

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(RUS DİLİ VE EDEBİYATI) ANABİLİM DALI

RUSÇA CÜMLELERDE TONLAMA

Yüksek Lisans Tezi

Olga GREKU

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Ayşe PAMİR DİETRİCH

Ankara-2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I

GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1.1.Tonlama Nedir? Tonlamanın Dünyada ve Rusya'daki Önemi.....	3
1.2. Tonlama Araştırmaların Tarihçesi.....	8
1.3. Rusça Tonlamanın Dilbilimsel Önemi.....	13
1.4. Rusça Tonlamanın Dilin Diğer Bileşenleri ile İlişkisi.....	14

II. BÖLÜM

2.1. Rusça Tonlamanın İşlevleri.....	18
2.1.1. İletişimsel İşlev.....	25
2.1.2. Ayırıcı İşlev.....	28
2.1.3. Düzenleyici İşlev.....	30
2.1.4. Duygusal İşlev.....	31
2.2. Tonlamanın Akustik Bileşenleri.....	34
2.3. Tonlamanın Şema ve Grafiklerle Gösterilmesi.....	37
2.4. Tonlama Yapıları.....	37
2.5. Tonlama Yapılarının Merkezi ve Türü.....	39
2.6. Dizim ve Dizimsel Bölünme. Ara.....	42

2.7. Tonlama Yapılarının Türleri.....	46
2.7.1. Tonlama Yapıları Aracılığıyla İfade edilen Farklılıklar.....	49
2.7.2. Farklı Sözdizimsel Yapılara Sahip Cümlelerde Tonlama Yapılarının Yeri.....	52
2.7.3. Tonlama Yapılarının Algılanması.....	54
2.7.4. Tonlama Yapılarının Merkez, Merkez Öncesi ve Merkez Sonrası Bölümlerinin Farklı Orantıları.....	56
2.7.5. Tonlama Yapılarının Tarafsız ve Kip Uygulamaları.....	58
2.7.6. Tonlama Yapılarının Tonlama Sırası ve Ayırıcı Özellikleri.....	63
2.7.7. Tonlama Yapılarının İşlevselliği.....	70
2.7.8. Rusçadaki Yedi Tonlama Yapısı.....	71
2.7.9. Konuşmada Tonlama Yapılarının Birleşimleri.....	100

III. BÖLÜM

3.1. Rusçada Basit Cümle.....	101
3.2. Cümlelerin Sözlüksel Yapı ve Bileşimi ile Tonlamanın İlişkisi.....	104
3.3. Tonlamanın Cümle Biçimi ile Olan İlişkisi. Kipler.....	106
3.3.1. Dilek Kipi ve Tonlama	108
3.3.2. Şart Kipi ve Tonlama	110
3.3.3. İstek Kipi ve Tonlama	112
3.3.4. Özendirme Kipi ve Tonlama	115
3.3.5. Gereklilik Kipi ve Tonlama	118

3.4. Soru Cümleleri. Soru Cümlelerinde Bilinmeyenlerin İfade Araçları	
Soru Cümlelerini Bilinmeyene Göre Sınıflandırma.....	120
3.4.1. Tüm Bilinmeyenlerin Aynı Biçimde Olası Soru Cümleleri.....	121
3.4.1.a. Kıyaslamayı İfade Eden Soru Cümleleri.....	123
3.4.1.b. Açıklamayı İfade Eden Soru Cümleleri.....	124
3.4.1.c. Rica ve Talep Ayrıntılarını İçeren Zamirsiz Soru Cümleleri.....	124
3.4.1.d. Netleştirmeyi İfade Eden Soru Cümleleri.....	125
3.4.1.e. Tekrar Sormayı İfade Eden Soru Cümleleri.....	126
3.4.2. Bilinmeyenlerden Birinin Daha Çok Olası Soru Cümlesi.....	127
3.4.3. Eylem, Durum ve Belirtinin Varlığı veya Yokluğu Aynı Biçimde Olası Soru Cümleleri.....	128
3.4.4. Bilinmeyen Bilinenle Karşılaştırma Soru Cümleleri.....	129
3.4.5. Bilinmeyen Şu ya da Bu Anlamda Bilinene Benzetilen Soru Cümleleri.....	130
3.5. Karmaşık Cümle. Basit ve Karmaşık Cümleler Arasındaki İlişkiler.....	131
3.6. Bağlaçsız Cümlelerde Tonlama.....	133
 SONUÇ	 137
ÖZET	139
KAYNAKÇA	142

ÖNSÖZ

Dünya genelinde ve özellikle Rusya'daki dilbilim çalışmalarında, Rusçadaki sesbilimsel özelliklerden biri olan “tonlama” oldukça kapsamlı ve yaygın bir çalışma ortamında araştırılmaktadır. Türkiye'deki dilbilim ve dil eğitimi alanındaki çalışmalarda ise Rusçadaki tonlama özelliğinin çok kısıtlı bir alanda incelendiği görülmektedir. Türkiye’de, sürekli artan bir öğrenme talebi içindeki Rusçanın, sözlü iletişim ortamlarında önemli bir yeri olan tonlama özelliğini, bu alandaki boşluğa bir katkı sağlayabilmek amacıyla çalışma konusu olarak belirledik. Konuyu farklı yönlerden inceleyebilmek için de “Rusça Cümlelerde Tonlama” konusu üzerinde çalışmayı uygun gördük.

Rusça cümlelerde tonlamayı inceleyebilmek için öncelikle onun tarihsel gelişmeleri, dilbilimsel önemi ve dilin diğer bileşenleri ile olan ilişkisi hakkında kısa bilgi vereceğiz.

Rusça cümlelerde tonlamayı inceleyen bu çalışma Giriş ve Üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın durumu, amacı ve yöntemini belirteceğiz.

Birinci bölümde Dünya ve Rus dilbiliminde tonlama terimin açıklamasına, araştırmaların tarihçesine, dilbilimsel önemine ve dilin diğer bileşenlerle olan ilişkisine genel olarak değineceğiz.

İkinci bölümde ise tonlamayı sesbilgisel açıdan ele alacağız. Tezimizin bu bölümünde tonlamanın işlevleri, akustik bileşenleri, tonlama yapıları, tonlama yapılarının türleri, dizim ve dizimsel bölünme hakkında bilgi verip Rusça tonlamanın

sesbilgisel açıdan önemi üzerinde duracağız. Durak, merkez, merkez öncesi ve merkez sonrasının farklı orantıları, tarafsız ve kip uygulamalarının cümle tonlamasında nasıl bir yere sahip olduklarını göstermeye çalışacağız.

Üçüncü bölümde tonlamanın sözdizimsel yanı ele alınmaktadır. Burada basit, karmaşık ve bağlaçsız cümlelerde tonlamanın önemini incelerken bildiri, ünlem ve soru cümlelerine yer vereceğiz, tonlamayı doğrudan etkileyen kipleri açıklamaya çalışacağız.

Bütün bu çalışmalar için Türkçe kaynaklar az olduğundan Rusça kaynaklardan yararlandık ve sonuçta bu çalışmayı ortaya çıkarmış olduk.

Rusça cümlelerde tonlamayı inceleyen bu çalışmanın her aşamasında değerli bilgilerini benimle paylaşan ve çalışmam boyunca her türlü destek ve özveriyi benden esirgemeyen sayın danışmanım Prof. Dr. Ayşe PAMİR DIETRICH'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam sırasında her aşamada yanımda olan ve beni yüreklendiren sevgili anneme ve ablalarım teşekkürlerimi borç bilirim.

Olga Greku

2009

GİRİŞ

Tonlama, Latince *intonare*: “yüksek sesle telaffuz etmek” anlamını ifade etmektedir. Ancak bu sözcük günümüzdeki anlamını taşımamaktadır ve farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır.

Tonlama cümlelerin anlamsal ve duygusal farklılıklarını aktarmaktadır. Yani, sözceyi üretenin “konuşucunun” duygu durumunu, konuya olan ilgisini belirgin sesbilimsel özelliklerle dinleyiciye yansıtmaktadır. Tonlama konuşma dilini yazı dilinden farklı kılmaktadır, onu zenginleştirmekte, derin bir anlam katmaktadır.

Tonlama sözlü iletişimde çok önemli bir yere sahiptir. Tonlama sayesinde konuşucunun iletişim amacını, ilettiği bilgiler hakkındaki düşünceleri, onun iç dünyasını tahmin etmek mümkündür. Dil bu tahmini ses tonunun çeşitliliği ile yansıtmaktadır. Örneğin, kahramanlarının ses tonunu göstererek yazar onların iç durumlarını, telaşlı hallerini, sevinçlerini, üzüntülerini, yorgunluklarını okuyucuya aktarmaktadır. Kahramanlarının tonlamasından okuyucu onların ne durumda olduklarını, hangi duygulara kapıldıklarını anlamaktadır. İnsanların günlük hayatta karşılaştıkları farklı durumlarda farklı tonlamayla konuşmalarına bakıldığında tonlamanın evrensel yönlerinin yanı sıra kişiye özel bir olgu olduğunu da söyleyebiliriz.

Tonlama sözlü konuşma dilini yazı dilinden farklı kılmaktadır, ona baskın bir anlam ve özel bir şekil vermektedir. Sözdizimsel işlevi gerçekleştirerek tonlama aynı sözdizimsel ve sözlüksel yapılara sahip anlatı, bildiri ve soru cümlelerini birbirinden

ayırmaktadır, cümlenin sonuna işaret etmektedir. Tonlama yazı dilindeki sözdizimsel rolünü kısıtlı da olsa noktalama işaretlerinden anlamaktayız.

Tonlamanın en eski araştırmaları Antik Çağa kadar uzamaktadır. Günümüzde birçok dilin tonlaması dilbilim (sesbilgisi, sözdizimi), edebiyat (özellikle şiir sanatında), psikoloji, fizyoloji, mühendislik ve hatta matematik gibi bilimlerde araştırılmakta ve incelenmektedir.

Araştırmanın yöntembilimsel temeli sözdizimi, sesbilgisi, sözvarlığı ve tonlamayı içeren iletişimsel analize dayanmaktadır. Tezimizin araştırılması çift yönlü olduğundan sesbilgisel ve sözdizimsel yöntemleri ile inceleme yapılmaktadır.

Bu çalışmamızda Rusça cümlelerde tonlama, dilbilimin iki dalından incelenmektedir. Tonlama ton, yoğunluk, tını, süreklilik gibi bileşenlerden oluştuğundan konuyu sesbilgisel açıdan ele alındı.

Cümlenin sonunu, onun bitmişliğini ya da bitmemişliğini, soru, ünlem ya da bildiri cümlesi olduğunu belirlemek için sözdizimsel yönünü açıklamaya çalıştık.

Konuları açıklarken Rusça cümlelerde tonlamanın ne şekilde kullanıldığını göstermeye gayret ettik.

I.BÖLÜM

1.1. Tonlama Nedir?

Tonlamanın Dünyada ve Rusya'daki Önemi

Tonlama, birçok dilde, sözlü dilin anlam ayırıcı özelliklerinden biri olarak beliren sesçil bir araçtır. Bu sesçil araç yardımı ile konuşan ve dinleyen, konuşmadaki cümleyi ve onun anlamsal bölümlerini ayırmakta, cümle araçlarını (*bildiri, soru, istek cümleleri*) karşılaştırmakta ve cümleye öznel ilişkiyi aktarmaktadır.

Tonlama konusundaki yorumları iki temel grupta toplamak mümkündür. Birinci gruba tonlamayı ve ezgiyi özdeşleştiren yorumlar dâhil edilmektedir. Bu tonlama anlayışı Amerikan ve İngiliz dilbiliminde yaygındır. İkinci gruba, tonlamayı çeşitli bileşenlerden oluşan karmaşık bir bütün olarak yorumlayanlar dâhildir¹.

Tonlamanın konuşmadaki önemi hiç şüphesizdir. Tonlamadan yoksun konuşma cansız, yapay gibidir.

Tonlamanın ne olduğu konusunda birçok farklı düşünce mevcuttur ve günümüze kadar tonlamanın açıklanması sorunu yaşanmıştır. Daniel Jons, O'Konner gibi yabancı sesbilimcilerin tonlama hakkında açıklamaları şu şekildedir: “*Tonlama – sesin bir parçasıdır*”².

Bu sesbilimciler, tonlamanın sadece bir ezgi olduğunu kabul etmektedir.

Fakat tonun yüksekliği de tonlama için çok önemlidir. V.A. Artemov, G.P. Torsuyev,

³_____

¹ <http://www.refbank.ru/rus/5/rus5.html>

² http://www.erudition.ru/referat/printref/id.47210_1.html

V.A.Vasilyev gibi Rus sesbilimcilerinin ise tonlamaya bakış açıları farklıdır:

*“Tonlama – karmaşık bir ezgidir, mantık vurgusu, tempo, ritim, tını, konuşan kişinin duygularını, düşüncelerini, tepkisini gösterir. Tonlama – ara, yoğunluk ve uzunluğun karmaşık bir bileşimidir. Tonlama bileşenleri ise ses ezgisi, tempo, yüksek ses ve tınıdır”*³.

T.M.Nikolayeva, dilbilimin bugünkü gelişme safhasında tonlamaya evrensel açıklama getirmenin çok zor olduğunu ve gerekmediğini düşünmektedir. *“Tonlama konusu ile ciddi olarak ilgilenenler, bahsedilenler hakkında her daim bilinçlidirler. Tonlama ile ciddi olarak uğraşan her insan bütün durumlarda neden söz edildiğini farkındadır”*⁴.

N.D.Svetozarova ise tersine, *“bütün türleri ve çeşitleri, aynı zamanda işlevlerini içerecek tonlama açıklamasının mümkün olduğunu, ancak tonlama, çift taraflı birimler sistemi olarak incelenebilmektedir veya tonlamanın tamamen parçacık birimler gibi dil ifadesi planına ait olduğunu düşünülebilmektedir”*⁵ der.

N.Svetozarova “Rus Dilin Tonlama Sistemi” kitabında *prosodi* ve *tonlama* kavramların aynı olmadığını savunmaktadır. N.Svetozarova’ya göre: *“Tonlama: konuşmanın bölünmesinde ve düzenlenmesinde yer alan prosodi araçların bütünüdür. Rus Dili tonlama sistemi betimlemesi ise tonlamanın dilsel işlevleri ve özlü kategorileri göz önünde bulundurarak gerçekleştirilmektedir”*⁶.

Buna benzer açıklamaları yabancılar için Rus dili eğitim kitaplarında görmek mümkündür: *“Tonlama: aruz dil araçlarının bir bütünüdür; iletişim birimi olan*

4

³ http://www.erudition.ru/referat/printref/id.47210_1.html

⁴ a.g.e.

⁵ a.g.e.

⁶ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-pipuslapis1.html>

cümlelerin işlemlerinde görev alan temel tonun frekansı, tınısı, yoğunluğu ve uzunluğu gibi bileşenlerin çeşitli oranlarıdır”⁷.

Tonlama araştırmacılarının ilklerinden biri olan V.Vsevolodskiy-Gerngross, tonlamayı “yükseklik, güç, tempo ve tını olarak ayrılabilen bir dizi hecelere karşılık veren tonlar sırasıdır”⁸ şeklinde açıklamaktadır.

Böylece, sunulan tonlama açılımlarından, tonlamanın bir dizi bileşenler ve işlevlerden oluştuğu sonucuna varmak mümkündür. Bileşenler ve işlevler, araştırmacının ana düşüncesine bağlı olarak değişebilmektedir.

Tonlama açılımı ve tonlama açılımı içeriğinin arayışı üzerine ortaya çıkan sorunlar, çeşitli bilim adamların bu açılıma değişik ve tamamen farklı anlamlar katmalarındandır. Bundan dolayı, bu soruna yönelik bakış açılarını ve tonlamanın birkaç farklı açılımını sunmayı uygun görmekteyiz.

Açılımdaki farklılıklar terminoloji ile ilgilidir. Bazı araştırmacılar *tonlama* terimi yerine *ezgi* (мелодика), *melodi* (мелодия) , *prosodi* (просодия) ve *bürün* (просодика) terimlerinin kullanımını tercih etmektedirler.

Bazı araştırmacılar *prosodi* ve *tonlamayı* eşanlamli olarak incelemekte, bazıları ise bu iki ifadenin arasında fark olduğunu savunmaktadırlar. M.Matuseviç, A.Gvozdev, L.Şçerba *melodi*; İ.Torsuyeva ve L.Kanter *prosodi*; Ye.Brızgunova, T.Nikolayeva, G.İvanova-Lukyanova, S.Kodzasov ise *tonlama* teriminin kullanmayı tercih etmektedirler⁹.

5

⁷ http://planetadisser.com/see/dis_183709.html

⁸ a.g.e.

⁹ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

Akademisyen L.Şçerba *tonlama* terimi yerine *ezgi* teriminin kullanımının daha uygun olduğunu savunmaktadır: “*Konuşma melodisi terimi altında konuşma esnasındaki sesin müzikal hareketi kastedilmektedir*”¹⁰.

A.Gvozdev L.Şçerba ile hemfikirliğini “Rus Dilinin Fonolojik Araçları Hakkında” kitabında sunmakta ve kendisi de *ezgi*, *melodi* terimlerini kullanmaktadır: “*Melodi: sesin çeşitli yükselmeler ve alçalmalarla ifade edildiği özel bir araçtır*”¹¹.

M.Matuseviç “Çağdaş Rus Dili” (1976) kitabında melodiyi konuşmanın prosodi bileşenlerin biri olarak incelemekte, tonu ve araları cümledeki hareket olarak açıklamaktadır. *Tonlama* terimini çalışmasında kullanmaktan kaçınmaktadır¹².

S.Kodzasov’a göre tonlama, cümlelerin prosodi niteliklerinin (*ton*, *ses yüksekliği*, *ses uzunluğu*, *sesleme*) toplamıdır. Bu araçların arasında en önemli yere tonun sahip olduğunu ve cümle tonlamasında birçok araştırmacının sadece ton niteliğini kastettiklerini düşünmektedir. Ancak, sıklıkla *tonlama* kelimesi, *cümle prosodisi* teriminin eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır¹³.

R.Potapova ve L.Zlatousova’nın “Genel ve Uygulamalı Fonetik” (1997) kitabında tonlama “*melodi, ses yüksekliği, tempo, ritim, vurgu, ara ve tınıdan oluştuğunu, cümlelerin bütünsel işlemlerin işlevlerinde yer alan ve anlamsal, duygusal, duygusal-kipli anlamlar aktaran prosodi öğelerinin karmaşık yapısal karmaşık*”¹⁴ olarak incelenmektedir.

G.İvanova-Lukyanova “Sözlü Konuşma Kültürü” (2000) kitabında tonlamanın dar ve geniş olarak iki açılımına sahip olduğunu söylemektedir. Dar anlam melodiyi, melodik çizgisini ve ton hareketini belirtmek için kullanılmaktadır.

6

¹⁰ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

¹¹ a.g.e.

¹² a.g.e.

¹³ a.g.e.

¹⁴ a.g.e

Geniş anlam ise tonlamanın yanı sıra vurgu, ara ve tempoyu içermektedir. Bu bölmenin sadece resmi olarak yapıldığını vurgulamakta ve çalışmasında tonlamayı dar açıdan incelemektedir¹⁵.

İ.Torsuyeva “Tonlama ve Cümle Anlamı” (1982) kitabında tonlamayı, sözlüksel ve dilbilimsel araçlarla eşit haklara sahip cümle biçimlendirmesinin bir aracı olarak sunmaktadır. Cümle çerçevesi içerisinde tonlamanın işlevliliği tonlamanın işlevlerini ve birimlerini yeniden incelemeye yol açmaktadır. *“Tonlama teorisinin çözülmemiş sorunlarının cevabı cümlelerin anlamsal yanının biçimlendirilmesinde aranmalıdır”*¹⁶..

Çalışmamızda, geniş çapta kabul edilmiş, Ye. A.Brızgunova’nın sunduğu ve günümüzde kullanılan ve birbirini tamamlayan iki açıklamayı esas almaktayız:

1. *“Tonlama: Dilin sesçil aracıdır. Bu sesçil araç yardımı ile konuşan ve dinleyen konuşmadaki cümleyi ve onun anlamsal bölümlerini ayırmakta, cümle araçlarını (bildiri, soru, istek cümleleri) karşılaştırmakta ve cümleye öznel ilişkiyi aktarmaktadır”*¹⁷;

2. *“Tonlama: Cümlelerin anlamsal ve duygusal ifadelerinde yer alan ses tonu, tını, yoğunluk, uzunluk gibi bileşenlerin ve niceliksel değişimlerin çeşitli oranlarıdır”*¹⁸.

Tonlamanın ayırıcı olasılıkları cümlelerin sözdizimsel yapısı, sözlüksel bileşimi ve metindeki anlamsal bağlantılarında ortaya çıkmaktadır.

7_____

¹⁵ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

¹⁶ a.g.e.

¹⁷ Akademiya Nauk SSSR, İnstitut Russkogo Yazıka, **Russkaya Grammatika II**, Nauka, Moskva, 1980

¹⁸ Akademiya Nauk SSSR, İnstitut Russkogo Yazıka, **Russkaya Grammatika I**, Nauka, Moskva, 1980

Zorluklar yalnızca tonlama terimin açılımında değildir. Tonlama bileşenleri, tonlama işlevleri hakkında da birçok farklı düşünce mevcuttur.

1.2. Tonlama Araştırmaların Tarihçesi

Tonlama, konuşma sırasında ortaya çıkan sözlü iletişime ait bürünsel (prosodic) bir özelliktir. Tonlamanın dilsel bir birim olarak ne zaman dikkatleri üzerine çektiği ve dilbilimsel araştırmaların bir konusu olduğu sorusunu aydınlatmak için bu alandaki tarihsel çalışmalar belirtilmelidir.

Tonlama henüz Antik Çağlarda hatiplik sanatı konuşmacılarının ilgisini çekmiştir. Konuşmacı, herkesin onun neden bahsettiğini anlaması için açık ve net konuşmayı bilmek zorundaydı. Bunun yanı sıra konuşmacı dinleyicilerin sadece bilincine değil, duygularına da etki etmeli, onların sempatilerini kazanmayı bilmeli, kendi tarafına çekmeli, kendisine gereken tepkiyi uyandırmalıydı. Bunu nasıl yapması gerektiğini, hangi konuşma araçlarını bunun için kullanmak zorunda olduğunu bilmeliydi. Bundan dolayı Eski Yunan ve Eski Roma konuşmacıları hatiplik sanatının temellerini atarken tonlama üzerine yazılar yazmışlardır.

Günümüze kadar ulaşan çalışmalarda konuşma ezgisi tasvir edilmekte, onun müzik ezgisiyle arasındaki fark tespit edilmekte; ritim, tını, ara nitelendirilmekte, akıcı konuşmanın anlamlı parçalara bölünmesinin önemi anlatılmaktadır. Roma'nın kurucusu efsanevi Romulus zamanlarından itibaren tonlama konusunun ilgi çekmeye başladığını söylemek mümkündür.

Tonlama konusu aleni konuşma nazariyecilerinin dikkatini Orta Çağlarda da çekmeye devam etmiştir. Fakat XVIII yy.da ortaya çıkan çalışmalar daha çok ilgi alanımıza girmektedir. Özellikle bu dönemde hatiplik sanatında temel kuramsal durumlar ortaya çıkmıştır. Bu durumlar günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Bu teorikilerden biri de M.V. Lomonosov’dur. Onun “Söz Bilimin Kısa Kılavuzu” eserinin dördüncü bölümünün adı “Telaffuz Hakkında”dır. Burada telâffuzun büyük güce sahip olduğunu ve bunun için de, gerçek söz bilimci olmak isteyenlerin, doğru telaffuza sahip olabilmesi için sık sık egzersiz yapması ve telaffuz kurallarını bilmesi gerektiğini yazmaktadır.

XVII – XIX yy.da tiyatro sanatının gelişimiyle tonlama, sahne konuşmasının önemli unsuru olarak incelenmeye başlanmıştır. Konuşmacı tarafından olduğu kadar, aktör tarafından da gerçekleştirilen konuşma; düşüncelerin, duyguların ve seyircileri etkilemenin temel iletişim aracıdır. Bunun için de aktör, dilin her olanağından yararlanmalı ve onun kurallarını bilmelidir.

Aktörlük sanatının, belagatli okumanın uzmanları sahne konuşmasını günlük konuşmayla karşılaştırırken, onun tonlamasının özelliklerini de tespit etmişlerdir. Sanat eserlerinin incelemelerinde tonlamanın hangi işlevi gerçekleştirdiğini, onun kurucularını, hangi eserin hangi tonlamayla okunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Noktalamanın metnin telaffuzu ile ilişkisine özellikle dikkat çekilmiş, noktalama işaretlerinin aralarının ve uzunluklarının, konuşma parçalarının sınırlarını belirlediği, buna göre ise tonun yükselmesi ya da düşmesi gerektirdiği vurgulanmıştır. Henüz o dönemde telaffuzun mantık vurgusuna, cümledeki kelimelerin sıralanmasına, sözcüğün hangi konuşma organına bağlı olduğunu, cümlelerin hangi ögesi ve cümledeki yerine bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Rusçada tonlamanın karakteri hakkındaki teorik fikirleri ve sahne konuşmasındaki pratik kullanımı hakkındaki önerileri bir yönetmen, aktör, pedagog, tiyatro sanatı teorisyeni Konstantin Sergeyeviç Stanislavski (1862 – 1938) genelleştirmiş ve geliştirmiştir.

Kendi sesi üzerinde deneyimler gerçekleştirerek, yaptığı özel egzersizler sonucunda sesin değişikliklerini takip eden, drama ve opera aktörlerinin tonlamasını dikkatle dinleyen, sahne ustaları ile ses üzerinde yaptıkları çalışmalar hakkında bilgi edinen Stanislavski şu sonuca varmıştır: Tonlamanın karakteri ve sesin rengi, ünlü ve ünsüz harflere bağlıdır. “Ünlüler, nehir; ünsüzler, kıyıdır” ifadesini kullanmaya seviyordu¹⁹.

XIX. yy. sonunda tonlama dilbilimcilerin dikkatini çekmiştir. Ancak bu, daha önce ilgilenilmediği anlamına gelmemektedir. Bu döneme kadar tonlama hakkında yazılan kitaplarda konu genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Rus dilbiliminde tonlamaya bilimsel yaklaşımın temelini Rusya’da ilk deneysel fonetik laboratuvarının kurucusu olan Vasili Alekseyeviç Bogoroditski (1857–1941), Aleksander Matveyeviç Peşkovski (1878–1933), Leningrad sesbilimsel okulun müdürü olan Lev Vladimiroviç Şçerba (1880–1944) atmıştır²⁰.

Dilbilimciler oldukça ayrıntılı şekilde soru, ünlem, bildirme ve ettirgen cümlelerin tonlamasını açıklamakta ve tonlamanın ifadeyi nasıl donattığını, onun bölümlerinin ayırt etmeye nasıl yardım ettiğini incelemekte ve göstermektedirler.

XX. yy. ortalarından itibaren tonlamanın yapısı incelenmeye, onun bileşenleri tespit edilmeye başlanmıştır. Bu konuda araştırmacıların fikirleri birbirlerinden ayrılmaktadır.

10_____

¹⁹ L.A.VVedenskaya, **Kultura Reçi**, Feniks, Rostov na Donu, 2001.

²⁰ a.g.e.

Tonlamanın özel alanlarda araştırılmaları genellikle iki dalda gerçekleşmektedir: Aleni konuşmada (hitabet ve sahne sanatında) ve dilbilimin iki dalında – sesbilgisi ve sesbiliminde. Sesbilgisinde (ya da sesbiliminde) tonlamayı inceleyen özel bölüm sıkça vurgulanmaktadır. Bu bölüm genellikle *sözdizimsel sesbilgisi* veya *tonlama bilimi* olarak adlandırılmaktadır²¹.

Dilbiliminde tonlama üzerine yapılan özel araştırmaların gelişimini iki döneme ayırmak mümkündür. Onların birincisi, yaklaşık XIX. yy’ın son on yılını ve XX. yy’ın ilk dört on yılını içermektedir ve araştırma nesnesi ve onun analizinin yöntemlerinin arayışı ile nitelendirilmektedir. İkinci dönemde – 40’lı yıllardan itibaren günümüze kadar – tonlama araştırmaları dilbilim teorisinde oldukça hızlı ilerlemektedir.

XIX. yy’ın son on yıllarına kadar tonlama konusu sözdizimi araştırmaları ve noktalama veya doğru yazım kurallarının gelişimi ile anılmaktadır. Özellikle tonlamayı inceleyen araştırmalar ise oldukça seyrek yapılmaktadır ve bu araştırmalarda genellikle ezgi incelenmektedir.

Tonlamanın akustik açıdan deneysel fonetik incelemeleri bize onun akustik doğası ile daha yakından tanışma fırsatını vermektedir, fakat aynı zamanda incelenen olayın işlevsel tarafını yeteri kadar net belirtmemektedir.

XX. yy’ın başlarında yapılan akustik araştırmalar genellikle tonun değişimini - tonlamanın ögesi olarak ezgiyi, hecesel vurguyu, seslerin sıklığını, sesin fizyolojik titreşimini bir bütün olarak incelemektedirler. Böylelikle, günümüzde *prosodi* olarak adlandırılan, dil araçlarını kapsayan konu XIX. yy’ın son on yılları ve XX. yy’ın ilk üç on yıllarında belirlenmiştir. Tonun sıklığı kolaylıkla fiziksel analize uğratılabildiği

11 _____

²¹ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

için dilbiliminde sıkça tonlama olarak adlandırılan ezginin tasvirleri üstün gelmeye başlamakta; ara, vurgu, tempo, tını gibi durumlar ise ikinci planda kalmaktadırlar²².

XX. yy'ın 40'lı yıllarına kadar olan dönem tonlamanın dilbilimsel araştırmaları ton, yoğunluk, uzunluk gibi değişimi ile ortaya çıkan olaylarla yakınlaşma ve bu olayların dilbilimsel açıdan araştırma süreci olarak nitelendirilmektedir.

Tonlamanın akustik ölçümlerinin sonuçlarının genelleştirilmesi, onun işlevsel niteliklerinin tespit edilmesi dilbilimciler tarafından *sözdizimsel* ve *sesbilimsel* olarak iki yönlü yapılmıştır. Tonlama araştırmalarında bu iki dal da birbiriyle oldukça bağlantılıdır. Sesbilimi dilbilimin bir dalı olmadan önce tonlamanın genel çizgilerini arama eğilimini içermekteydi.

Sesbilgisi ile sesbiliminin arasında ayrımını ilk yapan N.Trubetskoy sesbilgisini konuşma seslerinin bilimi, sesbilimini ise dilin seslerini inceleyen bilim dalı olarak açıklamıştır: “*Bir yerine, iki ses bilimine sahip olmak amaca daha uygun olarak görülmektedir. Onlardan birinin konuşmaya, diğerinin ise dile yönelik olması oldukça mantıklıdır*”²³

M.Matuseviç “Çağdaş Rus Dili” (1976) ezgiyi, konuşmanın prosodi niteliklerinin bileşenlerinden biri olarak incelemektedir. O, dilin ezgisel yapısının en önemli aracının ezgi olduğunu, geri kalan tüm bileşenlerin ise sadece refakatçi görevini gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır. Ezginin her dilde farklı biçimde anlam ve sözdizimi ile bağlantısına ve anlamın melodik yapısını oluşturduğuna inanmaktadır²⁴

12_____

²² <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

²³ a.g.e.

²⁴ a.g.e.

Rusça’da tonlamanın gelişiminde **T.Nikolayeva’nın** çalışmaları önemli bir yer tutmuştur. “Slav Dillerinin Cümle Tonlaması” kitabında tonlama, üç özelliğin birleşimi olarak sunulmuştur: melodik, zamansal ve vurgulu nitelemeler²⁵.

N.Çeremisina-Yenikolopova’nın “Rusça Tonlamanın Kanunları ve Kuralları” (1999) Rusça konuşma dilinde ritim-tonlama birimleri, kanun ve kurallarını açıklanmaktadır²⁶.

G.İvanova-Lukyanova “Sözlü Konuşmanın Kültürü” (2000) metinlerin ritim tonlama yapısının incelemesini, edebi ve konuşma dilinin analizlerini incelemektedir²⁷.

Dilbiliminde çok özel olmayan tonlama araştırmaları sözdizimi ve noktalama incelemeleri ile sınırlıdır. Fakat onlardan bazıları kimi zaman çok özel araştırmaya dönüşebilmektedir.

Tonlamanın çok özel olmayan araştırmalarına psikik ve fizik durumların sese etkisini ve orada nasıl yansıdığını inceleyen araştırmaları dâhil etmek mümkündür.

Görüldüğü üzere, tonlama araştırmaları oldukça yoğun bir şekilde gelişmektedirler.

1.3. Rusça Tonlamanın Dilbilimsel Önemi

Tonlamanın öznel ve her insanın kendisine özgü olduğu düşünülmektedir. Kişisel özelliklere sahip her konuşan kişi konuştuğu dilde bulunan araçları

13_____

²⁵ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

²⁶ N.V.Çeremisina-Yenikolopova, **Zakon i Pravila Russkoy İntonatsii**, Flinta, 1999.

²⁷ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

kullanılmaktadır. İşte bundan dolayı konuşan kim olursa olsun etrafındaki insanlar tarafından anlaşılmakta, belli anlamları tonlamadan algılayabilmektedir. Bu durum tonlamanın objektif dilbilimsel anlam taşıdığını göstermektedir.

İşlevsel yoğunluğuna bakmaksızın tonlama daima kelimeleri cümlede birleştirmektedir. Cümleler ise tonlamasız olamaz. Cümle tonlamasındaki öznel farklılıklar ise dilbilimsel anlamı taşımamaktadır²⁸.

1.4. Tonlamanın Dilin Diğer Bileşenleri ile İlişkisi

Tonlama dilin temel bileşenleriyle sıkı bir ilişki içerisinde. Özellikle, sesbilimsel ve sözdizimsel bileşenlerle tonlama olgusu arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır.

Tonlama dilin ses tarafına ait ve işlevsel olduğu için sesbilimine yakındır, fakat tonlama birimleri kendi başına anlamsal önem taşıdığından dolayı sesbiliminden ayrı incelenmektedir: örneğin, yükselen tonlama genellikle ifadenin soru veya bitmemişliği ile karşılaştırılmaktadır.

Tonlama ve cümle sözdizimi arasındaki ilişkiler her zaman eşanlamlı değildir. Bazı durumlarda ifadenin kurulduğu dilbilgisel örnekler sıradan tonlama işlemine sahip olabilmektedirler. Mesela *ли* (ли) ilgecini içeren cümleler soru ifadesi için dilbilgisel örneği teşkil etmektedir.

Örneğin: *Далеко ли до города?* (Şehre daha uzak mı?)

14_____

²⁸ Pod redaktsiyey L.A.Novikova, **Sovremenniy Russkiy Yazık**, Lan', Sankt-Peterburg-Moskva-Krasnodar, 2003, s.123.

Bu soru ifadesi cümlenin yapısal şemasını uygulamaktadır ve soru tonlaması sözdizimsel tipe uygundur.

Başka durumlarda ifade, cümlenin yapısal şemasına uygun olmayabilir.

Örneğin: *Могу ли я противостоять этим соблазнам?* (Bu çekiciliklere karşı koyabilir miyim?) cümlesi *Я не могу противостоять этим соблазнам.* (Bu çekiciliklere karşı koyamam) anlamını taşıyabilmektedir.

Burada cümlenin yapısal şemasına göre *ли* (ли) ilgeçli soru cümlesinin temelinde anlatı cümlesi kurulmaktadır, tonlama şekli alışılmış sözdizimsel biçimde değil, soru cümlesi şeklinde kullanılmaktadır.

Aynı zamanda, çeşitli yapısal şemalara sahip olan cümleler aynı şekilde anlatı tonlama ile biçimlenmektedir.

Farklı sözdizimsel yapılar aynı tonlama, aynı sözdizimsel yapılar ise farklı tonlamalarla biçimlendirilebilmektedir. İfadeler bu duruma uygun şekilde değişmektedir. Bu durum, tonlamanın sözdizimine karşı belli bir bağımsızlığa sahip olduğunu göstermektedir.

Tonlama ve gramerin karşılaştırılmasını Sovyet dilbiliminde ilk kez A.M.Peşkovski öne sürerek tonlama ve gramer araçlarının birbirleriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir²⁹.

Böylece, anlam açısından en önemli kelimenin tonlama ile ayrımında ***mantık vurgusu***³⁰ önemli yere sahiptir ve sözdizimsel veya morfolojik araçların bulunup bulunmaması değişimi etkilememektedir.

15_____

²⁹ Pod redaktsiyey L.A.Novikova, **Sovremenniy Russkiy Yazık**, Lan', Sankt-Peterburg-Moskva-Krasnodar, 2003, s.124.

³⁰ **Mantık vurgusu** – cümlede anlamsal yoğunluğu vurgulamak için en önemli kelimenin ayrımıdır.

Örneğin: *Мой друг уехал* (Benim arkadaşım gitti) cümlesinde *друг* kelimesi sadece tonlama ile ayrılmasına rağmen tonlama kelime sırası ya da ilgeçlerle ayrılmasından daha net bir biçimde ayrılmaktadır: *Это друг мой уехал*. (Bu benim arkadaşım gitti).

Ayrıca, tonlamanın ayırıcı kelime düzenini değişimi işlemleri sayesinde azalabilmektedir.

Örneğin: *Было что говорить?* (soru cümlesi) – (Söylenecek bir şey var mıydı?)

Что было говорить? (inkâr anlamını taşıyan anlamsal olarak biçimlendirilmiş anlatı = Hiçbir şey söylenemezdi!) —(Ne söylenebilir ki?)

İkinci örnekte cümlenin anlamı temel olarak kelimelerin sıra düzeni ile iletilmektedir, tonlama ise sadece refakatçi bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Tonlamayı destekleyen sözdizimsel araçların yanı sıra sözlüksel araçlar da yer almaktadırlar. **Разве** (acaba mı, yoksa) edatının taşıdığı ifadeler tahmin dışında kelime anlamı açısından anlamsal olarak renklendirilen inkâr anlatıyı ifade edebilmektedir ve buradaki tonlamanın anlamı zayıf kalmaktadır.

Örneğin: *Не волнуйтесь. Не тронут они. Разве они звери?* (Meraklanmayın. Onlar dokunmazlar. Onlar vahşi hayvan mı ki?) — anlamsal olarak renklendirilen inkâr anlatı = *Они не звери!* (Onlar vahşi hayvan değiller!)

İkinci örnekte cümlenin anlamsal ifadesindeki tonlamanın rolü *звери* (vahşi hayvanlar) kelimesinin anlamı sayesinde düşürülmektedir. *люди* = *звери* (insanlar = vahşi hayvanlar) kavramları karşılaştırılmaktadır.

Bir dizi durumda sözlüksel ve dilbilgisel araçlar ifadenin anlamsal saptamasını anlamdaş olarak önceden belirleyebilmektedir ve bu durumlarda tonlama anlam farklılığı aracı olarak algılanmamaktadır. Bu tür durumlarda cümlelerin sözlüksel ve dilbilgisel bileşiminin anlamdaşlığından bahsetmek mümkündür. Böylelikle sözlüksel ve dilbilgisel *разве + можно, нужно + инфинитив* modelleri şekil olarak soru cümlelerine anlatı anlamı katmaktadırlar.

Örneğin: *Разве можно рвать цветы? (= Цветы рвать нельзя).*

(Çiçekler koparılır mı?) = (Çiçekler koparılmaz).

Anamlı ayrıntı olarak anlatı anlamını sözlüksel ve dilbilgisel *ну не... ли* modeli de iletebilmektedir.

Örneğin: *Ну не прав ли я? (= Я прав!) (Haksız mıyım?) = (Ben haklıyım!)*

Sözlüksel ve dilbilgisel bileşim çok basamaklı ise, sözlüksel ve dilbilgisel araçlar öncül değildir ve anlam farklılığı rolünü gerçekleştiren tonlamadır. Böylece tonlama eşsesli ve çok anlamlı ifadelerde bulunmaktadır³¹.

Örneğin: *Он здесь. - Он здесь? (O burada. – O burada mı?)*

17_____

³¹ http://fonetica.philol.msu.ru/left_int.htm

II. BÖLÜM

2.1. Rusça Tonlamanın İşlevleri

Dilbiliminde *işlev* kavramı giderek genişlemektedir. Bu kavram yalnızca dilsel ve maddesel ögenin dilsel kategori ile karşılaştırması değil; herhangi bir ögenin bu sistemde nasıl var olduğunu, bu sistemde ne tür görevler aldığını da içermektedir.

Dilin işlevleri hakkındaki düşünceler ve onların sıralanması, tonlama hakkındaki açıklamalar kadar çoktur.

Tonlamanın genel işlevi sesli dilin maddesel sesçil işlevi (материальное фонационное оформление) sayılmaktadır. Münferit işlevler iki gruba bölünmektedir:

1. Biçimsel (формальные): Konuşma birimlerin birleşim ve işlem işlevi, bölüştürücü işlev, adlandıran işlev, estetik üslûp işlevi, düşünce bitmişliğini ifade eden işlev, düşünce bitmemişliğini ifade eden işlev, düşüncenin geçişliğini ifade eden işlev, sözlüksel ve dilbilgisel anlamların ifade işlevi, ayırıcı işlev;

2. Kip (модальные): Gerçekçilik hakkında bildiri işlevi, duygusal tutumun ifade işlemi, istençli tutumun ifade işlevi³².

Araştırmacıların çoğu, konuşanın bildirilene olan duygusal-kip ilişkisinin aktarımı olarak tonlamanın temel işlevi olduğunu düşünmektedir.

18_____

³² <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

Bazı tonlama bilimciler tonlamanın *iki işlevi* olduğunu savunmaktadır. Dilbilgisel veya sözdizimsel ve duygusal işlevlerin karşılaştırılması oldukça yaygındır. Daha nadir rastlaşan işlevler aşağıdakilerdir:

1. İletişimli cümlelerini, cümlenin duygusal ifadelerini belirtme işlevi ve anlamsal gruplar arası bağlantı ve bölünme işlevi (функция определения коммуникативного предложения, выражения эмоционально – волевой окраски фразы и функция связи и членения на смысловые группы);

2. İletişimli ve çok anlamlı işlevler (коммуникативная и экспрессивная функции);

3. Dilbilgisel-sözdizimsel ve üslûp-retorik işlevler (грамматико-синтаксическая и стилистико–риторическая функции);

4. Konuşmacının ifadenin içeriği ile ilgili tutumu ve cümle tipini belirtme işlevleri (функция выражения отношения говорящего к содержанию высказывания и функция обозначения типа предложения);

5. Ayırıcı ve çok anlamlı işlevler (различительная и экспрессивная функции);

6. Pekiştirici ve anlam farklılığı işlevleri (консолидирующая и смысловоразличительная функции);

7. Endeks ve sembol işlevler (функции индекса и символа);

8. İletişimli ve duygusal işlevler (коммуникативная и эмоциональная)³³

Nispeten sıkça *üç işlev* seçilmektedir:

19_____

³³ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

1. Konuşmanın duygusal, sözlüksel ve dilbilgisel yanlarını ifade eden işlevler (Функции выражения эмоциональной, словарной и грамматической сторон речи);

2. Tanımlayıcı birimler olarak kelimeleri bildirimsel birimlere dönüştürme, cümlelerin temel tematik bölümleri hakkında işaret veren ve kip işlevleri (функция превращения слов как апеллятивных единиц в коммуникативные единицы, функция сигнализации об основных тематических частях высказывания и, как вторичная, модальная функция);

3. Düzenleyici, dilbilgisel, anlatımlı işlevler (организующая, грамматическая, выразительная функции);

4. İletimsel, anlamsal ve yapısal işlevler (коммуникативную, экспрессивную и структурирующую);

5. İletimsel, sözdizimsel, kip işlevleri (коммуникативная, синтаксическая, модальная функции);

6. Anlamsal, sözdizimsel, biçimsel işlevler (семантическая, синтаксическая, стилистическая функции);

7. Bölme, bağlantı, anlamsal ilişkilerin aktarım işlevleri (функция членения (через оформление), функция связи, функция передачи смысловых отношений)³⁴.

Bazı tonlama bilimciler **dört işlevi** ayırmaktadır:

1. Konuşma düzenlemenin sesçil işlevi, cümle parçaları arasındaki anlamsal ilişkileri saptama işlevi, anlatı, soru, emir ve başka cümlelerin anlamlarını ve bu anlamların tonlarını bildiren işlevi ve duyguların ifade işlevleri (функция

20_____

³⁴ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

фонетической организации речи (расчленение речи на фразы и знаменательные группы – синтагмы), функция установления смысловых отношений между частями фразы, функция сообщения фразы повествовательного, вопросительного, повелительного и других значений и оттенков этих значений и функция выражения чувств);

2. Dilbilgisel olarak sentez yapan, dizimlere bölen, yüklemci ve kip-ayrıştırıcı işlevler (грамматически синтезирующая, расчленяющая на синтагмы, предикативная и модально– дифференцирующая функции);

3. Dizimsel birimlere bölme işlevi, cümlelerin iletişimli anlamın ayırıştırıcı işlevi, yüklemci işlev, duygusal ve istençli tonların ifade işlevi (функция членения на синтагматические единицы, функция дифференциации коммуникативного значения фразы, предикативная функции и функция выражения эмоциональных и волевых оттенков);

4. İletişimli, sözdizimsel, mantıksal ve kip işlevleri (коммуникативная, синтаксическая, логическая, модальная функции);

5. Konuşmanın kurma ve bölme, tonlama birimlerinin dizisel karşılaştırma, bölme birimlerinin bağlantı veya ilişkiler arası, duygusal tonların ve anlamların ifade işlevleri (функция организации и членения речевого потока, функция парадигматического противопоставления единиц интонации, функция выражения связей или отношений между единицами членения, функция выражения эмоциональных оттенков и значений);

6. Yüklemci, iletişimli, kullanımsal ve duygulu işlevler (предикативная, коммуникативная, прагматическая, эмоциональная функции);

7. İletişimsel, ayırıcı, düzenleyici ve duygusal işlevler (коммуникативная, выделительная, организующая, эмоциональная функции)³⁵.

N.Bajenov ve R.Çerkaşın (1960) tonlamanın beş işlevine dikkat çekmekte ve incelemektedir:

1. Sesbilgisel (фонетическая);
2. Dilbilgisel (грамматическая);
3. Mantıksal (логическая);
4. Çok anlamlı-istençli (экспрессивно–волевая);
5. Sanatsal-estetiksel (художественно–эстетическая)³⁶.

G.İvanova-Lukyanova (1998) tonlamanın gerçekleştirdiği temel işlevlere aşağıdakilerini dâhil etmektedir:

1. Sesbilgisel, ya da yapısallaştırıcı işlev (фонетическую (или структурирующую, оформляющую суперсегментные единицы в более крупные образования);

2. Duygulu-çok anlamlı (cümlelerin duygusallığını ve anlamını ileten) işlev эмоционально-экспрессивную (передающую эмоциональность и экспрессивность высказывания);

3. Sözdizimsel (sözdizimsel anlamların ifadelerinde oluşan) işlev (синтаксическую (состоящую в выражении синтаксических значений);

4. Anlam farklılığı (en genel sözdizimsel anlamların iletimi ile bağlantılı) işlevi смысловозначительную (связанную с передачей наиболее общих синтаксических значений);

22_____

³⁵ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

³⁶ a.g.e.

5. Biçimsel (konuşmanın belli üslubuna tonlama birimlerinin ait olduğunu iletilmesi) işlev (стилистическую (передающую принадлежность интонационных единиц определенному стилю речи)³⁷.

N.D.Svetozarova tonlamada **beş işlev** vurgulamaktadır:

1. Konuşmayı düzenleyici ve bölücü işlev (функция организации и членения речевого потока);

2. Aralar, tempo, yoğunluk, melodik işlemdeki farklılıklar yardımıyla bölme birimleri arasındaki bağlantı derecesini ifaden işlev (функция выражения степени связи между единицами членения (при помощи пауз, различий в темпе, интенсивности, мелодическом оформлении);

3. Cümle tiplerinin (bildiri, soru, özendirme ve başka...) karşılaştırma ve işlem işlevi)(функция оформления и противопоставления типов высказываний (сообщение, вопрос, побуждение и др.);

4. Tonlama birimleri arasındaki ilişkileri ifade eden işlev (функция выражения отношений между элементами интонационных единиц);

5. Duygusal anlamlar ve tonlar ifade eden işlev (функция выражения эмоциональных значений и оттенков)³⁸.

N. Çeremisina-Yenikolopova tonlamanın Rus konuşma dilinde **sekiz işlev** gerçekleştirdiğini savunmaktadır:

1. İletişimli işlev: cümleyi, konuşmanın en küçük birimi olarak işlemesi (Коммуникативная функция (оформление предложения как минимальную единицу общения, как самостоятельную коммуникативную единицу в отличие от слова и словосочетания);

23_____

³⁷ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

³⁸ a.g.e.

2. Anlam farklılığı (Sesbilimsel) işlevi tonlamanın en önemli işlevidir. Anlamsal vurgu, melodi, ara gibi birimlerin yardımı ile konuşmanın anlam ve anlam tonları ayırımından oluşmaktadır (Смыслоразличительная (фонологическая) функция (важнейшая функция интонации, состоящая в различении смысла и оттенков смысла высказывания при помощи смыслового ударения, мелодики, паузации (членения предложения на синтагмы));

3. Doruksal işlev: anlamsal vurgu ile en önemli sözcüklerin ayırımıdır (Кульминативная (вершинообразующая) функция (выделение наиболее важных слов смысловым ударением);

4. Sentezleyici işlev: kelimeleri dizimlere, dizimleri cümlelere birleştirme işlevi (Синтезирующая функция (объединение слов в синтагмы, синтагм - в предложение);

5. Ayırıcı işlev: konuşmayı cümle üstü birliklere, cümlelere, dizimlere, sözcüklere ayıran işlevdir (Делимитативная функция (разграничение речевого потока на сверхфразовые единства, предложения, синтагмы, слова);

6. Duygusal işlev: konuşanın bildirilen ya da konuşmayı yapan kişiye ilişki ifadesi işlevidir (Эмоциональная функция (выражение отношения говорящего к сообщаемому и/или к адресату речи);

7. İstinaf işlevi; dinleyiciye yöneltim işlevidir (Апеллятивная функция (ориентация на адресата);

8. Estetik işlev: konuşmanın ritmik işlem işlevidir (Эстетическая функция (оформление ритмической организации речи, гармонической композиции предложения, звуковая инструментовка стиха)³⁹.

24_____

³⁹ N.V.Çeremisina-Yenikolopova, **Zakon i Pravila Russkoy İntonatsii**, Flinta, 1999.

İşlev ifadesinin açıklamasındaki belirsizlik prensip olarak farklı ve içerik olarak çelişkili işlev ve tonlama sınıflandırmasına yol açmaktadır. Farklı tonlama bilimcileri duygusal ve anlıksal, sözelleştirişsel ve sesli, mantıksal, tumturaklı ve vurgulu, duygulu, tumturaklı ve fizyolojik işlevlerini öne sürmektedir⁴⁰.

Cümlede tonlama çeşitli işlevleri gerçekleştirmektedir. Çalışmamızda, günümüzde öncül olarak kabul edilen aşağıdaki dört işlevi açıklamaya çalışacağız:

1. İletişimsel işlev (коммуникативная функция);
2. Ayırıcı işlev (выделительная функция);
3. Düzenleyici işlev (организующая функция);
4. Duygusal işlev (эмоциональная функция).

2.1.1. İletişimsel İşlev

Tonlamanın en önemli işlevlerinden biri *iletişimsel işlev*dir, yani ifadelerin iletişimsel cümleleri gerçekleştirme işlevidir.

Örneğin: *Bildiri* (повествование): *Наташа читала* (*Nataşa okuyordu*);

Soru (вопрос): *Наташа читала?* (*Nataşa okuyor muydu?*);

Emir (побуждение) *Наташа, читайте!* (*Nataşa okuyunuz!*)

İfadelerin iletişimsel tip cümlelerin oluşumunda ve sınırlandırılmasında dilin bütün araçları yer almaktadır. Bunun yanı sıra, aynı sözlüksel-dilbilimsel verilerde oluşan ve kendi iletişimli yönelimi ile sadece tonlama ile ayrılan ifadeler de

25_____

⁴⁰ <http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-puslapis1.html>

olabilmektedir. Bu tür durumlarda tonlama iletişimsel-ayrışmış (коммуникативно-дифференцирующую) işlevi gerçekleştirmektedir.

Örneğin: Павел дома. (*Pavel evde.*)

Павел дома? (*Pavel evde mi?*)

İletişimsel tip cümleler sözlüksel-dilbilgisel araçlarla önceden belirleniyor ise tonlama, iletişimsel-ayrışmış işlevi gerçekleştirmemektedir ve ifadenin yalnızca işlem aracı görevini gerçekleştirmektedir.

Cümlenin iletişimsel tiplerin ayrımlaşmasında yer alan etkin tonlama ögesi *ezgidir*⁴¹.

Sözlüksel-dilbilgisel araçların yanı sıra tonlama, iletişimli yönü ile aynı zamanda iletişimsel-kip (коммуникативно-модальные) anlamlarının bir aracı olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, iletişimsel-kip çeşitlerinin genel, zamirsiz soru tipi: **asıl-genel, varsayımsal, onay** vb. olabilmektedir.

Asıl-Genel Soru (собственно-общий): Soran kişinin bilmediği yeni bir şeyi, karşısındaki insanı açıklamaya iten sorudur. Soran kişi cevap türünü tahmin etmemektedir.

Örneğin: Вы любите читать книги? (Siz kitap okumayı sever misiniz?)

Varsayımsal Soru (предположительный): Soran kişi belli olan bilgi sorusu ile gelebilecek cevabı tahmin etmektedir.

Örneğin: Что с тобой? Не больна ли ты? (Neyin var? Yoksa hasta mısın?)

Onay Sorusu (удостоверительный): İfade edilmiş düşüncenin doğruluğundan emin olmak için sorulan soru. Beklenen cevap ile ilgili belli tahmin derecesini içermektedir.

26_____

⁴¹ **Ezgi** – cümlede sesin yükselmesi ya da alçalması ile oluşan tonlama ögesidir.

Örneğin: *Теперь, когда замолк гудок, стало как-то особенно тихо.* (Şimdi, düdük sustuğunda, farklı bir sessizlik çöktü.)

- *Значит, там никого не было?* (Demek, orada kimse yoktu?)

- *Был, но куда ушел - ума не приложим... - развел руками Заремба.*
(Vardı, ama nereye gittiğinden hiç haberimiz yok... — ellerini açtı Zaremba.)

- **Значит, вы его упустили?** (Demek, onu kaçırdınız.)

Genel, zamirsiz sorunun iletişimsel-kip çeşitleri konuşma gidişatının ya da durumunun çözümleme temeline dayanarak özel sözlüksel-sözdizimsel araçlar olmadan teşhis edilebilmektedir.

Örneğin: - *Нина! - позвал художник.* (Nina! diye çağırdı ressam.)

- *Ну... (Нина не оборачивалась.)* (Evet... (Nina başını çevirmedi.)

- **Ты обиделась? (Küstün mü?)** (varsayımsal soru)

Örneğin: *Память, разбуженная острым предчувствием беды, дважды поставила перед нею этого человека: один раз в поле, за городом, после побега Рыбина, другой - в суде. Там рядом с ним стоял этот околоточный, которому она ложно указала путь Рыбина. Ее знали, за нею следили - это было ясно.* (Felaketin keskin önsezi ile uyandırılan hatıra bu adamı iki kez onun karşısına çıkardı: İlki şehir dışındaki tarlada, Rıbin'in firarından sonra, ikincisi mahkemede. Onun yanında, Rıbin'in gittiği yön konusunda yalan söylediği kişi duruyordu. Onu tanıdıkları, takip ettikleri açıkça ortadaydı.)

- **Попалась?** - *спросила она себя.* (**Yakalandın mı?** Sordu kendisine.)

Но тут же, сделав над собой усилие, строго сказала: (Fakat hemen o an kendini zorlayarak sert bir biçimde dedi ki)

- *Попалась.* (Yakalandın.) (*onay sorusu*)

Tonlama, iletişimin *bağlam*⁴² (контекст) ve *durum*⁴³ (ситуация) ile belirlenmektedir.

Böylelikle, tonlama cümlelerin iletişimsel-kip ifade işlevinde dilbilimsel (лингвистические) ve durumsal (экстралингвистические) etkenlerin etkileşimi sonucu olarak öne çıkmaktadır.

2.1.2. Ayırıcı İşlev

Tonlamanın en önemli işlevlerinden biri *ayırıcı işlev*dir. Bu işlev, tonlama yardımı ile çeşitli anlamsal açıdan önemli ifadeleri parçala ayırmasını ve ifadenin herhangi bir öge veya ögelerin ayırmasını ya da vurgulanmasını kapsamaktadır.

*Güncel bölünmeye*⁴⁴ (актуальное членение) uygun olarak cümlede iki anlamsal öge ayrılmaktadır: *tema* ve *rema*. *Tema* (bilinen, özne) daha az önem taşımaktadır; çünkü bilineni içermektedir. *Rema* ise (çekirdek, yeni, yüklem) konuşan için daha önemlidir, çünkü konuşmada bildirilen yeni bir şeyi içermektedir.

Örneğin: Студент сдает экзамен. (Öğrenci sınavı veriyor)

Tonlama, belli anlamsal önem taşıyan sözcüğün ayrımında yer almaktadır ve sözcüğü cümledeki diğer sözcüklerle karşılaştırmaktadır. Ayrıca tonlama sözcük

28

⁴² **Bağlam** – Latince'den *contextus* – sıkı bağlantı, birleşim; cümlelerin dilsel çevresini oluşturan konuşma zincirinin parçası.

⁴³ **Durum** – Fransızcadan *situation* - konuşma süreci içerisinde konuşan kişiler arasında göz önünde bulundurulmuş durumlar.

⁴⁴ **Güncel bölünme** – cümlelerin anlamsal bölünmesi.

sırasının değişimi, ilgeç eklemesiyle öğeyi birinci sıraya çıkararak temanın ayırımı, ilgeçlerle remanın ayırımı gibi diğer dilsel araçlarla etkileşim içerisine girebilmektedir.

Örneğin: Экзамен *сдает студент*. (Sınavı *öğrenci veriyor*);

В городе же он постоянно казался беспокоен и настороже.

(*Şehirde ise o sürekli tedirgin ve tetikteydi*);

В этот день врагом у него был только мороз. (O gün onun düşmanı *sadece ayaz* idi).

Özel ayırmadan, herhangi öğenin vurgulamasından söz ederken genellikle *mantık vurgusu*⁴⁵ (логическое ударение) düşünülmektedir. Mantık vurgusunun ayırımını özel çeşit olarak belirlemek mümkündür.

Örneğin: Студент (а не кто-то другой) *сдает экзамен*. (Başka biri değil de öğrenci *sınavı veriyor*).

Mantık vurgunun yanında, ara ve tempo gibi geçici nitelemelerle birlikte işleyen *yoğunluk* ve *ezgi* de tonlamanın etkin öğelerindendir.

Tonlamanın iletişimsel ve ayırıcı işlevleri sıkı bir şekilde karşılıklı ilişki içerisindedir; çünkü tonlamayla biçimlendirilen her ifade aynı zamanda herhangi bir iletişimli saptamayı taşımaktadır ve ifadenin iletişimli kısımlar arasında belli anlamsal ilişkilerle ayırıcı özellik taşımaktadır.

29_____

⁴⁵ **Mantık vurgusu** – anlam yoğunluğunu katmak için cümlede bir sözcüğünün ayrılması.

2.1.3. Düzenleyici İşlev

İletişimsel ve *ayırıcı* işlevleri gerçekleştirerek tonlama, aynı zamanda ifadenin düzenleme, kurma, konuşmayı ve dizimleri ifadelere bölme ve bölünmüş parçalar arasındaki ilişkiyi gerçekleştirme hedeflerinde yer almaktadır.

Ezgi yardımıyla cümlelerin oluşumu ve bölünmesi de gerçekleşmektedir. Metnin dizimlere bölünmesi metnin sözdizimsel yapısına bağlıdır. Birçok dizim iki ile dört arası vurgulu hece içermektedir.

Bütün cümlede ya da onun bir parçasında konuşma zincirinin en küçük parçası *dizim*dir⁴⁶ (синтагма).

Metinlerin vurgulu melodik yapısı onların ritmik düzenlemeleriyle bağlantılıdır. Temel ritim birimleri, *ritim yapısı* ve *dizim*dir.

Dizimin sesçil bütünselliğini *dizimsel vurgu*⁴⁷ (синтагматическое ударение) oluşturmaktadır. Rus dilinde dizimsel vurgu son vurgulanan hece ile uygun düşmektedir. Dizimsel vurguların sayısı ifadedeki dizimler sayısına tekabül etmektedir.

Örneğin: Подн'ялся з"анавес. На н'ас см"отрят. Н'ам хл"опают. (Perde kalktı. Bize bakıyorlar. Bizi alkışlıyorlar.)

Пов'есить б'елый фл"аг - означ'ает сд"аться. (Beyaz bayrak asmak, teslim olmak demektir.)

30_____

⁴⁶ **Dizim** – Yunancadan syntagma – *bağlanmış olan*; anlamsal ve ritim melodik ilişkilerle birleşen, cümlede birkaç sözcüğünün birleşimi sonucunda ortaya çıkan konuşmanın anlamsal-sözdizimsel birimdir.

⁴⁷ **Dizimsel vurgu** – anlamsal açıdan cümlede en önemli sözcüğünün ayrımıdır.

Örneklerde (') işareti ile *kelime vurgusu*⁴⁸ (словесное ударение), (") işareti ile de dizimsel vurgu gösterilmiştir.

Dizim bir bütün olarak konuşmada diğer dizimlerden ayrılmalıdır. Bu tür bölme tonlama araçlarının yardımı ile gerçekleşmektedir.

Bununla birlikte tonlama, ifadeleri yalnızca dizimlere bölmekte; aynı zamanda ifade bütünlüğünü yaratarak onların birbirileri ile olan ilişkileri de sağlamaktadır. Farklı tonlamalara sahip dizimler birleşerek cümle oluşturmaktadırlar.

2.1.4. Duygusal İşlev

Tonlama yardımı ile ifadelere çeşitli duygusal ayrıntılar verilebilmektedir. Tonlama, konuşanın iç durumunu ya da onu dinleyeni belli bir şekilde etkileme arzusunu yansıtan *duyguları* (эмоция) içermektedir.

Duygular iki gruba bölünmektedir: *olumlu* ve *olumsuz*. Bu gruplar içinde yoğunluk derecesine göre derecelenme belirlenmektedir:

Olumsuz duygular: memnuniyetsizlik, öfke, hiddet, şiddet;

Olumlu duygular: memnuniyet, zevk, sevinç, neşe, hayranlık, coşku.

İfade duygusallığı, konuşmacı ya da dinleyicide belli duygusal hâli yaratan çok yönlü duruma bağlıdır. Aynı ifade farklı duygusal hâlde gerçekleşebilmektedir, fakat duygular ifadenin iletişimli saptamayı değiştirmemektedir. Örneğin; *Она уехала*. (O gitti.) ifadesi sevinç veya hüznle söylense de onun esas iletişimsel anlamı bilgi aktarımıdır ve aynı kalmaktadır.

31_____

⁴⁸ **Kelime vurgusu** – çift veya çok heceli sözcüklerde sesçil araçlarla tek hecenin ayrımıdır.

Разве edatını içeren soru cümleleri varsayımsal kiplik içermektedirler:

Örneğin: Вожеватов (Гавриле): Гаврила, дай-ка нам чайку моего, понимаешь? Моего! (Vojevatov (Gavrila’ya): Gavrila, benim çayımdan bize getirir misin? Anlıyor musun? Benim çayımdan!)
Гаврила: Слушаю. (Gavrila: Emredersiniz.)
Кнуров: Вы разве особенный какой-то пьете? (Knurov: Siz özel bir çay mı içiyorsunuz?)

Varsayımsal soruların kip ayrıntıları, soru soranın tahmini, cevaptaki derecelendirmeyi göstermektedir. Konuşanın emin olma derecesi karşı konulan cevapta cümlelerin duygulu doyumuyla karşılaştırılmaktadır. Karşı cevapta emin olma derecesi güçlendikçe soru cümlesinin duygusallığı artmaktadır:

Örneğin: - Итак, ты едешь в деревню? - спросил он наконец. (Demek sen köye gidiyorsun, nihayetinde sordu.)
- В деревню. (Köye.)
- Да разве у тебя есть деревня? (Senin köyün mü var?) (Şüpheli belirtili tahmin sorusu)
- Это ты, Олежек? Разве ты не уехал? - удивленно подняв редкие брови, говорила мама Лены. (“Olejek, sen misin? Sen gitmemiş miydin?” dedi Lena’nın annesi seyrek kaşlarını kaldırarak.) (Şaşkınlık belirtili tahmin sorusu)

Konuşan kişi *разве* (mıdır, midir) kelimesiyle karşı konulan cevapta emin olduğunu gösteriyorsa genellikle bildirilen şeye kendi duygularının durumuna, düşüncesine inandırıcılık katma çabasıdadır.

Bu tür durumlarda, çoğu zaman olumsuz duygular içeren, duygusallıkla renklendirilen onaylama kategorisi öne çıkmaktadır.

Örneğin: - *Разве это актриса!* - говорил он. *Ни фигуры, ни манер, а только одна глупость.* (-Bu aktris midir?! Ne vücudu, ne de bir tarzı... Sadece aptallığı var, diyordu)

Bir iletişimsel tip ya da biçiminin içinde duygulu yoğunluk derecesine göre ayrılan cümleleri ayırmak mümkündür.

Böylelikle *разве* (mıdır, midir) ve *неужели* (acaba, mıdır, midir) ilgeçli varsayımsal kip sorular duyguların yoğunluk belirtisiyle (*неужели*) ve yoğunluk olmaksızın (*разве*) birbirine karşı konulmaktadır.

Duygu ifadesinde kullanılan esas sesçil araçlarından biri de *ses tınısı*dır. *Ses tınısı* çeşitli anlamları, ayrıntıları iletmeye yardımcı olmaktadır. Örneğin “нет” (hayır) kelimesini sevinçle, hiddetle, şükranlık vb. ifadelerle kullanıldığında seste olan değişiklikler açıkça görülmektedir.

Duygulu konuşma ve sözdizimi arasındaki karşılıklı bağlantı ve bağımlılık da esastır. Sözcük düzeni, güncel bölmeyi değiştirerek anlam açısından en önemli sözcüğünün cümle başına konulmasıyla heyecan dolu, duygulu konuşmayı yaratmaktadır. Böylece devrikleşme⁴⁹ (инверсия) gerçekleşmektedir ve böyle sözcük düzeni ters olarak adlandırılmaktadır. Örneğin:

Duygusal yönden tarafsız, sözcük düzeni düz olan cümle;

Örneğin: *Вечера на Оби хороши!* (Ob’da akşamlar güzeldir!)

Sözcük düzeni ters olan çok anlamlı cümle;

Örneğin: *Хороши вечера на Оби!* (Güzeldir Ob’da akşamlar!)

33_____

⁴⁹ **Devrikleşme** – Latince *inversio* – *yer değiştirme*. Konuşmanın ifade gücünü arttırmak amacı ile alışılmış sözcük sırasını bozan özel düzendir.

Duygulu tonlama belli bir derecede cümledeki sözcüklerin düzeni, onun güncel bölmesi ile bağıntılıdır.

Tonlama yalnızca anlamsal değil, aynı zamanda cümlelerin duygusal anlamlarının ifadesinde kullanılan araç görevini de gerçekleştirmektedir⁵⁰.

2.2. Tonlamanın Akustik Bileşenleri

Tonlamanın bileşenlerine bakıldığında onların ayrımında da çeşitli yaklaşımların olduğunu görmek mümkündür.

L.K. Tseplitis, tonlamanın bileşenlerini incelerken otuz altı bileşenin bir nevi karma listesini sunmaktadır. Bu bileşenlerden en çok *melodi, tempo, güç* veya *yoğunluk, ara, tını, vurgu, ritim* görülmektedir⁵¹.

N.D.Svetozerova tonlamanın beş bileşeninden söz etmektedir: *Ezgi, ara, uzunluk ve tempo, yoğunluk, prosodi tını*. Tonlamanın aynı beş bileşenini L.L. Bulanin ve M.V. Gordina de kullanmaktadırlar⁵².

L.V. Bondarko tonlamanın aynı bileşenlerini kullanarak vurguyu da eklemektedir. Önceki çalışmalarında L.V. Bondarko altı değil, üç bileşenin olduğunu savunmaktadır: *melodi, süreklilik ve yoğunluk*⁵³.

Ye. Brizgunova “Rus Grameri”nde tonlamanın dört bileşeni sıralamaktadır: *ton, tını, yoğunluk ve süreklilik*. “Seslerin ve tonlamanın oluşumu tek akustik-boğumlama (артикуляционно-акустический) sürecidir. Tonlama ve sesler aynı

34_____

⁵⁰ http://fonetica.philol.msu.ru/left_int.htm

⁵¹ http://bankrobot.com/work/work_48305.html?similar=1

⁵² a.g.e.

⁵³ a.g.e.

akustik bileşenlerden oluşmaktadır: **ton, tını, yoğunluk ve süreklilik**. Bu bileşenlerin bazı nitelikleri sesler, bazıları ise tonlama için önem taşımaktadır”⁵⁴.

Betimleyici sesbiliminin temelinde konuşma seslerin akustik ve boğumlama nitelimleri bulunabilmektedir. Konuşmanın akustik bakış açısından sesler; *yükseklik, güç, tını ve süreklilik* gibi belirtilerle nitelendirilmektedir.

Sesin yüksekliği ses tellerin titreşim sayısına bağlıdır. Titreşim saniyede hertz olarak gösterilmektedir: saniyede hertz sayısı yükseldikçe ses yükselmektedir.

Sesin gücü, ya da *yoğunluk* ses tellerin titreşim genişliğine bağlıdır. Sesin gücü *desibel* ile ölçülmektedir.

Sesin tınısı ton ve *obertonların*⁵⁵ toplamına bağlıdır.

Sesin sürekliliği sesin telaffuzu için harcanan zamana bağlıdır. Konuşmanın uzunluğu konuşmanın *temposu* ile bağlantılıdır. Tempo ne kadar hızlıysa, sesin uzunluğu o kadar düşüktür ve tam tersi, tempo yavaşladıkça sesin sürekliliği artmaktadır.

Ton ve onun *obertonları* ses tellerin titreşimi sonucunda oluşmaktadır.

Tonlama tonun nicel değişiklikleri ile nitelendirilmektedir: zaman biriminde titreşim sayısı yükseldikçe ton da yükselmektedir ve tersi. Böylelikle, tonun hareketi *düz: (-), alçalan: (□), yükselen: (□), alçalan-yükselen: (□), yükselen-alçalan: (□)* olabilmektedir. Tonlamanın bütün bileşenlerinden tonun değişimleri söyleyiş amacına göre farklılıkların ifadesi, algılanması ve konuşanın konuştuğu şeye karşı öznel tutumunu belirtmek için oldukça önemlidir. Vurgulu ünlünün tınısal netlik derecesinin yüksek ya da düşük olması tonlamada büyük önem taşımaktadır: Netliğin

35_____

⁵⁴ Akademiya Nauk SSSR, Institut Russkogo Yazıka, **Russkaya Grammatika I**, Nauka, Moskva, 1980,80.

⁵⁵ Oberton – Almanca “*Oberton*” — (“yukarı ton”) akustikte tam hacmin ya da ses çıkartan çalgı aleti teli, ses telleri gibi nesnelerinin farklı bölümlerin titreşimi.

yükselmesi, sözcük vurgusunu artırmanın zorunlu şartıdır. Bu artırma sözcüğün anlamsal ayrımının araçlarından biridir. Seslerin tınısı konuşanın öfke, sevinç, korku gibi duygusal durumlara bağlıdır.

Konuşma organlarının yoğunluğu farklı olabilmektedir. Ses tellerin titreşim genişliği, dolayısıyla da ses **yoğunluğu** buna bağlıdır. Genişlik yükseldikçe yoğunluk da yükselmektedir. Ünlüler başta olmak üzere çeşitli seslerin niceliksel değişimleri tonlamanın niteliğidir ve ses tonu ile birleşiminde algılama sırasında onların **yüksekliğini** etkilemektedir. Tonu aynı olan seslerin yoğunluğunun artması onların ses yüksekliğini güçlendirmektedir. Diğer yandan ise tonun daha büyük yüksekliği olan ses, eşit yoğunlukta daha yüksek olarak algılanmaktadır.

Sesin zamanı ya da sesin **sürekliliği** seslerin niteliğine ve kelimedeki vurgunun yerine bağlıdır. Ancak, herhangi bir sesin, hecenin, kelimenin, cümlelerin telâffuzu **konusmanın temposu** ile de bağlantılı olabilmektedir. Konuşma temposu, zaman diliminde telâffuz edilen ses sayısı ile nitelendirilmektedir. Ses sayısı arttıkça konuşma temposu hızlanmaktadır ve hecenin, kelimenin, cümlelerin telâffuz sürekliliği düşmektedir. Sürekliliğin bu nicel değişiklikleri tonlamanın bir özelliğidir.

Böylece, seslerin sesbirimsel nitelemelere değmeyen ve cümlelerin farklı sesçil bileşimine yayılabilen akustik bileşenlerin nicel değişiklikleri tonlama için esastır. Akustik bileşenlerinin nicel değişimlerin çeşitli oranları tonlama karşılaştırmalarının temelini oluşturmaktadır. Bu karşılaştırmalar cümlelerin anlamsallığının ve duygusallığının aracı olarak kullanılmaktadır.

2.3. Tonlamanın Şema ve Grafiklerle Gösterilmesi

Tonlamanın nicel farklılıkları çok çeşitlidir. Fakat dinleyenler ve konuşanlar bileşenlerin yalın olanını değil, bağıntılı olan nicel farklılıkları algılamaktadırlar. Örneğin, *Ее зовут Хамауа?* (Onun adı Nataşa mıdır?) soru cümlesinde, bu sorunun erkek veya kadın tarafından, hızlı ya da yavaş tempoyla sorulduğuna bakmaksızın, *Хамауа* sözcüğünün vurgulu hecesindeki tonun ani yükselişi algılanmaktadır.

Tonlamanın nicel farklılıkları elektrik-akustik (электроакустический) analizle hesaplanmakta; hesaplamaların sonuçları şemalarda ya da grafiklerde sunulmaktadır. Grafiklerde yatay olarak çizgisel ölçeklerle milisaniye ile gösterilen **süreklilik**; dikey olarak, alçak ve yüksek seslerin algılama özelliklerini daha net ileten logaritmik ölçeklerle, hertz ile gösterilen **ton yüksekliği**; milimetre ile ölçülen ve ünlüler üzerinde bulunan **yoğunluk** gösterilmektedir.

Elektrik-akustik analizin esasına dayanarak çizilen grafikler bireysel telâffuzların özelliklerini yansıtmaktadırlar. Grafiklerin esasına dayanarak soru, onay, emir gibi cümlelerin anlamsal farklılıklarının ifadesi için önem taşıyan tonlama bileşenlerinin karşılaştırmalarını genelleştiren şemalar çizilmektedir. Bu tür karşılaştırmalar, her şeyden önce ünlüler üzerindeki tonun değişimleridir.

2.4. Tonlama Yapıları

Tonlamanın anlam farklılık olanakları aynı sözdizimsel yapıları ve sözlüksel bileşimi içeren ifadeleri ya da farklı sözdizimsel yapıya sahip ama kelimelerin aynı

sesçil bileşimi içeren ifadeleri kıyaslama sırasında daha net şekilde ortaya çıkmaktadır.

- Örneğin:**
- 1) – Студенты вернулись. (Öğrenciler döndüler.)
  - 2) – Студенты вернулись? (Öğrenciler döndüler mi?)
  - 3) – Выключите свет! (Işığı kapatınız!)
  - 4) – Выключите свет? (Işığı kapatır mısınız?)
  - 5) – Как там климат? (Orada iklim nasıldır?)
  - 6) – Как там климат! (Ne iklimi! (İklim diye bir şey yok.)
  - 7) – Отправьте билет! (Bileti koparınız!) (talep)
  - 8) – Отправьте билет! (Bileti koparır mısınız?) (rica)

1. ve 2., 3. ve 4., 5. ve 6. cümlelerdeki anlamsal farklılıklar aynı metin parçasında bağdaşamamaktadırlar. 7. ve 8. cümlelerdeki farklılıklar aynı metin parçasında bağdaşabilmektedirler, çünkü iki cümle birbirinin yerini aldığı anda anlamsal birlik korunmaktadır. Bu iki cümlede de emir kipi kullanılmıştır.

Bir cümle başka bir cümle yerine iki ya da üç ifade sırasıyla anlam kaybetmeden kullanılamaz.

- Örneğin:**
- 1) — Студенты вер¹нулись. (Öğrenciler döndüler.)
— Да? А мы ждали их через неделю. (Öyle mi? Biz onları ancak bir hafta sonra bekliyorduk.)
  - 2) — Студенты вер³нулись? (Öğrenciler döndüler mi?)
— Нет. Ждем их через неделю. (Hayır. Onları bir hafta sonra bekliyoruz.)

- 3) — *В²ыключите свет! Сколько раз можно напоминать!* (Işığı kapatınız! Kaç kere daha söylemek gerekir!)
- 4) — *В³ыключите свет?* (Işığı kapatır mısınız?)
— *Конечно.* (Elbette.)
- 5) — *Как²ой там климат?* (Orada iklim nasıl?) — (*Nasıl*, adıl soru sözcüğü; *orada*, zarf.)
— *Мягкий.* (Yumuşak.)
- 6) — *Говорят, она из-за климата уехала.* (Onun iklimden dolayı gittiğini söylüyorlar.)
— *Как⁷ой там климат! Дело не в этом* (Ne iklimi! Sorun iklimde değil.) (*Ne*, ilgeç rolünde adıl sözcük; *orada*, ilgeç.)

Aynı metin parçasında aynı sözdizimsel yapıya ve sözlüksel bileşime ya da farklı sözdizimsel yapılara ama aynı ses bileşimlerine sahip olan cümlelerin bağdaşmaz anlamsal farklılıklarını karşılaştırabilen ton, tını, yoğunluk ve süreklilik oranının çeşidine **tonlama yapısı** denir.

2.5. Tonlama Yapılarının Merkezi ve Türü

Rus dilinde yedi tonlama yapısı bulunmaktadır. Sesbilgisel açıdan onların farklılıkları soru, bildiri, emir cümlelerin ifadesi için önem taşıyan tonlama bileşenlerinin başladığı hecedeki tonun yönü ve seviyesi ile belirlenmektedir.

Bu hece, tonlama yapısının (TY)⁵⁶ *merkezidir* ve anlamsal koşullara bağlı olarak yapının başında, ortasında ve sonunda tonlamayla ayrılmış kelimenin vurgulu hecesinde bulunabilmektedir.

Örneğin: *В□ы б□ыл□у в к□ин□о?* — Sinemaya *siz* mi gittiniz?

В□ы б□ыл□у в к□ин□о? — Siz sinemaya *gittiniz mi*?

В□ы б□ыл□у в к□ин□о? — Siz *sinemaya* mı gittiniz?

Aşağıda tonlama yapılarının kısa özeti sunulmaktadır:

TY-1: Merkezdeki ünlüde ton alçalmaktadır.

Örneğin: *К□ак□у□е □у н□ух □об□ыч□а□у* (Onların gelenekleri nasıldır.)

TY-2: Merkezdeki ünlüde tonun hareketi düz ya da alçalan sözcük vurgusu yoğunlaştırılmıştır. Bu durum TY-1 ve TY-2 arasındaki farklılığı soru ifadesiyle göstermektedir.

Örneğin: *К□ак□у□е □у н□ух □об□ыч□а□у?* (Onların gelenekleri nasıldır?)

TY-3: Merkezdeki ünlüde ton bir anda yükselmektedir. Mesela cevapta soru tekrarlandığı zaman.

Örneğin: *К□ак□у□е □у н□ух □об□ыч□а□у?* (Onların **gelenekleri** nasıldır?)

40_____

⁵⁶ Buradan itibaren Tonlama Yapısı TY olarak sunulacaktır.

TY-4: Merkezdeki ünlüde ton alçalmaktadır, sonra yükselmektedir; tonun yüksekliği yapının sonuna kadar aynı seviyede kalmaktadır. Bu yapı genellikle karşılıklı soruda kullanılmaktadır.

Örneğin: *A □y н□u□x? K□ak□u□e □y н□u□x □об□ыч□a□u?* (Peki onların? Onların gelenekleri nasıldır?)

TY-5: Bu yapı iki merkeze sahiptir: birinci merkezin ünlüsünde ton yükselmektedir, ikincisinde alçalmaktadır. Bu yapı genellikle değerlendirme ya da takdir cümlelerinde kullanılmaktadır.

Örneğin: *K□ak□u□e □y н□ux □об□ыч□a□u!* (**Nasıldır** onların gelenekleri!)

TY-6: Merkezdeki ünlüde ton alçalmaktadır, sonra yükselmektedir; tonun yüksekliği yapının sonuna kadar aynı seviyede kalmaktadır. TY-6, TY-4'ten merkezdeki ünlüde tonun seviyesinin daha yüksek olması ile ayrılmaktadır. Bu yapı genellikle şaşkınlık ve takdir belirten cümlelerinde kullanılmaktadır.

Örneğin: (1) - *K□ak□u□e □y н□ux □об□ыч□a□u?* (Onların gelenekleri nasıldır?)

(2) - *K□ak□u□e □y н□ux □об□ыч□a□u!* (Nasıldır onların gelenekleri!)

TY-7: Merkezdeki ünlüde ton aniden yükselmektedir, ünlü harf ses tellerinin kapanmasıyla sonlanmaktadır ve bu durum TY-7'yi TY-3'ten farklı kılmaktadır. Bu yapı genellikle çok anlamlı olumsuz cümlelerde kullanılmaktadır.

Örneğin: *K□ak□u□e □y н□ux □об□ыч□a□u!* (**Nasıldır** onların gelenekleri!)

TY türlerini şema ve rakamla işaretlemek mümkündür.

Örneğin: Он верн¹улся. (O döndü.)
 Когда²а он вернул³ся? (O ne zaman döndü?)
 Он верн³улся? (O döndü mü?)
 А его тов⁴арищи? (Peki ya onun arkadaşları?)
 Как мн⁵ого они видели! (Onlar ne kadar çok şey gördüler!)
 И когда⁶а они все успели? (Acaba ne zaman her şeyi yetiştirdiler?)
 Где⁷е нам за ними угнаться! (Onlara yetişmemiz mümkün değil!)

Rakam aynı zamanda TY merkezinin yerini de göstermektedir.

Örneğin: Когда²а Павел вернул³ся? (Pavel ne zaman döndü?)
 Когда П²авел вернул³ся? Pavel ne zaman döndü?

2.6. Dizim ve Dizimsel Bölünme. Ara.

Tonlama yapısı yalın ya da karmaşık cümleyi, karmaşık cümlenin ana ya da yan tümceyi, sözcük öbeği, ayrı sözcüğü, yardımcı sözcüğü dâhil edebilen konuşma parçasında gerçekleşmektedir.

Örneğin: Он скоро вернется. Обещал позвонить, когда вернется. Обещал позвонить, / когда вернется. Вернул³ся, / но / не позвонил. (Kısa süre sonra dönecek. Döndüğü zaman telefon edeceğine söz verdi. Döndüğü zaman telefon edeceğine söz verdi. Döndü ama telefon etmedi).

Örneğin: Ты как? За, / против / или воздерживаешься? (Neye karar verdin? Evet mi, hayır mı ya da çekimser misin?)

Somut telaffuzda bu konuşma parçaların her biri tonlama ile bölünmemektedir, çünkü TY'nın herhangi birini niteleyen bileşenlerinin belli oranı ile bağlantılıdır.

Örneğin: *Обещал позвонить, когда вернется¹.* (Döndüğü zaman telefon edeceğine söz verdi.)

Обещал позвонить³, / когда вернется¹. (Döndüğü zaman **telefon edeceğine** söz verdi.)

Böylece somut telaffuzda konuşma parçası tek heceden yaklaşık 8–11 çok heceli sözcüğe kadar uzayabilmektedir.

Örneğin: *Да? Вы думаете, что о результатах этого опыта он сможет рассказать без применения математических формул³?* (Öyle mi? Bu deneyim sonuçları hakkında matematik **formülleri** kullanmadan cevap verebileceğini mi düşünüyorsunuz?)

Bu tonlama bölünmenin çeşitli olasılıkları cümle ve onun parçaları arasında anlamsal ilişkilerle düzenlenmektedir. Tonlamayla bölünmeyen cümleyi ya da onun bir parçasını içeren anlamsal konuşma parçalarına **dizim** (синтагма) konuşmanın dizimlere bölünmesi ise **dizimsel bölünme** (синтагматическое членение) denir.

Dizimsel bölünmenin en büyük anlam farklılığı olasılıkları aynı sözdizimsel ve sözlüksel yapı ve kelimelerin farklı sesçil yapıya sahip olan cümlelerde ortaya çıkmaktadır.

Örneğin: *В августе у него отпуск³?* (Onun izni ağustosta mı?)

В августе / у него отпуск¹. (Onun izni ağustosta.)

Где здесь расписаться²? (İmza nereye atılmalı?)

²*Где?* ³*Здесь расписаться?* (Nereye? İmza buraya mı atılmalı?)

²*Вера чувствовала:* / *мать не зря* ²*вызвала ее.* (Vera hissediyordu; annesi onu boşuna çağırmadı.)

³*Вера, чувствовала мать,* / *не зря* ²*вызвала ее.* (Vera'nın onu boşuna çağırmadığını anne hissediyordu.)

Dizimsel bölünmede **ara**, yani sessizlik ve boğumlama (артикуляция) olabilmektedir ama zorunlu değildir. Ara cümlede ifade edilen anlamsallığı ve duygusallığı belirtmek için kullanılan araçtır.

Örneğin: *Лес рубят / щепки летят.* (Ormanı kesiyorlar yongalar uçuşuyor.)

В углу стоял медведь / из шоколада! (Köşede çikolatadan yapılmış ayı duruyordu!)

Dizimlere bölünmede aranın en büyük olasılıkları bölünmenin sınırındaki kelimenin önceki ve sonraki dizimlere dâhil edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu dizimlerin ton sınırların düzeyi yeteli ifade edilmemektedir. Ara bölünmeyi eş anlamlı yapmaktadır.

Örneğin: ³*А я* ⁴*здесь живу!* (Ben ise burada yaşıyorum!)

³*А я* ⁴*здесь / живу!* (Ben ise burada yaşıyorum!)

³*А я /* ⁴*здесь живу!* (Ben ise burada yaşıyorum!)

А вдруг ей ²*холодно станет?* (Ya birdenbire üşürse?)

³*А вдруг ей /* ²*холодно станет?* (Ya birdenbire üşürse?)

³*А вдруг /* ²*ей холодно станет?* (Ya birdenbire üşürse?)

Ara dizimin içinde de bulunabilmektedir. Aranın olup olmaması TY–2 ile ifade edilen tek dizimli cümlelerdeki anlamsal sınırlandırmalarının araçlarından biri olabilmektedir.

- Örneğin:**
- *Какой это Петя?* (Bu hangi Petya?)
  - *Иванов... какой.* (Nasıl, hangi? İvanov.) (sorulan soruya duyulan memnuiyetsizlik);
  - *Иванов какой! В новом костюме, стройный!* (Hangi İvanov! Yeni takım elbiseli, mevzun olan mı?) (belirtinin yüksek derecesi)

Dizimlere bölünme, TY’nın türü, TY’nın merkezi daima bir arada bulunan Rus dilinin temel tonlama araçlarıdır. Her birinin kendine ait tonlama merkezi olan tonlama yapılarının sayısının aynı zamanda oluşması konuşmanın bölünmesini ortaya çıkarmaktadır.

İfadenin amacına bağlı olarak aynı cümle çok sayıda dizimlere bölünebilmektedir, aynı dizim ise TY’nın farklı türü ya da farklı tonlama merkezi ile telaffuz edilebilmektedir.

Bu araçların etkileşimiyle ifadenin farklı anlamsal ve duygusal üslup belirtileri iletilmektedir.

- Örneğin:**
- a.** *Удивительно интересными оказались наши прогулки в окрестностях города.* (Şehir çevresindeki gezilerimiz şaşılacak biçimde ilginç idiler). —cümle tek dizimli, TY–5 belirtinin yüksek derecesini vurgulamaktadır;
  - b.** *Удивительно интересными / оказались наши прогулки / в окрестностях города.* (Şehir çevresindeki gezilerimiz şaşılacak

biçimde ilginç idiler). — cümle çok dizimli, TY-5 belirtinin yüksek derecesini vurgulamaktadır, TY-2'nin merkezi olanakların arasındaki olay yerini vurgulamaktadır, özellikle çevresinde);

с. Удивительно интересными / оказались наши прогулки / в окрестностях ¹города. (Şehir çevresindeki gezilerimiz şaşılacak biçimde ilginç idiler). — cümle çok dizimli, TY-6 anlatının duygusallığını aktarmaktadır.

2.7. Tonlama Yapılarının Türleri

Tonlama yapılarının tür sayısı cümleleri karşılaştırabilme yetenekleri ile belirlenmektedir. Bu cümlelerin anlamsal farklılıkları aynı metin parçasında bağdaşmazlar.

Bunlar aynı sözdizimsel ve sözlüksel yapı ya da farklı sözdizimsel fakat aynı sesçil yapıya sahip olan cümlelerdir.

Örneğin:

TY-1 ve TY-2: *Где ¹на ²перекрестке ³улиц ⁴было.* (Çatışmaların gerçekleştiği yer.)

Где ¹на ²перекрестке ³улиц ⁴было? (Çatışmalar nerede gerçekleşiyordu?)

TY-1 ve TY-3: *Он ¹предупредил ²их.* (Onları uyardı.)

Он ¹предупредил ²их? (Onları uyardı mı?)

TY-1 ve TY-7: *Как ¹там ²сады.* (Oradaki bahçeler nasıl.)

Benzer karşılaştırma örnekleri tonlama transkripsiyonuyla aşağıda sunulmaktadır.

Örneğin:

TY-1 ve TY-2: Он ³приедет ¹завтра / или ¹послезавтра. (Yarın ya da öbür gün gelecek.)

Он ³приедет ²завтра / или ²послезавтра? (Yarın mı yoksa öbür gün mü gelecek?)

TY-1 ve TY-3: Он ¹здесь. (O burada.)

Он ³здесь? (O burada mı?)

TY-1 ve TY-7: Поможешь ¹мне? (Bana yardım edecek misin?) Хорошо. (Peki.)

Нравится ⁷тебе здесь? (Burayı seviyor musun?) Хорошо! (Çok güzel!)

TY-2 ve TY-3: Почему ²он отказался? (O niçin reddetti?)

Почему ³он отказался? Далеко ³ездить, вот почему. (Niçin mi reddetti? Uzak olduğu için.)

TY-2 ve TY-5: Как ²он рисует? (O nasıl resim çiziyor?)

Как ⁵он рисует! (Ne kadar güzel resim çiziyor!)

TY-2 ve TY-6: Какой ²лес? (Hangi orman?)

Какой ⁶лес! (Ne kadar güzel bir orman!)

TY-2 ve TY-7: Когда ²это было? (Bu olay ne zaman oldu?)

Когда ⁷это было! (Bu olay çok uzun süre önce oldu!)

- TY-3 ve TY-4:** - Звонила в среду. (Çarşamba günü telefon etti.)
- А не во ³вторник? (Salı değil mi?)
- Во вторник я не смогу приехать. (Salı günü gelemeyeceğim.)
- А не во ⁴вторник? (Salı günü değil de başka gün olabilir mi?)
- TY-3 ve TY-7:** ³Уехал? (Gitti mi?)
⁷Уехал. (Gitti!)
- TY-4 ve TY-5:** ⁴Сколько белых грибов? (Beyaz mantar kaç tane?)
⁵Сколько белых грибов! (Ne kadar çok beyaz mantar var!)
- TY-4 ve TY-6:** ⁴А мелодия какая? (Peki, melodi nasıl?)
⁶А мелодия какая! (Ne kadar güzel bir melodi!)
- TY-6 ve TY-7:** ⁶Какая у него специальность? (Mesleği nedir, demiştiniz?)
⁷Какая у него специальность! (Ne kadar kötü bir mesleği var!)

2.7.1. Tonlama Yapıları Aracılıyla İfade Edilen Farklılıklar

Cümlelerin anlamsal farklılıkları ifade aracı olarak tonlama yapısı cümlelerin sözdizimsel ve sözlüksel yapıların etkileşiminde ortaya çıkmaktadır. Tonlama araçlarıyla cümlelerin temel farklılık türleri ifade edilmektedir:

1. Aynı sözdizimsel ve sözlüksel yapı ya da farklı sözdizimsel fakat aynı sesçil yapıya sahip olan farklılıklar. Bu tür farklılıklar TY-1, TY-2, TY-3, TY-4, TY-6'nın merkezlerinin yer değişimi ile de ortaya çıkmaktadır.

Örneğin:

TY-1: *И тогда он уехал.¹* (Ve o zaman o gitti.)

И тогда он уехал.¹ Это уже не в первый раз. (Ve işte o zaman o gitti. Bu ilk kez olmuyor.)

TY-2: *Вот где он спрятался!²* (O işte burada saklandı!)

Вот где он спрятался?² (O nerede saklandı ki?)

TY-3: *Разве мне переплыть?³* (Ben mi yüzerek geçsem acaba?)

Разве мне переплыть?³ (Ben yüzerek geçebilecek miyim?)

Коля здесь?³ (Buradaki Koyla mı?)

Коля здесь?³ (Koyla burada mı?)

TY-4: *А как же, Петя?⁴* (Petya, nasıl olacak?)

А как же Петя?⁴ (Peki, Petya ne olacak?)

TY-6: *Какая у них квартира?⁶* (Onların daireleri nasıl?)

Какая у них квартира?⁶ (Onların daireleri ne kadar hoş!)

2. Konuşanın tarafsız ve öznel tutumun aynı sözdizimsel ve sözlüksel yapıların bulunduğu cümlelerdeki farklılıklar. Bunun yanı sıra konuşan kişinin ifade edilen şeye öznel tutumu ek duygusal-anlamsal ayrıntı, tarafsız ifadenin anlamının yoğunlaştırması, konuşanın duygusal durumu olarak ifade edilebilmektedir.

Örneğin:

- TY-1 ve TY-3:** Но ведь я и вам ¹сказал. (Ama ben size demiştim.)
Но ведь я и вам ³сказал! (Ama ben özellikle size demiştim!)
- TY-1 ve TY-4:** Читала это? — Читала¹. (Bunu okudun mu? – Okudum.)
Читала это? — Читала⁴! (Bunu okudun mu? – Okudum.)
- TY-1 ve TY-5:** Я не был здесь пять ¹лет. (Burada beş senedir bulunmadım.)
Я не был здесь пять ⁵лет! (Burada tam beş senedir bulunmadım!)
- TY-1 ve TY-6:** А мы в зоопарке ¹были. (Biz hayvanat bahçesine gittik.)
А мы в зоопарке ⁶были! (Biz hayvanat bahçesine gittik!)
- TY-1 ve TY-7:** Хорошо здесь? — Хорошо¹. (Burası güzel mi? – Güzel.)
Хорошо здесь? — Хорошо⁷! (Burası güzel mi? – Güzel!)
- TY-2 ve TY-4:** Почему ты пришла так поздно? ²(Neden bu kadar geç geldin?)
Почему ты пришла так поздно? ⁴(Neden bu kadar geç geldin?)
- TY-2 ve TY-6:** Куда я положил ²ключ? (Anahtarı nereye koydum?)
Куда я положил ⁶ключ? (Anahtarı nereye koydum?)

3. Aynı sözdizimsel ve sözlüksel yapılara sahip olan cümlelerin üslup farklılıkları:

Örneğin:

- TY-5 ve TY-6:** Какая ⁵музыка! (Ne kadar güzel bir müzik!) (Beethoven hakkında)

Какая ⁶музыка! (Ne kadar güzel bir müzik!) (Dans pistinde)

TY-4 ve TY-6: Включите в смету: / ⁴гостиницы, / поездки на ⁴теплоходе, /
⁴автобусные экскурсии, / все! (Keşif nameye otelleri, dizel
motorlu gemilerde gezileri, otobüs gezilerini, her şeyi dâhil
ediniz!

⁶Гостиницы, / поездки на ⁶теплоходе, / автобусные
⁶экскурсии, / — все нравилось ему, / все было ново! (Oteller,
dizel motorlu gemilerinde geziler, otobüs gezileri – her şey onun
hoşuna gidiyordu, her şey yeniydi hayatında!)

2.7.2. Farklı Sözdizimsel Yapılara Sahip Cümlelerde Tonlama Yapılarının Yeri

Aynı TY'nın türü farklı sözdizimsel yapılara sahip olan cümlelerde kullanılabilmektedir. Örneğin, TY-3'ü aşağıdaki durumlarda kullanmak mümkündür.

- Örneğin:**
- 1) Он ³приехал? (O geldi mi?)
  - 2) Он ³приехал, / но не звонит. (O geldi ama telefon etmiyor.)
  - 3) Когда он ³приехал, / я не знаю. (Onun ne zaman geldiğini bilmiyorum.)

4) Когда он ³приехал? Кажется, во вторник. (O ne zaman mı geldi? Sanırım salı günü.)

5) Но ведь все-таки он ³приехал! (Ama yine de geldi!)

6) Приезжайте ³пораньше! (Daha erken geliniz!)

7) Какой ³фильм смешной! (Ne kadar komik bir film!)

8) Николаев — ³начальник экспедиции? (Gezinin başkanı Nikolayev mi?)

9) Николаев, ³начальник экспедиции, / вернется через месяц. (Gezinin başkanı Nikolayev bir ay sonra dönecek.)

10) Ну, ³насмешил! (Ama güldürdün!)

11) Веселый же он! ³(O oldukça neşeli!)

Bu cümlelerin sözdizimsel ve sözlüksel yapılarına bağlı olarak TY-3: 1. ve 8. cümlelerde soru; 4. cümlede cevap verirken sorunun tekrarlanması; 2., 3. ve 9. cümlelerde cümlenin bitmemişliği; 10. ve 11. cümlelerde değerlendirme; 6. cümlede ise rica ifadesinin aracıdır.

Sunulan cümlelerin her birini farklı TY türü ile telaffuz etmek mümkündür. Farklı biçimde telaffuz edildiği takdirde cümlenin amacına, ifade edilene tarafsız ve öznel tutumlara, üslup ayrımlara göre farklılıklar ortaya çıkabilmektedir.

Örneğin: A) Он ¹приехал. (O geldi.)

Он ³приехал? (O geldi mi?);

B) Когда он ³приехал? (Ne zaman mı geldi?) (Cevap verirken sorunun tekrarlanması)

³*та-та-та-та* — ³*Надо же так!* (Nasıl olur!)

⁷*та-та-та-та* — ⁷*Надоело!* (Usandım!)

³*та-та-та-та* / ¹*та-та-та-та* — ³*Опоздаешь,* / ¹*не поедешь.* (Geç kalırsan gidemezsin.)

³*та-та-та-та* / ⁴*та-та-та* — ³*Покатался* / ⁴*и хватит.* (Yeterince gezdin.)

Belli bir TY türüne uydurulan sözdizimsel ve sözlüksel yapılara sahip cümleler çeşitlidir ve farklı konuşarlarda değişmektedir. Bu değişimler tonlama yapılarının yalnızca cümlenin sözdizimsel ve sözlüksel yapılarının etkileşimindeki anlamsal tutumlarının ifade araçları olarak ortaya çıktığının bir göstergesidir.

Farklı tonlama yapılarının algılanması aynı değildir ve cümlenin sözdizimsel ve sözlüksel yapısı ile bağlantılıdır. Aynı metin parçasında bağdaşmaz farklılıkların ifade aracı görevini gerçekleştiriyor ise TY'nın iki türü genellikle farklı tonlama olarak algılanmaktadır. Örneğin, TY-3 ve TY-4 soru cümlelerinde.

Örneğin: a) ³*Ваш билет?* (Bilet sizin mi değil mi?)

⁴*Ваш билет?* (Biletinizi ibraz eder misiniz?)

b) ³*А не во вторник?* (Salı değil miydi?)

⁴*А не во вторник?* (Peki, salı değilse?).

Aynı TY türleri aynı metin parçasında bağdaştırılan farklılıkları ifade aracı görevini aldığı anda, dinleyenler tarafından fark edilmemekte ya da çok zayıf bir şekilde fark edilmektedir. Örneğin, TY-3 ve TY-4 son olmayan dizimde.

Örneğin: ³*Во вторник* / ¹*я не смогу приехать.* (Salı günü gelemeyeceğim.)

⁴*Во вторник* / ¹*я не смогу приехать.* (Salı günü gelemeyeceğim.)

Örneklerdeki cümle bitmemişliği ifadesinde TY–3 konuşmaya sohbet belirtisini, TY–4 ise resmi tutumu katmaktadır.

2.7.4. Tonlama Yapılarının Merkez, Merkez Öncesi ve Merkez Sonrası Bölümlerinin Farklı Orantıları

Sözcükte vurgu öncesi ve vurgu sonrası hecelerin ayrılması gibi, TY’da da merkezin yerine bağlı olarak, bir heceden veya birkaç kelimeden oluşan *merkez öncesi* ve *merkez sonrası* bölümler ayrılmaktadır.

Örneğin: Вы получаете журнал? (Dergi alıyor musunuz?)

—————|—————

Merkez öncesi-merkez-merkez sonrası

Tonlama merkezinin yerine bağlı olarak, merkez öncesi ve merkez sonrası bölümlerin oranı değişebilmektedir. Bir tonlama yapısında (TY):

1. Sadece *merkez*: Да.¹ (Evet.) Да?³ (Evet mi?)

2. *Merkez öncesi – merkez*.

Örneğin: Вы были в кино?³ (Sinemaya mı gittiniz?)

Я был в кино.¹ (Sinemaya gittim.)

3. *Merkez öncesi – merkez – merkez sonrası*.

Örneğin: Вы были в кино?³ (Sinemaya gittiniz mi?)

Я был в кино.¹ (Sinemaya gittim.)

4. *Merkez – merkez sonrası* olabilmektedir.

Örneğin: ³Бы были в кино?(Sinemaya siz mi gittiniz?)

¹Я был в кино.(Sinemaya ben gittim.)

TY'nın merkez öncesi bölümünde, her konuşana özgü *diyapazon*⁵⁷ sınırında gerçekleşen tonun küçük yükselişleri ya da düşüşleri gerçekleşebilmektedir. Bu değişimler soru, onay, emir cümleleri gibi cümlelerin ifade ve algılanmasında önemsiz sayılmaktadır.

TY'nın merkez öncesi ton seviyesi merkezdeki ünlünün yükseliş ya da düşüşünün başlangıç çizgisi olarak kabul edilmektedir. TY'nın çeşitli türleri merkez öncesi bölümünün orta-üst veya orta-alt diyapazon çizgisindeki ton değişimlerinin birikmişliği ile nitelendirilmektedir. Tarafsız konuşmayla kıyasla duygusal konuşmada ton değişimleri çok daha çeşitlidir.

TY'nın merkez sonrası bölümünde de ton değişimleri olabilmektedir. Bunun neticesinde TY-1, TY-2, TY-3, TY-5'teki tonun düşüş derecesi ve TY-4 ve TY-6'daki ton hareketi düz-eğri olarak değişebilmektedir.

Tonlamanın, herhangi bir akustik bileşenle sözcüklerin ayrılma derecesi değişmekte ve cümlenin çeşitli duygusal ve anlamsal belirtilerinin aktarım aracı görevini gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte, sözcüğün anlamsal ayrımı bağımsız tonlama yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. En sık görülenler arasında TY-2 ve TY-6'dır.

Örneğin: ³а. Этот вопрос / мы и обсуждаем.¹ (Biz bu soruyu tartışıyoruz.)

²Этот / вопрос / мы и обсуждаем.¹ (Biz bu soruyu tartışıyoruz.);

57_____

⁵⁷ **Diyapazon** – herhangi bir ölçünün anlamlar aralığı. Mecaz anlamda diyapazon - hacim, genişlik anlamına gelmektedir.

b. В это ⁴ время / появляются ¹ кучевые облака. (O anda küme bulutlar ortaya çıkıyorlar.)

В это ⁴ время / появляются ⁶ / кучевые ⁶ / облака ¹. (O anda küme bulutlar ortaya çıkıyorlar.)

2.7.5. Tonlama Yapılarının Tarafsız ve Kip Uygulamaları

Konuşmada her TY'nin türü bir dizi telaffuzla gösterilmektedir. Bundan sonra bu telaffuzlar ***TY'nin uygulamaları*** (реализации ИК) olarak sunulacaktır.

Onlardan bazıları ***tarafsız uygulamalar*** (нейтральные реализации) çeşidini oluşturmaktadır. Tarafsız uygulamalar, tonlama bileşenlerinin ifade derecesi ile ayrılabilir. Örneğin, TY-3'ün merkezdeki ünlüde tonun yükselme derecesi, TY-6'da merkezdeki ünlünün ya da son hecenin sürekliliği gibi farklar oluşabilmektedir. Böylece, konuşma sırasında ayrı telaffuzlarda iki TY'nin belirtileri birleşebilmektedir. Örneğin, TY-1 ve TY-2, TY-2 ve TY-3, TY-4 ve TY-1, TY-4 ve TY-2, TY-4 ve TY-6, TY-5 ve TY-7 tonlama yapıları TY-1², TY-2³, TY-4¹, TY-4², TY-4⁶, TY-5⁷ olarak belirtilmektedir.

Böyle tonlama, belli tonlama yapılarının anlam farklılığı olasılıklarının zayıflaması durumunda görülebilmektedir. Tarafsız uygulamalar konuşan kişinin öznel tutumunun ifade edildiği şeye tonlamayla ifade edilmemiş ya da az ifade edilmiş konuşmayı nitelemektedir.

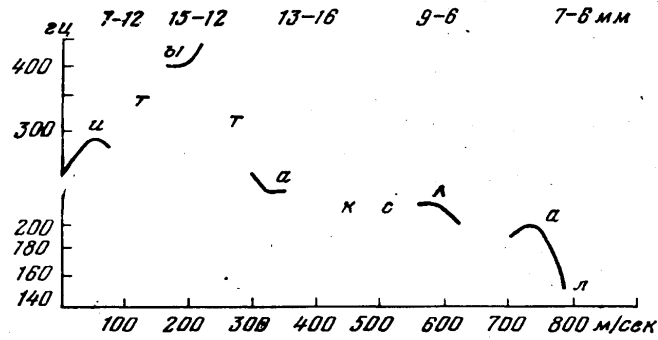
Diğer yandan, herhangi bir TY türünün uygulamaları, konuşanın ifade ettiği şeye öznel tutum ifadesi aracı görevini gerçekleştiren yapının özelliklerini

taşıyabilmektedir. Bu özellikler TY *kip uygulamaları* (модальные реализации)

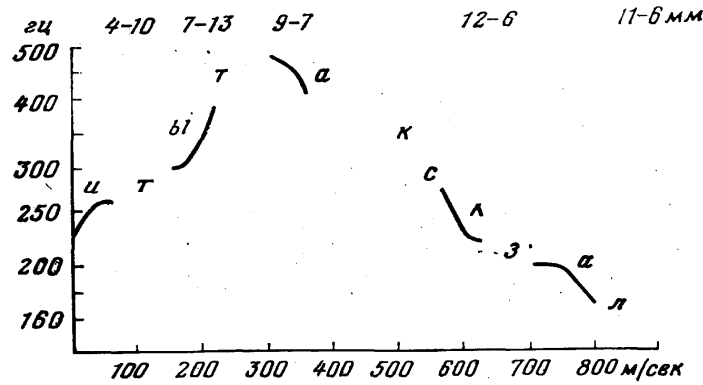
olarak adlandırılmaktadır. Soruda şaşkınlık, tarafsız uygulamadan yalnızca

merkezdeki ünlüde değil (resim 1), merkez sonrası hecedeki ünlüde de tonun

yükselmesiyle (resim 2) TY-3 kip uygulaması ile ifade edilmektedir.

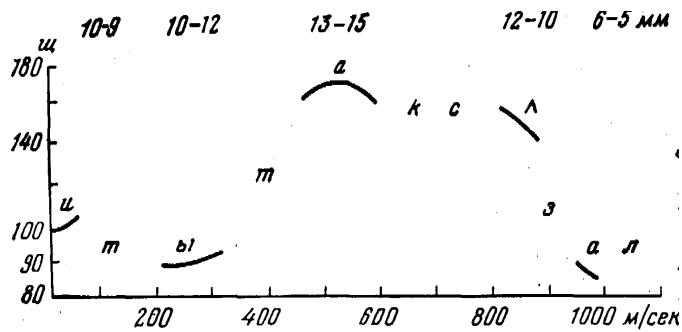

Resim 1. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – kadın sesi.

Resim 2. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – kadın sesi.

Şaşkınlığın artması ile TY-3'ün merkezinde olan ünlü harf, alçalan ton ile telaffuz edilmektedir; tonun yüksek seviyesi merkez sonrası heceye geçmekte ve ünlü harflerin sürekliliği artmaktadır (resim 3).

Resim 3. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – erkek sesi.

Tarafsız ve kip uygulamaları ile ifade edilen farklılıklar aynı metin parçasında bağdaşabilmektedir.

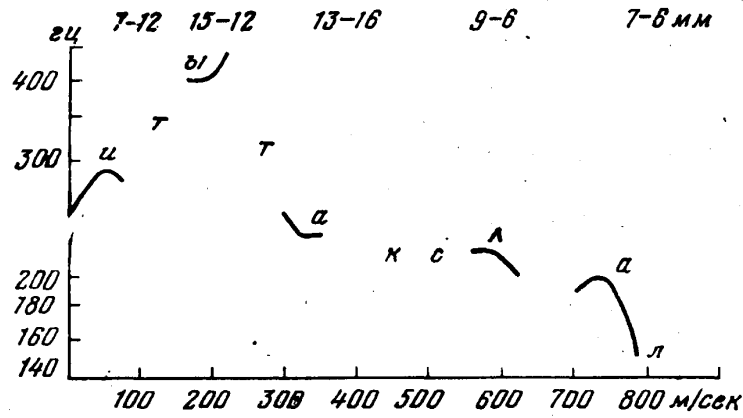
Örneğin: *К²ак? И т³ы так сказал?* (Nasıl yani? Sen de mi demiştin?)

Конечно. А что тут такого? (Elbette. Ne var bunda?)

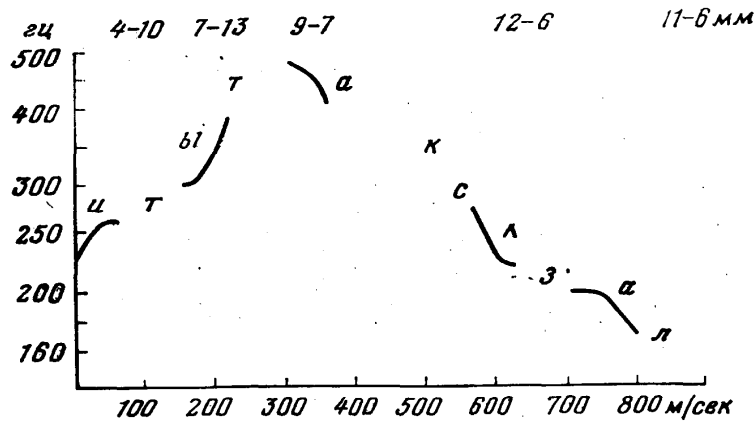
TY türlerinin herhangi biri çeşitli sayıda kip uygulamaları içerebilmektedir.

Bu kip uygulamaları tarafsız uygulamalardan aşağıdaki noktalarda ayrılabilir:

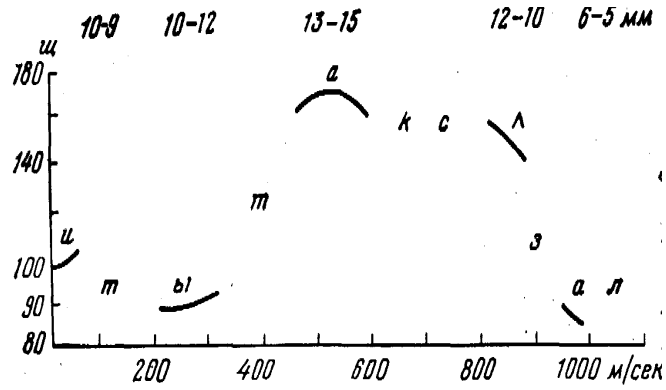
1. Merkezdeki ünlünün, merkez öncesi ve merkez sonrasındaki hecelerde tonun hareketi (resim 4, 5, 6);

Resim 4. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – kadın sesi.

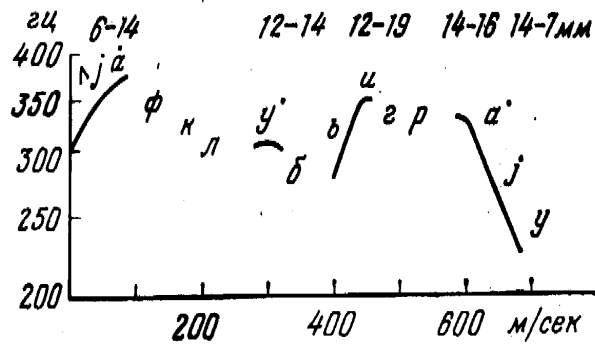

Resim 5. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – kadın sesi.

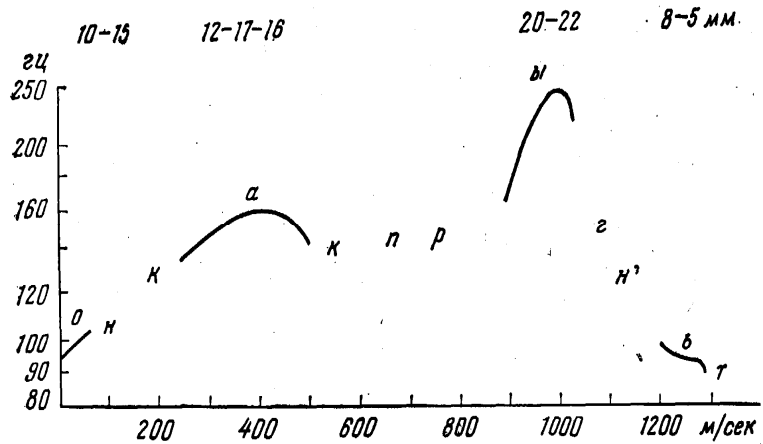
Resim 6. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – erkek sesi.

2. Merkez öncesi bölümde ton titreşimlerinin yönü (resim 7);

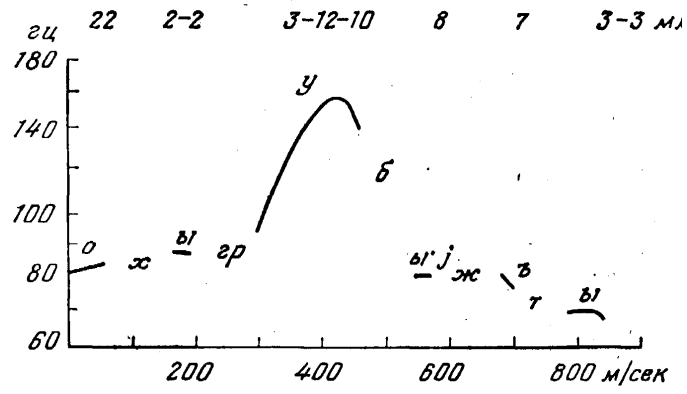
Resim 7. *А я в клу¹бе играю.* (Ben ise kulüpte çalışıyorum.) – kadın sesi.

3. Merkezdeki hecenin ya da başka bir hecenin sürekliliğin artması (resim 8);

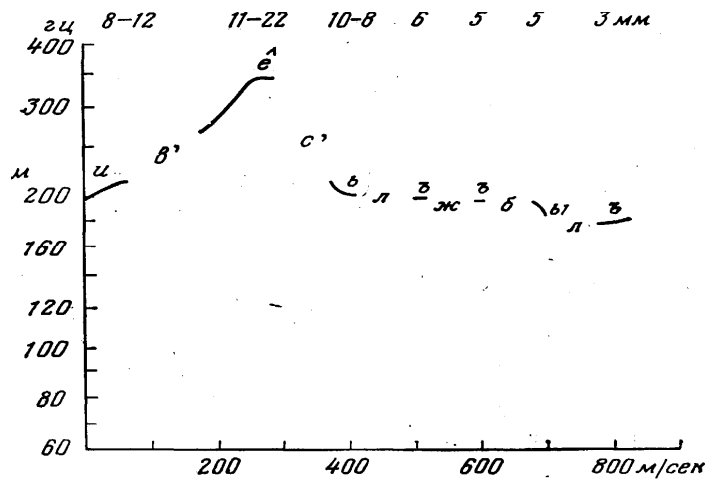

Resim 8. *Он как пр³ыгнет.* (O öyle bir atladı ki.) – erkek sesi.

4. ТУ'nın kalın veya ince ses perdesi ile telaffuzu (resim 9, 10);

Resim 9. *Ох и зр³убый же ты!* (Sen ne kadar da kabasın!) – erkek sesi.

Resim 10. *И ве³село же было!* (Ne kadar eğlenceliydi!) – erkek sesi.

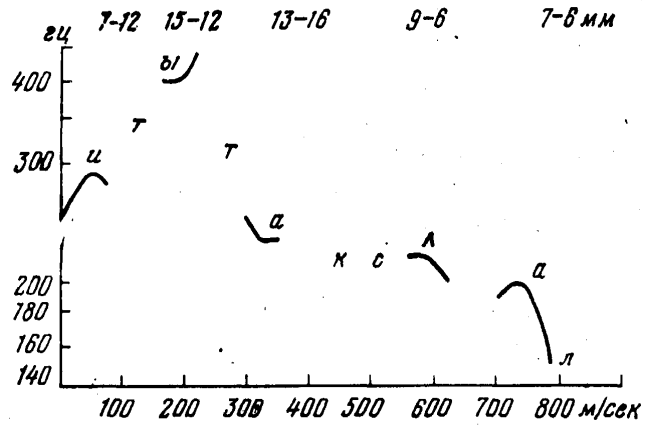
5. Konuşan kişinin duygularını ifade etmesi esnasında ünlü harflerin tınısının değişimi.

Tarafsız uygulamalara kıyasla TY'nın kip uygulamalarını işleme olanakları sınırlıdır.

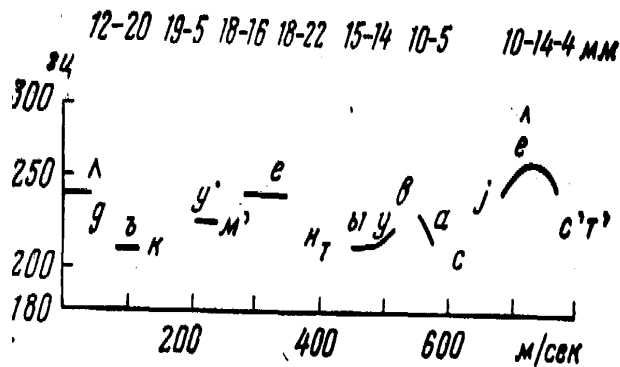
2.7.6. Tonlama Yapılarının Tonlama Sırası ve Ayırıcı Özellikleri

Herhangi bir TY türünün tarafsız ve kip uygulamaları *TY'nin tonlama sırasını* (интонационный ряд ИК) oluşturmaktadır. Bu tonlama sırasında tarafsız uygulama aynı sıraya ait olan herhangi bir kip uygulamasının yerine geçebilmektedir.

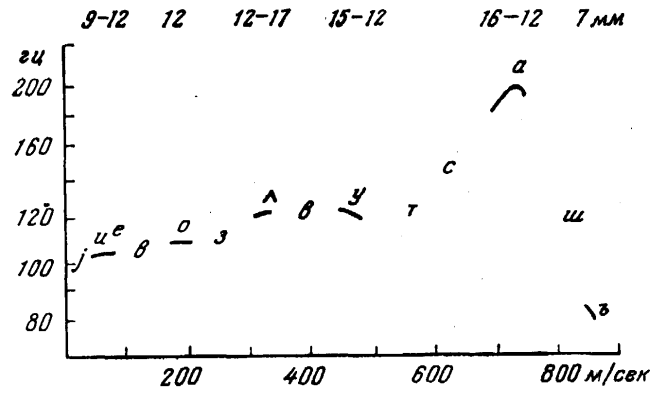
Böylece, TY-3 bir bütünün parçaları arasındaki aralıkların ifade derecesi, ünlülerin üzerinde yükselen tonun yön özellikleri, hece uzunlukları ile ayrılan tarafsız uygulamaları içermektedir. Bu durumu 11, 12, 13, 14, 15, 16 ve 17. resimlerde görebilmek mümkündür:

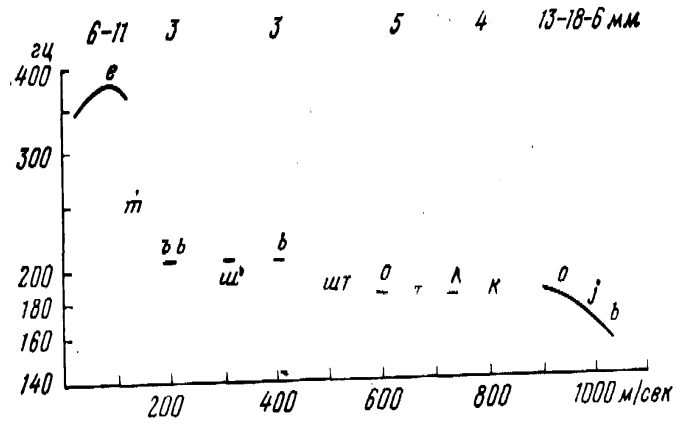
Resim 11. *И т³ы так сказал?* (Sen de mi böyle demiştin?) – kadın sesi.

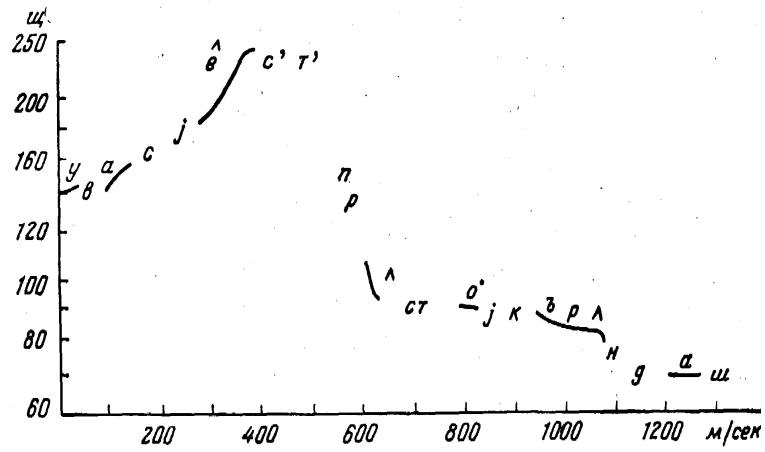
Resim 12. *А документы у вас е³сть?* (Peki evraklarınız var mı?) – kadın sesi.

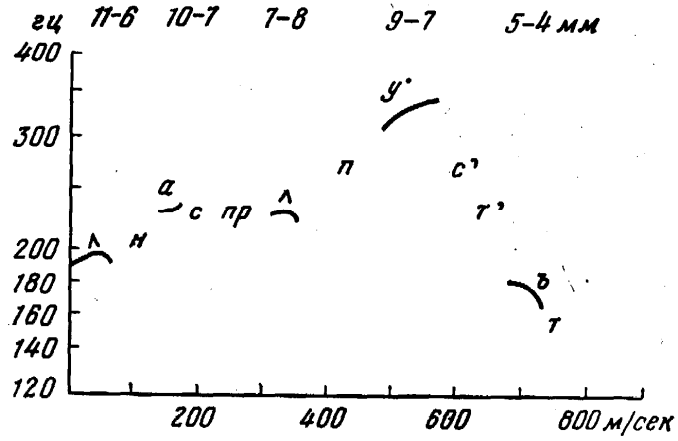
Resim 13. *Его зовут Са³ша?* (Onun adı Sa³a mı?) – erkek ses.

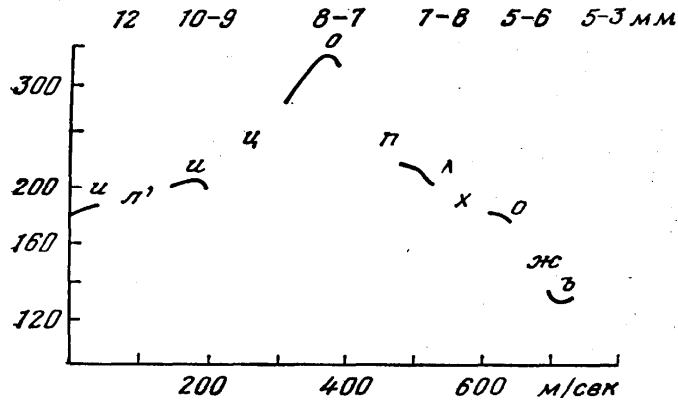
Resim 14. *Э³то еще что такое?* (Bu da ne böyle?) – kadın sesi.

Resim 15. *У вас е³сть простой карандаш!* (Kurşunkaleminiz var!) – erkek sesi.

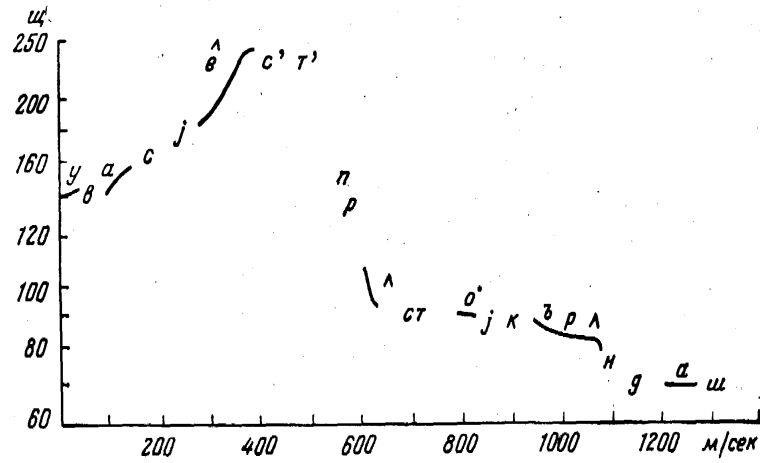

Resim 16. *А нас пропу³стят?* (Peki geçmemize izin verirler mi?) – kadın sesi.

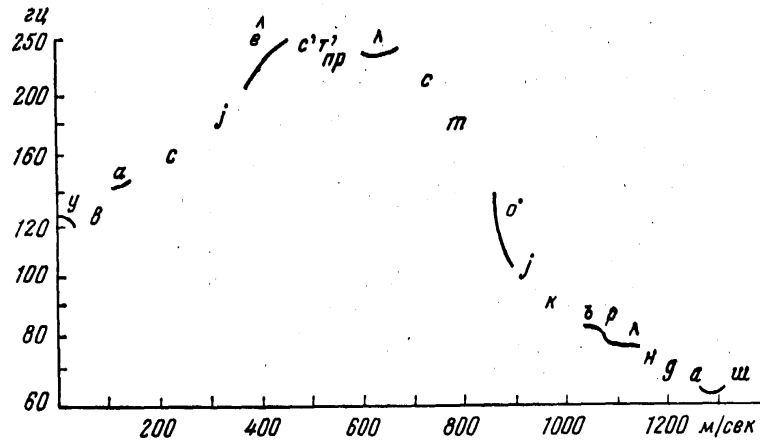

Resim 17. *И лиц³о похоже!* (Yüzü de benziyor!) – kadın sesi.

TY-3'ün tonlama sırası kip uygulamalarının çeşidi ile ayrılmaktadır. Tarafsız uygulamadan (resim 18) farklı olarak kip uygulamada (resim 19) ek merkez olabilmektedir. Bu ek merkez ana merkezden sonraki sırada yerini almakta ve sözcük vurgusunun artması ve alçalan ton ile ayrılmaktadır. Merkezler arasında ton seviyesi merkez öncesi bölümünden daha yüksektir. Böyle uygulama TY-3 merkezinden sonra bulunan sözcüğün anlamsal ayrımının aracı görevini almaktadır. TY-3'ün kip uygulamalarının birkaç çeşidi tarafsız uygulamalardan tonun merkez öncesi ve merkez sonrası hecelerde hareket özellikleri ve şaşkınlığın farklı belirtilerini ifade etme görevini alarak ayrılmaktadır.

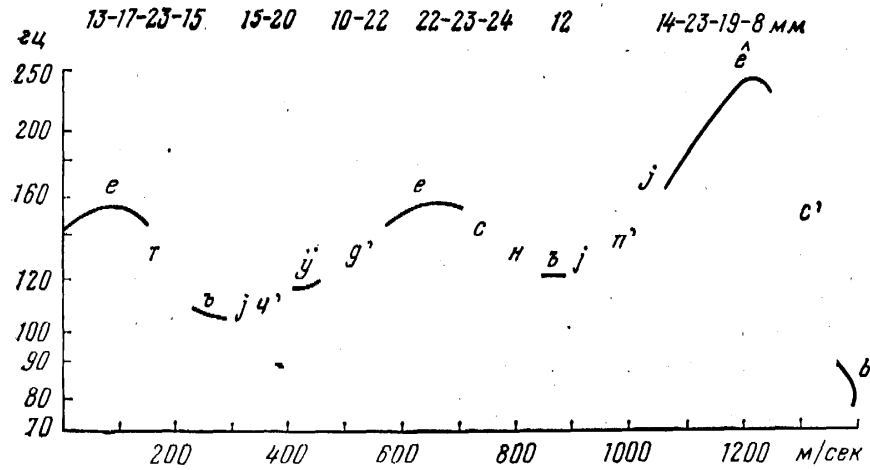
Resim 18. *У вас е³сть простой карандаш!* (Kurşunkaleminiz var!) – erkek sesi.

Resim 19. *У вас е³сть простой карандаш?* (Kurşunkaleminiz var mı?) – erkek sesi.

Duygusal anlatıda TY-3'ün kip uygulamalarının özelliklerine ton ve süreklilikle seçilen merkez öncesi bölümün vurgulu hecelerinin ayrımı dâhil olabilmektedir.

Örneğin: *Муз⁶ыкант / заигр¹ал. Как ж³аль, / что этой чудесной пь³есе / не хватает сло²в, — вырвалось у кого-то из гостей.* (Müzisyen çalmaya başladı. Bu mucizevî piyeste kelimelerin olmaması üzücüdür, dedi misafirlerden biri). (resim 20).

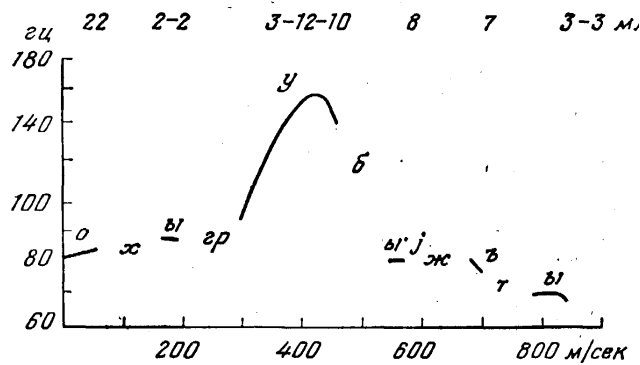

Resim 20. .../этой чудесной пь³ece/... (.../ bu mucizevî piyeste /...) – erkek sesi.

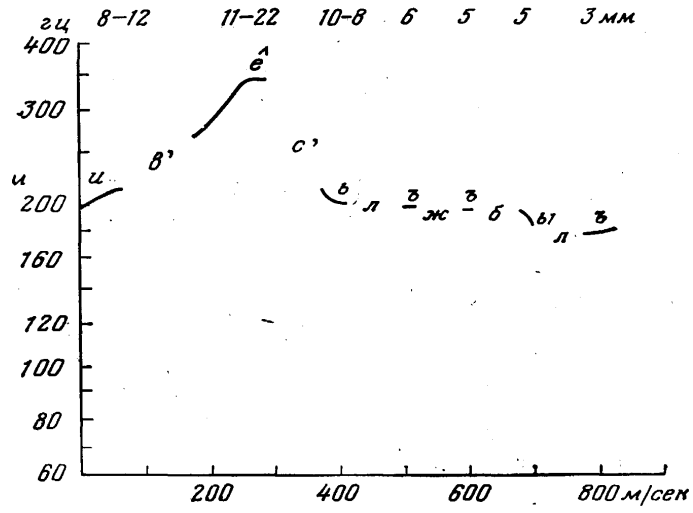
Aynı TY–3 uygulaması soru cümlesinde şaşkınlığı belirtmektedir.

Örneğin: И вы из-за таких пустяков обиделись? (Böyle önemsiz şeyler yüzünden küstünüz mü?)

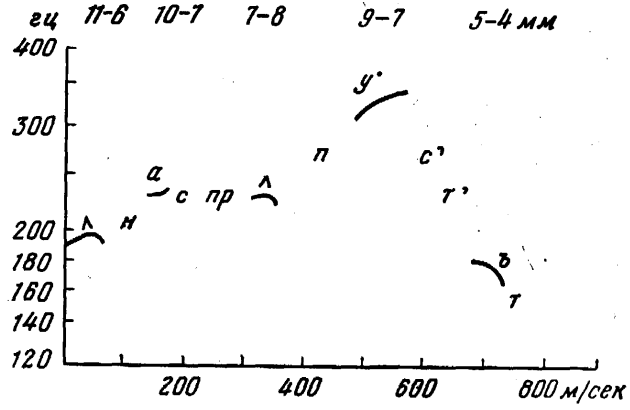
Konuşan kişinin duygusal durumu ses perdesi ile belli edilmektedir. Neşeli durumda telaffuz edilen TY–3 ince perde, hüznün, hayal kırıklığı ile ifade edilen TY–3 kalın ses perdesi ile nitelendirilmektedir. Bu durumu 21 ve 22. resimlerde de görmek mümkündür, ayrıca 23. resimde tarafsız uygulamanın orta ses perdesi, 24. resimde ise ince ses perdesini görebilmekteyiz.

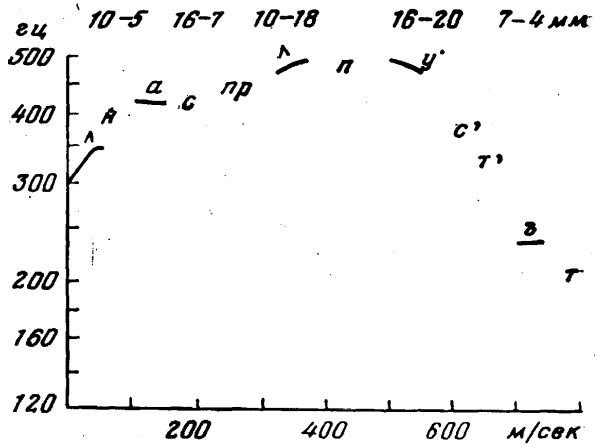
Resim 21. Ох и зп³убый же ты! (Ne kadar kabasın!) – erkek sesi.

Resim 22. И ве³ село же было! (Ne kadar eğlenceliydi!) – erkek sesi.

Resim 23. А нас пропу³стят? (Peki, geçmemize izin verirler mi?) – kadın sesi.

Resim 24. А нас пропу³стят? (Peki, geçmemize izin verirler mi?) – kadın sesi.

TY türlerinin karşılaştırılmasında esaslı olan tonlamanın akustik bileşenlerinin oranları **TY'nin özellikleri** (различительные признаки ИК) olarak adlandırılmaktadır. Özellikler TY'nin iki ya da bütün çeşitlerinde bulunabilmektedir: TY-1 ve TY-2, TY-3 ve TY-7, TY-5 ve TY-2'nin kip uygulamalarından biri. TY'nin bütün türleri için esaslı olan özellikler: merkezdeki ünlünün üzerindeki yükselen ya da alçalan tonun yönü, merkez öncesi – merkez – merkez sonrası ton seviyelerin oranıdır. TY'nin iki türü ton yönü veya ton seviyesi oranında benzerlik içermekte iseler, bu iki TY'nin karşılaştırılması için esaslı olan özellikler kullanılmaktadır. Bu özellikler aşağıdaki açıklamada gibidir:

1. Tını netliğin yükselmesi sonucunda TY-2'nin merkezindeki ünlünün üzerindeki kelime vurgusunun yoğunlaşması;
2. Akustik olarak ünlü telaffuzunun ani durması gibi algılanan TY-7'nin merkez ünlünün sonunda ses kırılganlığının kapanıklığı;
3. TY-2 ile kıyasla TY-5'in merkez ünlü ve ünsüzünün sürekliliğinin büyüklüğü.

TY-1 ve TY-2, TY-3 ve TY-7, TY-2 ve TY-5'in karşılaştırılmasında önem taşıyan özellikler diğer durumlarda TY'nin aynı tür kip uygulamalarının özelliklerini nitелеmektedir. Merkez öncesi ve merkez sonrası içeren yapılarda özellikler daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

TY türleri, TY parçalarının (merkez, merkez öncesi – merkez, merkez – merkez sonrası, merkez öncesi – merkez – merkez sonrası) oranlarına bağlı olarak özelliklerinin çeşitli sayısı ve herhangi bir TY türünün yapısal özellikleri ile birbirleriyle karşılaştırılabilmektedir. Böylece, merkez heceden oluşan farklı TY türleri sadece ton yönü ile karşılaştırılmaktadır. Merkez öncesi ve merkez sonrası

orantılama dışındaki ton seviyesi TY'nın değil, tonlamanın perde ayrımlarını taşımaktadır. TY-3 ve TY-6'daki ton yönü birbirine uygun düşmektedir ve ton daima yükselendir. TY-3 ve TY-6'ın özelliği ise merkez sonrasında tonun seviyesidir. Merkez sonrası bölümünün olmaması durumunda TY-3 ancak merkezdeki ünlünün sürekliliğinin arttığı TY-6'nın tarafsız uygulamasıyla karşılaştırılabilmektedir.

Örneğin: $H \square a \text{ сл} \square ed \square y \square ющ \square уй \square d \square ень / \square он \square y \square ex \square ал.$ (Ertesi gün o gitti.)

$H \square a \text{ сл} \square ed \square y \square ющ \square уй \square d \square ень / \square он \square y \square ex \square ал.$ (Ertesi gün o gitti.)

2.7.7. Tonlama Yapılarının İşlevselliği

TY çeşitli türlerinin işlevselliği aynı değildir ve aşağıdaki şartlara bağlıdır:

1. Aynı metin parçasında bağdaşan ve bağdaşmayan çeşitli anlamsal ve üslup ayrımların ifadesinde TY yer alma derecesi;
2. TY'nın kip uygulamalarının sayısı;
3. TY yardımıyla ayrılabilen ifadelerin karşılaştırılma düzenliliği.

TY türleri arasında en büyük işlevselliğe TY-3 sahiptir:

1. Aynı metin parçasında bağdaşabilen veya bağdaşamayan anlamsal ve üslup ayrımlarında yer almaktadır, tarafsız uygulamalar sayısı oldukça yüksektir.

Örneğin: a) $Он \text{ } 3d^1 \text{ } есь.$ (O burada.)

$Он \text{ } 3d^3 \text{ } есь?$ (O burada mı?);

b) $Здесь \text{ } так \text{ } ж^3 \text{ } арко!$ (Burası çok sıcak!)

$Здесь \text{ } так \text{ } ж^6 \text{ } арко!$ (Burası ne kadar da sıcak!)

2. TY–3 ile ayrılan ifade karşılaştırmaları daha büyük düzenliliğe sahiptir. TY-3’ünün karşıtı TY–7 tam tersi en düşük işlevselliğe sahiptir. TY-7 konuşan kişinin söylediği ifadenin öznel tutumunda yani aynı metnin parçasıyla bağdaşmayan ayrımların ifadesinde yer almaktadır.

Örneğin: *He n¹uuem.* (Yazmıyor.) — *He n⁷uuem!* (Yazmıyor!)

TY–7 aracılığıyla karşılaştırılan aynı metin parçasıyla bağdaşmayan anlamsal farklılıklar daha düşük düzenliliğe sahiptir.

Örneğin: *Как²ой там климат?* (Orada iklim nasıldır acaba?)

Как⁷ой там климат! (Ne ikliminden bahsediyorsun!)

2.7.8. Rusçadaki Yedi Tonlama Yapısı

Birinci Tonlama yapısı (TY–1)

Зд□есь ж□ив□ут м□о□и р□од□ит□ел□и. (Burada benim ebeveynim yaşıyor.)

—————| |—————

□И м□ой брат здесь живет. (Kardeşim de burada yaşıyor.)

—————| |—————

Он уехал в институт. Там он. Там. (O enstitüye gitti. O orada. Orada.)

—————| |—————

TY–1 merkez öncesi bölümünde ton değişimleri yükselen-alçalan ya da alanın orta bölgesinde gerçekleşmektedir. Merkezdeki ünlü merkez öncesi bölümün

seviyesinden düşük; merkez sonrası bölüm merkez öncesi bölümünden daha alçak ton ile telaffuz edilmektedir.

TY-1 basit ve karmaşık anlatı cümlelerinde kullanılmaktadır.

Karmaşık cümlelerde genellikle yan cümlenin önünde, sözdizimsel olarak bitmiş temel öge olarak yer almaktadır. Bu tonlama yapısı, anlamsal karşılaştırmayı içermeyen bitmişliği ifade etmektedir.

Örneğin: Поздняя¹ осень. Грачи¹ улетели. Лес¹ обнажился. Поля¹ опустели.

(Geç sonbahar. Ekin kargaları gittiler. Yapraklar döküldü. Kırlar boşaldı.)

В новом здании¹ будет библиотека, / в которой разместится до десяти тысяч книг.¹ (Yeni binada on bin kitabın sığabileceği bir kütüphane olacak.)

Он повез нас по набережной,¹ / чтобы показать новую гостиницу.¹ (Bize yeni oteli göstermek için bizi sahilden götürdü.)

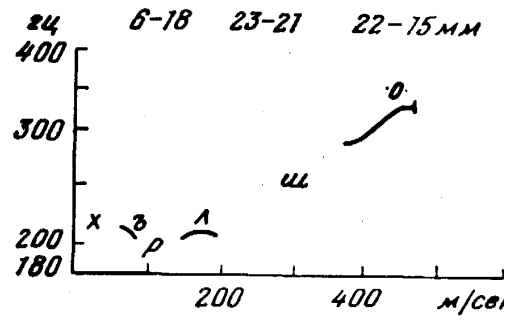
Театр был закрыт,¹ / так как труппа уехала на гастроли.¹ (Trup turnuvaya gittiğinden dolayı tiyatro kapalıydı.)

TY-1 oldukça yaygın olarak başlıklarda kullanılmaktadır.

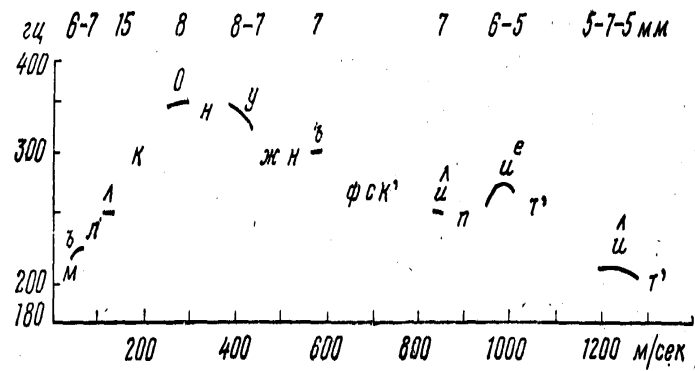
Örneğin: “Куда пойти учиться.”¹ (Nerede okumalı.)

Передача для родителей:¹ / «Воспитание добрых чувств».¹
(Ebeveynler için “İyi duyguları yetiştirme” programı.)

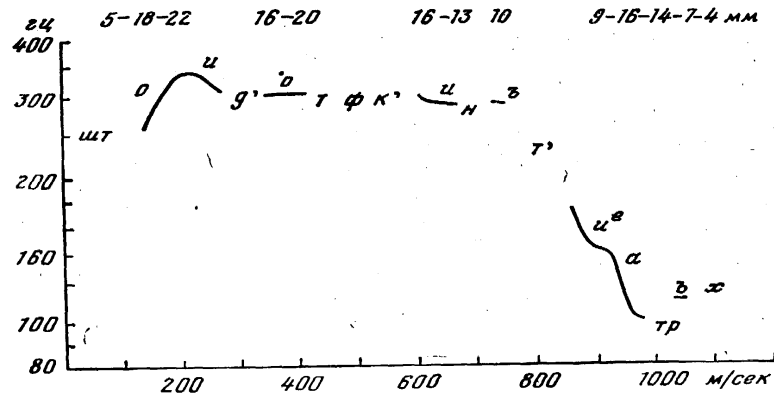
TY-1’in tarafsız uygulamalarda merkezdeki ünlüde tonun alçalma derecesi, konuşma temposu, merkez öncesi ve merkez sonrası bölümlerde ton değişimlerinin alanı değişmektedir. (resim 25, 26, 27, 28, 29)

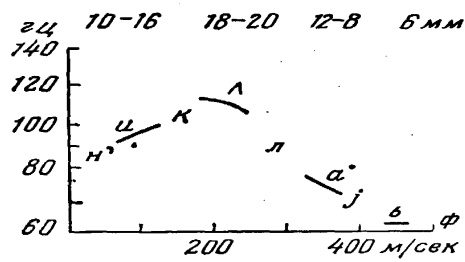
Resim 25. Хорош¹о! (Peki!) — kadın sesi.

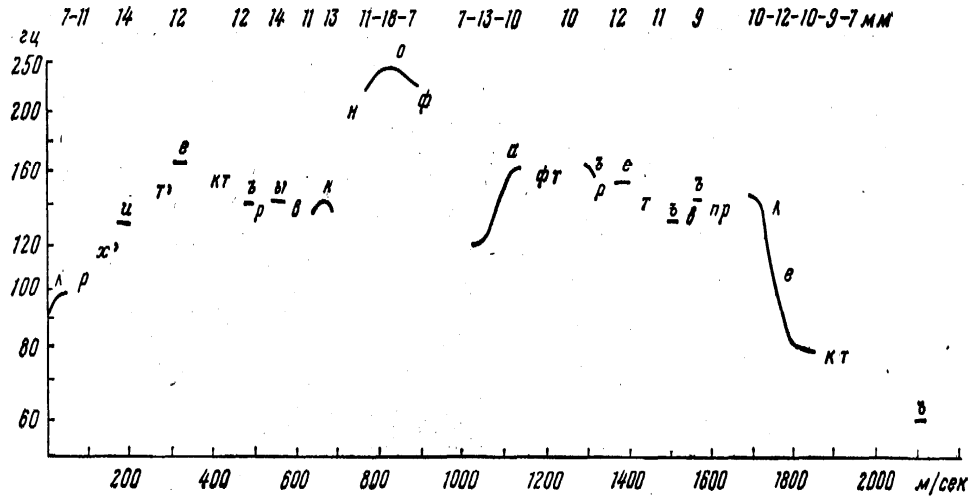
Resim 26. Молоко нужно вскипят¹ить. (Sütü kaynatmak gerekiyor.) – kadın sesi.

Resim 27. Что идет в киноте¹атрах. (Sinemalarda ne oynuyor.) – kadın sesi.

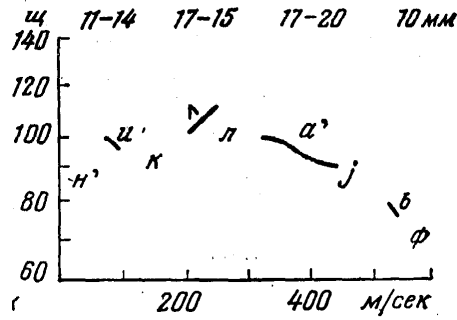
Resim 28. Никол¹аев. (Nikolayev.) – erkek sesi.

Resim 29. Архитектор Ивано³в / автор этого прое¹кта. (Bu projenin sahibi İvanov.) –erkek sesi.

Tonun yavaş alçalması ve kelime vurgusunun hafif yoğunlaşması ile bu uygulama sıkça ayırma cümlelerinde kullanılmaktadır.

Örneğin: Нико²лаев, / началь³ник экспеди¹ции, / еще не вер¹нулся. (Gezinin başkanı Nikolayev henüz dönmedi.)

Resim 30. Никол¹аев. (Nikolayev.) – erkek sesi.

TY-1'in tonlama sırası onay, düşünce farklılığı, itiraz gibi anlamların yoğunlaştırma aracı olarak görev alan çeşitli kip uygulamalarını içermektedir.

İkinci Tonlama Yapısı (TY-2)

Вы на каком факультете учитесь? (Siz hangi fakültede okuyorsunuz?)

_____ | _____

Где вы работаете? (Siz nerede çalışıyorsunuz?)

| _____

Где работает Николай? Здесь! (Nikolay nerede çalışıyor? Burada!)

_____ |

Merkez öncesi bölümde ton değişimleri alanın orta-yukarı çizgisinde yoğunlaşmaktadırlar. Merkezdeki ünlü merkez öncesi bölümün alanında alçalan ya da düz, merkez yapının sonunda ise ünlü alçak ton ile telaffuz edilmektedir. TY-2'nin ton seviyesi TY-1'in ton seviyesinden daha yüksektir. TY-1 ile kıyasla TY-2'ki merkez ünlü kelime vurgusu ile ayrılmaktadır. Merkez sonrası bölüm, merkez öncesi bölümden farklı olarak daha alçak ton ile telaffuz edilmektedir. TY-2 soru, emir ve anlatım cümlelerinde kullanılmaktadır. Soru cümlelerinde TY-2 *или* (veya, ya da) bağlacı ve soru zamirleri ile kullanılmaktadır.

Örneğin: Он ²приедет завтра / или ²послезавтра? (O yarın mı gelecek yoksa
öbür gün mü?)

Где ²Павел будет жить? (Pavel nerede yaşayacak?)

Zamirli cümlelerde TY-2'nin merkezinin yer değiştirmesi anlamsal karşılaştırma aracı olarak kullanılmaktadır.

Örneğin: С работой все ясно. Где Павел ²будет жить? (İş konusu anlaşıldı.
Peki, Pavel nerede yaşayacak?)

Николая устроили: / где Павел² будет жить? (Nikolay yerleştirildi.

Ya Pavel nerede yaşayacak?)

Рояль-то есть: / как доставить его² вам в такую даль? (Piyoano var ama onu size nasıl ulaştıracağız?)

Soru cümlelerinde de olduğu gibi anlatı cümlelerinde de TY-2 anlamsal ayırım ya da karşılaştırma araç olarak kullanılmaktadır.

Örneğin: *А он уже ушел. Ведь я просила вас в восемь²!* (Ama o artık gitti.

Oysa ben sizin saat sekizde gelmenizi rica etmiştim!) (özellikle sekizde)

Завтра он придет! Завтра²! (O yarın gelecek! Yarın!) (özellikle yarın)

TY-2 hitap, selamlama, haykırıslarda kullanılmaktadır.

Örneğin: *Володя! Здравствуй²!* (Volodya! Merhaba!)

Осторожно! Там опасно²! (Dikkat! Orası tehlikeli!)

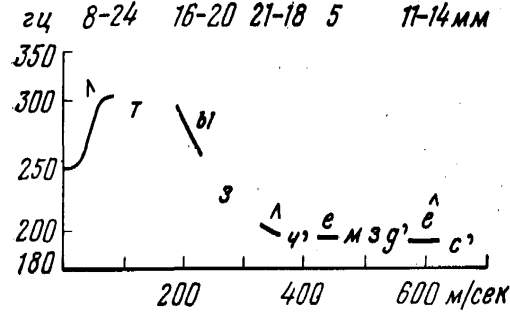
Emir cümlelerinde TY-2 talep, emir, istek ve üzüntüyü ifade ederken kullanılmaktadır.

Örneğin: *Закройте² окно! Воды! Тихо! Молчать! Хоть бы извинился!*

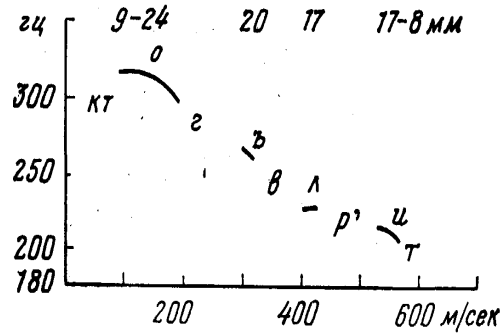
(Pencereyi kapatın! Su getirin! Sessizlik! Sessiz olun! Özür dileseydi bari!)

TY-2'nin tarafsız uygulamalarında merkezdeki ünlünün ton seviyesi ve yoğunluğu değişmektedir. Tonun en yüksek seviyesi yapının başında, en düşük seviyesi ise yapının sonundadır. Yoğunluğunun en yüksek seviyesi ünlem, talep,

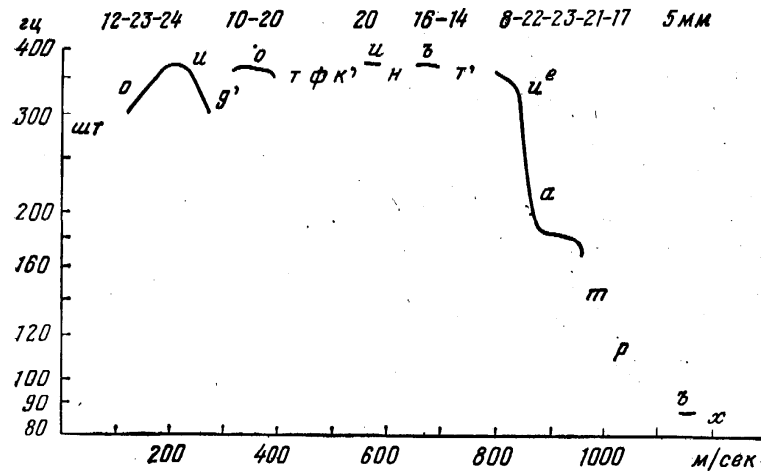
hitap ifadelerinde; en düşük seviyesi ise TY-2'nin merkezinin sonunda bulunduğu soru ifadelerinde kaydedilmektedir. (resim 31, 32, 33, 34).

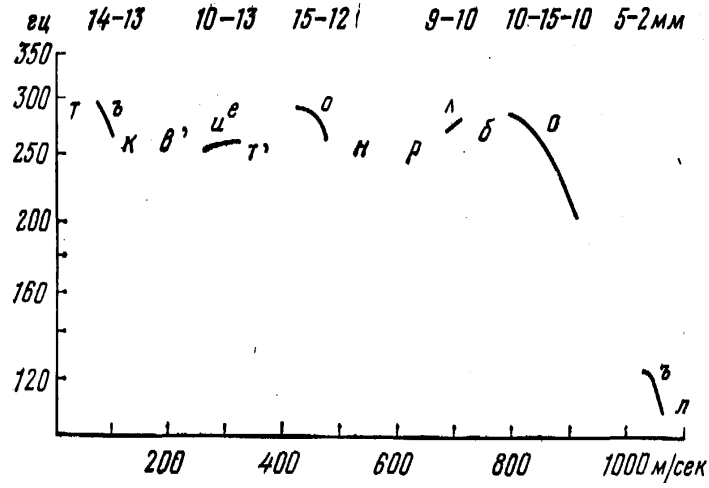
Resim 31. *А т²ы зачем здесь?* (Ya sen neden buradasın?) – kadın sesi.

Resim 32. *Км²о говорум?* (Kim konuşuyor?) – kadın sesi.

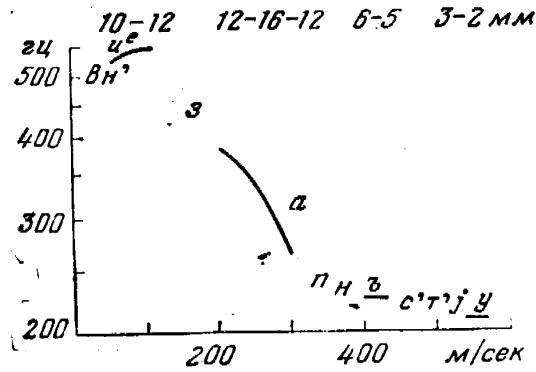

Resim 33. *Что идет в кинотеатрах?* (Sinemalarda ne var?) – kadın sesi.

Resim 34. *Так ведь он раб²отал!* (Ama o çalışıyordu!) – erkek sesi.

TY-2'nin tonlama sırası birkaç kip uygulaması içermektedir. Bu kip uygulamaları anlamsal karşılaştırmaların ve ayırımın çeşitli ayrıntılarının ifade aracı olarak görev almaktadır ve tarafsız uygulamalardan merkezdeki ünlüde, merkez öncesi ve merkez sonrası hecelerdeki ton seviyesi ve süreklilikle ayrılmaktadırlar. (resim 35).

Resim 35. *Внезапн²остью!* (Ansızlıkla!) – kadın sesi.

Üçüncü Tonlama Yapısı (TY-3)

Вы были в кино? (Siz sinemaya gittiniz mi?)

—| |—————

Вы были в кино? (Siz sinemaya mı gittiniz?)

—————|

Вы были в кино? Вы? (Sinemaya siz mi gittiniz? Siz mi?)

|—————

TY-3'ün merkez öncesi bölümünde ton değişimleri yapının ortasındadır. Merkez ünlüsü merkez öncesi bölümün seviyesinden daha yüksek ton ile telaffuz edilmektedir. Ünlünün sonunda ton düz ya da alçalandır. Merkez sonrası bölüm merkez öncesi bölümden daha alçak ton ile telaffuz edilmektedir.

TY-3 soru, anlatım ve emir cümlelerinde kullanılmaktadır. Soru cümlelerinde TY-3 asıl soru, sorunun tekrarı ve cevap verirken sorunun tekrarlanmasında kullanılmaktadır.

Örneğin: — *Петя вер³нулся?* (Petya döndü mü?)

— *Да.* (Evet.)

— *Когд²а он вер³нулся?* (Ne zaman o döndü?)

— *Когд³а он вер³нулся? Дня три тому наза¹д.* (Ne zaman mı döndü?

Yaklaşık üç gün önce.)

— *Когд³а?* (Ne zaman?)

— *Три дня тому наза²д, говорю.* (Üç gün önce diyorum.)

Anlatım cümlelerinde TY-3 sondan önceki dizimlerde ifadenin bitmemişliğini bildirmektedir.

Örneğin: После школы / я сразу пойд¹у дом³ой. (Okuldan sonra ben hemen eve geleceğim.)

Если задер³жусь, / обяза¹тельно позвоню. (Oyalanırsam mutlaka ararım.)

TY-3 karmaşık cümlelerin baş ögesi ise ifadenin bitmemişliğini göstererek ana ve yan cümleler arasındaki anlamsal bağı güçlendirmektedir.

Örneğin: Он повез нас по набере³жной, / чтобы показ¹ать новую гостиницу. (Bize yeni oteli göstermek için bizi sahilden götürdü.)

TY-3 belirtinin yüksek derecesinin ifadesi için kullanılmaktadır.

Örneğin: Этот филь³м такой скучный! (Bu film o kadar sıkıcıdır ki!)

Какие ябл³оки спелые! (Ne kadar olgunlaşmış elmalar!)

Там столько дете³й! (Orada o kadar çok çocuk var ki!)

Сколько наро³ду собралось! (Ne kadar çok insan toplandı!)

Он так попра³вился за лето! (Yazın o kadar çok kilo aldı ki!)

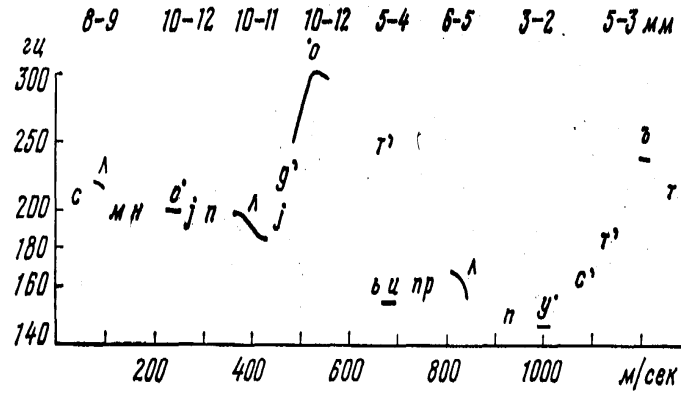
TY-3 edatlı cümlelerde itiraz veya iddia katıyetinin yoğunlaştırma aracı olarak görev almaktadır.

Örneğin: Одна⁴ко / за вре⁴мя пути / соба³ка могла подро³сти! (Fakat yolda köpek büyümüş olabilir!)

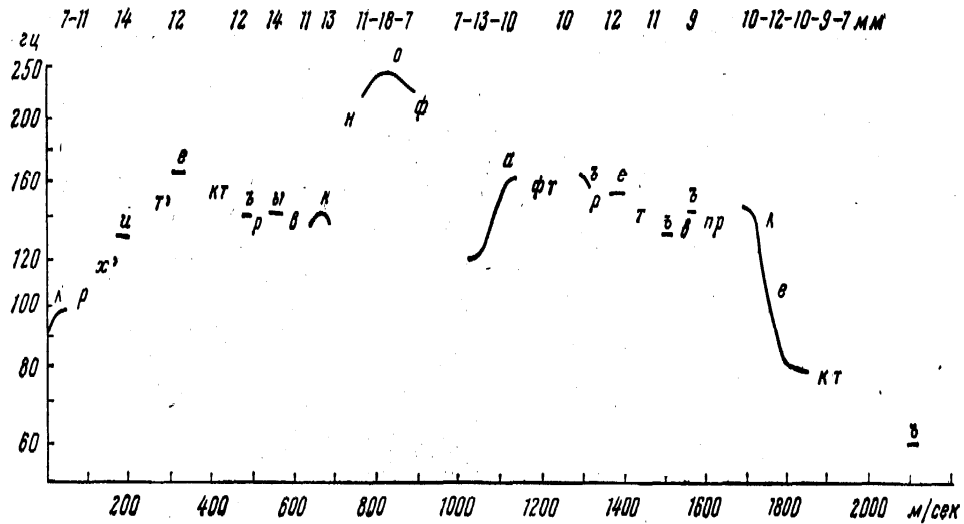
Emir cümlelerinde TY-3 ve TY-2'den farklı olarak rica ifadesinin aracı görevini almaktadır.

Örneğin: ³Закройте дверь! (Kapıyı kapatır mısınız?)

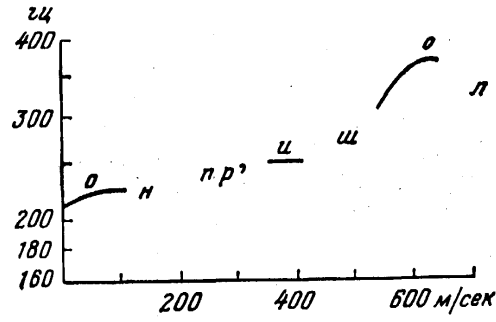
TY-3'ün tarafsız uygulamalarında konuşma temposu, merkezdeki ünlünün ton seviyesi, merkez öncesi ve merkezdeki ünlüde kelime vurgusu değişmektedir. Böylece, soru tekrarında konuşma temposunun hızlanması, rica ifadesinde tonun hafifçe yükselmesi, değerlendirme cümlelerinde de merkez öncesi bölümünde kelime vurgusunun artması mümkündür. (resim 36, 37, 38, 39, 40, 41)

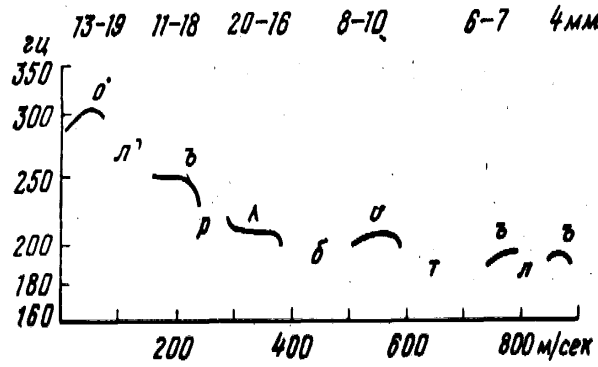
Resim 36. Со мной пойдё³те, / и проп⁴устят. (Benimle gelerseniz izin verirler.) – kadın sesi.

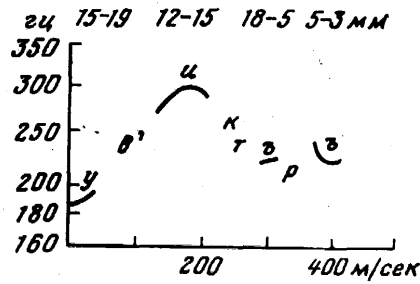
Resim 37. Архитектор Ивано³в / автор этого прое¹кта. (Bu projenin sahibi İvanov.) —erkek sesi.

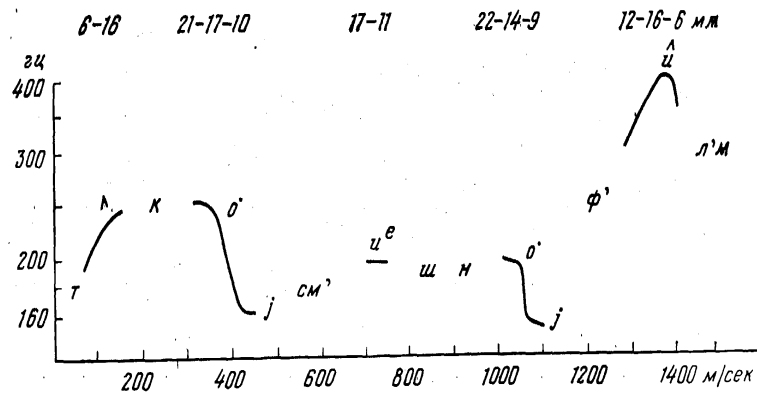
Resim 38. Он пришёл? (O geldi mi?) – kadın sesi.

Resim 39. Оля работала? (Olya mı çalışıyordu?) – kadın sesi.

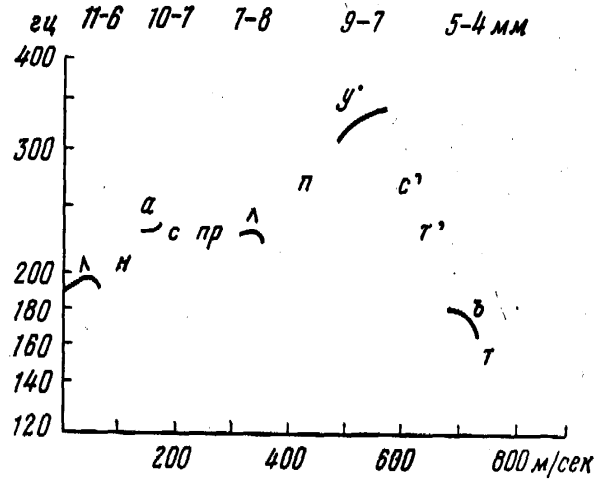

Resim 40. Как где? У Виктора! (Nasıl nerede? Viktor'da!) – erkek sesi.

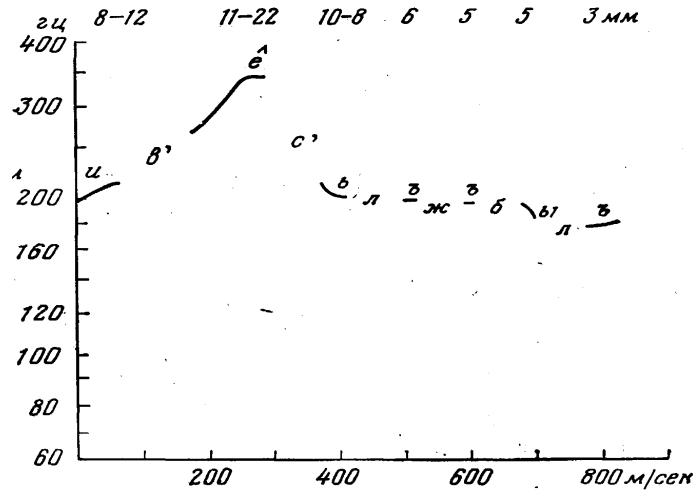

Resim 41. Такой смешной фильм. (Ne kadar komik bir film.) – kadın sesi.

TY-3'ün tonlama sırası kip uygulamaların geniş yelpazesi ile ayrılmaktadır:

Resim 42. *А нас пропу³стят?* (Peki geçmemize izin verirler mi?) – kadın sesi.

Resim 43. *И ве³село же было!* (Oldukça eğlenceliydi!) – erkek sesi.

Dördüncü Tonlama Yapısı (TY-4)

Ваше имя? (Adınız?)

—|—

Возраст? (Yaşınız?)

|—

Факультет? (Fakülteniz?)

|—

TY-4'ün merkez öncesi bölümünde ton değişimleri alanın orta-yukarı seviyesindedir veya yükselen-alçalan yön oluşturmaktadır. Merkezdeki ünlü merkez öncesi bölümden daha alçak ton ile telaffuz edilmektedir. Bu esnada ton düz, alçalan, alçalan-yükselen, yükselen olarak değişebilmektedir. Merkez sonrası bölüm merkez ve merkez öncesi bölümden daha yüksek olarak telaffuz edilmektedir.

TY-4 soru, anlatım ve emir cümlelerinde kullanılmaktadır.

TY-4 önce gelen cümlelerin karşılaştırmasına bağlı olan soru cümlelerinde kullanılmaktadır.

Örneğin: a) — *В прошлом году они были на Байкале.* (Geçen sene Baykal'da idiler.)

— *А в этом куда собираются?* (Peki ya bu sene nereye gitmeyi düşünüyorlar?);

b) — *Я не могу поехать.* (Ben gidemem.)

— *А Наташа?* (Peki ya Nataşa?);

с) — Это слово произносится не так¹. (Bu kelime bu şekilde telaffuz edilmiyor.)

— А как же?⁴ (Peki ya nasıl telaffuz ediliyor?)

Birbiri ardına gelen sorularda TY–2’nin yanı sıra TY–4 de soruların tematik bağlantısını arttırarak kullanılmaktadır.

Örneğin: — Когда² вы поступили в университет? (Üniversiteyi ne zaman kazandınız?)

— Пятнадцать лет назад¹. (Onbeş sene önce.)

— На какой факультет⁴? (Hangi fakülteyi?)

— Исторический⁴. (Tarih.)

— И большой был конкурс тогда⁴? (Peki o zaman kaç kişi alınıyordu?)

— Почти такой же¹. (Neredeyse bugünkü gibiydi.)

Önceden gelen metinle kıyaslama ile bağlı olmayan zamirli soru cümlelerinde TY–4, TY–2’nin yanı sıra kullanılmakta, memnuniyetsizlik ve nasihat belirtilerini arttırmaktadır.

Örneğin: Почему ты пришла так поздно⁴? (Neden o kadar geç geldin?)

Неправильно читаете: / как произносится это слово⁴? (Yanlış okuyorsunuz. Bu kelime nasıl telaffuz ediliyor?)

Anlatım cümlelerinde TY–4, TY–3’ün yanı sıra ifadenin bitmemişliğini göstermektedir. TY-3’ten farklı olarak TY–4 konuşmaya resmiyet katmaktadır.

Örneğin: Не знаю. Ответ на ваше заявление⁴ / еще не поступил¹.
(Bilmiyorum. Sizin dilekçenizin cevabı henüz gelmedi.)

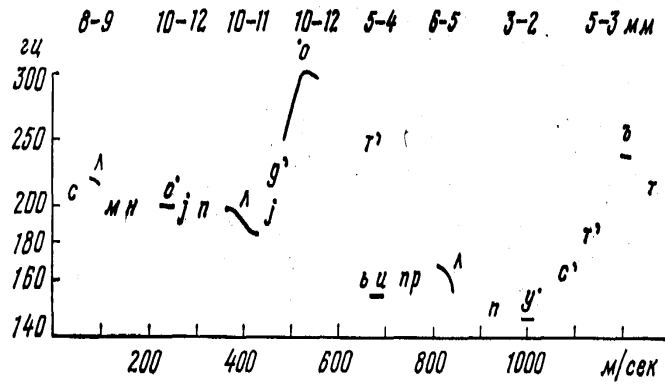
Tek dizimli ve çok dizimli cümlelerde TY-4, TY-1'in yanı sıra kullanılmakta ve karşılaştırmayı, ifadenin katietini, hayreti vurgulamaktadır.

Örneğin: Ты не пойдешь³, / и я не пойд⁴у. (Sen gitmezsen ben de gitmeyeceğim.)
А я тебе говорю, что надо взять такси³, / иначе мы опоздаем⁴.
(Sana taksi almamız gerek diyorum, yoksa geç kalırız.)
А мне говорил, что у него нет велосипеда⁴! (Bana ise bisikletinin olmadığını söylüyordu.)

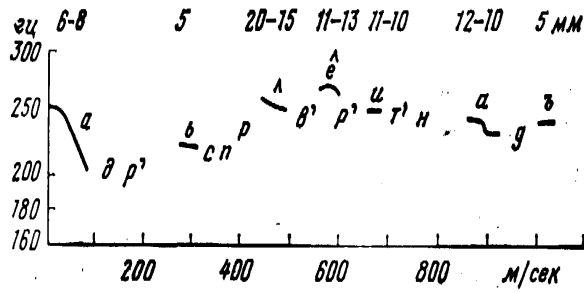
Emir cümlelerinde TY-4, TY-1 ve TY-2'nin yanı sıra kullanılmakta, nasihat ya da müsaade ve davet ayrıntısını vurgulamaktadır.

Örneğin: а) Отдай⁴ велосипед! Кому⁴ я сказала! (Bisikleti ver! Kime diyorum!);
б) — А мне что делать⁴? (Peki ya ben ne yapmalıyım?)
— Как что²? Накрывайте на стол⁴, / расставляйте стулья⁴! (Nasıl ne? Masayı kurun, sandalyeleri getirin!);
с) — Можно³? (Girebilir miyim?)
— Войдите⁴! Проходите⁴, / раздевайтесь⁴, / зонт вот сюда⁴. (Girin! Buyurun, üzerinizi çıkarın. Şemsiyenizi buraya koyabilirsiniz.)

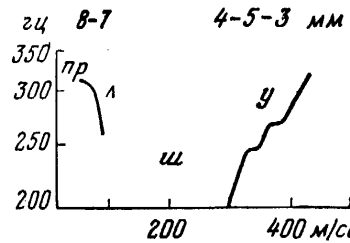
TY-4 tarafsız uygulamaları arasında merkezdeki ünlünün tonun alçalma derecesi, merkez öncesi ve merkez sonrası bölümlerin ton seviyesi arasındaki aralıklar değişmektedir (resim 44, 45, 46, 47).

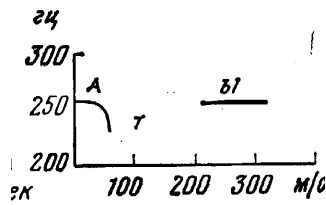
Resim 44. *Со мной пойдёте, / и пропустят.* (Benimle gelirseniz izin verirler.) – kadın sesi.

Resim 45. *Адрес проверить надо.* (Adresi kontrol etmek gerek.) – kadın sesi.

Resim 46. *Прощу!* (Buyurun!) – kadın sesi.

Resim 47. *А мы?* (Peki sen?) – kadın sesi.

TY-4'ün bazı uygulamalarında merkez sonrası bölümün seviyesi merkezin seviyesinden daha yüksek, fakat merkez öncesi bölümün seviyesinden daha alçak

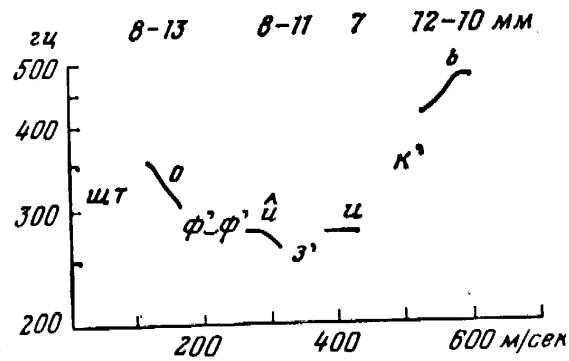
olabilmektedir ve bu uygulama TY-4¹ olarak gösterilmektedir. Bu tür oranlarda merkezdeki ünlüde olan kelime vurgusu artıyor ise TY-4² ortaya çıkmaktadır. TY-4'ün iki uygulaması da TY-1, TY-2 ve TY-4'ün aynı şekilde olma ihtimali olduğunda kullanılmaktadır. Örneğin sıralama sırasında.

Örneğin: *В этом здании размещены четыре факультета: / исторический, / экономический, / филологический, / философский.*
(Bu binada dört fakülte bulunmaktadır: tarih, ekonomi, filoloji, felsefe.)

Tonun düz ya da hafif şekilde ifadesi sırasında TY-4⁶ merkezdeki ünlüde ortaya çıkmaktadır. Bu uygulama TY-4 ve TY-6'nın aynı şekilde olma olanakları olduğunda kullanılmaktadır. Örneğin, bitmemişlik ifadesinde.

Örneğin: *Последние известия / я слушаю вечером.* (Son haberleri ben akşamleyin dinlerim.)

TY-4'ün tonlama sırası az sayıda kip uygulamaları içermektedir. Bu uygulamalar tarafsız uygulamalardan bileşen parçalar arasındaki aralıkların ani yükselmesi, merkez sonraki bölümde tonun ek yükselişi ile ayrılmaktadır (resim 48).

Resim 48. *Что в фи⁴зике?* (Fizikte ne var ki?) – kadın sesi.

Beşinci Tonlama Yapısı (TY-5)

Какое утро! (Ne kadar güzel bir sabah!)

—| |—

Сколько он работает! (Ne kadar çalışıyor!)

|—

Отвратительно! (İğrenç!)

|—

TY-5, diğer yapılardan farklı olarak, iki merkeze sahiptir. Bu iki merkez birbirini ardına gelmekte veya birkaç hece ile ayrılmaktadır. Bundan dolayı TY-5, en az iki heceye sahip cümlelerde olabilmektedir.

Merkez öncesi bölümde ton değişimleri alanın orta-aşağı seviyesinde yoğunlaşmaktadır. Birinci merkezin ünlüsü merkez öncesi bölümün seviyesinden daha yüksek telaffuz edilmektedir. Ünsüzlerin ve merkezdeki ünlünün sürekliliği diğer vurgulu hecelere kıyasla yaklaşık olarak iki kat arttırılmaktadır. Bu süre zarfında bir hece daha telaffuz etmek mümkündür. Merkezler arasındaki ton seviyesi merkez öncesi bölümden daha yüksek, fakat birinci merkezin seviyesinden daha düşüktür. İkinci merkezin ünlüsünde ton alçalmaktadır. İki merkez kelime vurgusunun yoğunluğu ile de ayırıcı özellik taşımaktadır. Merkez sonrası bölüm merkez öncesi bölümden daha alçak ton ile telaffuz edilmektedir.

TY-5 çoğunlukla anlatım cümlelerinde, kısmen de emir ve soru cümlelerinde kullanılmaktadır.

Anlatım cümlelerinde TY-5 belirtinin yüksek derecede ifade aracı görevini almaktadır.

Örneğin: ⁵Какой скучный фильм! (Ne kadar sıkıcı bir film!)

⁵Сколько у вас терпения! (Ne kadar sabırlısiniz!)

⁵У них столько книг! (Onların o kadar çok kitabı var ki!)

⁵Как он старается! (Ne kadar çabalıyor!)

Zamir ve ilgeçleri içeren cümlelerde TY-5, TY-3 ve TY-6'daki gibi kullanılmaktadır. Onlardan farklı olarak TY-5 üslup olarak sınırlı değildir ve değerlendirmeyi arttırmaktadır.

Örneğin: ⁵Какая поэзия! ⁵Какая малюсенькая козявочка! ! (Ne kadar güzel bir şiir! Ne kadar küçük bir böcek!)

²Ты посмотри! ⁵Какая в мире тишь. (Baksana! Dünya ne kadar sessiz!)

TY-5 değerlendirme anlamlı çok heceli kelimeden oluşan cümlelerde kullanılabilmektedir. Bu tür cümlelerde TY-5'in ilk merkezi ilk hecede, ikincisi ise vurgulu hecede bulunmaktadır.

Örneğin: ⁵Замечательно! (Mükemmel!)

⁵Отвратительно! (İğrenç!)

⁵Ужасно! (Korkunç!)

⁵Прекрасно! (Harika!)

Emir cümlelerinde TY-5 istek, üzüntü, tercih edilirlilik anlamlarını arttırmaktadır.

Örneğin: ⁵Если бы я знал! (Keşke bilebilseydim!)

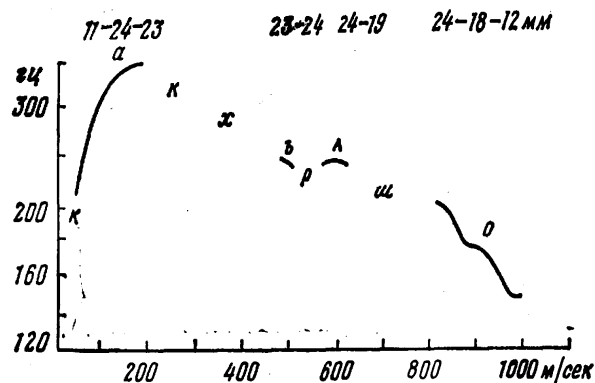
⁵Хоть бы не опоздал! (Bari gecikmedi!)

⁵
Что бы он вернулся раньше! (Daha erken dönsün!)

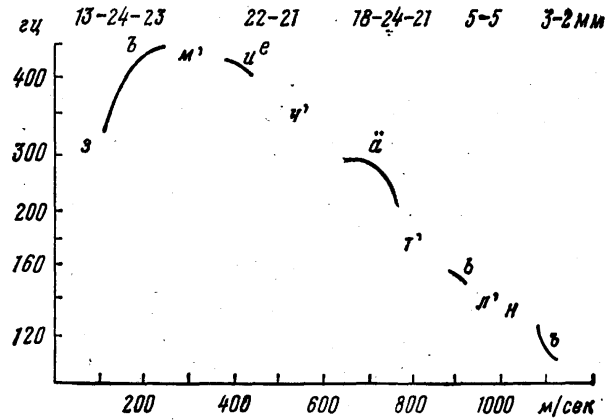
Örneğin: ⁵ *Когда же он придет?* (O ne zaman gelecek?)

5
Почему ты не сказала раньше? (Neden daha önce söylemedin?)

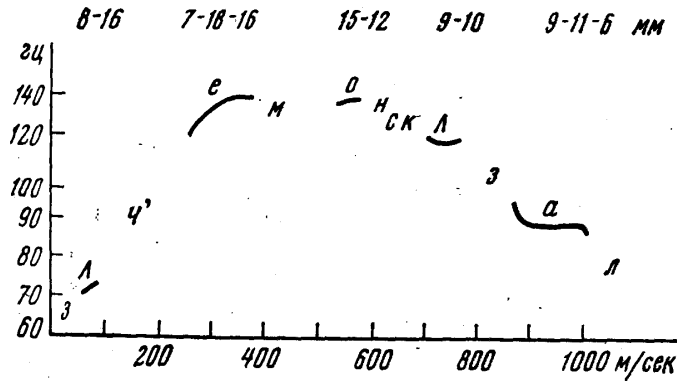
– erkek sesi.

91

Resim 51. *Замечательно!* (Mükemmel!) – kadın sesi.

Resim 52. *За⁵чем он сказал!* (O niçin söyledi!) – erkek sesi.

TY-5 *как, какой, столько* (nasıl, kaç, nekadar) kelimelerini içeren cümlelerde kullanılmaktadır.

Örneğin: *Как он скучает!* (O çok öznlüyor!)

Какое кафе! (Nekadar güzel bir kafe!)

TY-5 uygulamalarında iki merkezin ünlüleri sonunda ses tellerin kapanıklığı mümkündür. Böyle kapanıklık TY-5⁷ olarak gösterilmektedir ve TY-5 ve TY-7 yanı sıra zamirsiz cümlelerde kullanılmaktadır.

Örneğin: *Хорошее дело!* (Güzel iş!)

Светлая голова! (Akıllı kafa!)

TY-5'in tonlama sırası çoğunlukla tarafsız uygulamaları içermektedir.

Altıncı Tonlama Yapısı (TY-6)

Какой вечер теплый! (Ne kadar sıcak bir akşam!)

——| |———

А кто к нам пришел! (Bak bize kim gelmiş!)

—————|

Книг у него сколько! (Ne kadar çok kitabı var!)

|—————

TY-6'nın merkez öncesi bölümünde ton değişimleri yapının ortasındadır. Merkezdeki ünlü merkez öncesi bölümün seviyesinden daha yüksek olarak yükselen ton ile telaffuz edilmektedir. TY-6'nın ton seviyesinin daha yüksek olması ile TY-4'ten farklıdır. Merkez sonrası bölüm merkez öncesi bölümün seviyesinden daha yüksek telaffuz edilmektedir.

TY-6 çoğunlukla anlatım, kısmen de soru cümlelerinde kullanılmaktadır.

Anlatım cümlelerinde TY-6, TY-3 ve TY-4'teki gibi, son olmayan dizimindeki ifadenin bitmemişliğini bildirmektedir. Bununla birlikte TY-6 tumturaklı yüksek konuşmalarda kullanılmaktadır.

Örneğin: *Все системы космического корабля / работают / нормально!*

(Uzay gemisinin bütün sistemleri çalışıyor!)

TY-3 ve TY-5'te olduğu gibi, TY-6 belirtinin yüksek derecede ifadesi sırasında kullanılmaktadır.

Örneğin: *Какие яблоки!* (Ne güzel elmalar!)

Какие яблоки спелые! (Ne güzel olgunlaşmış elmalar!)

*Сколько грибов!*⁶ (Ne kadar çok mantar!)

TY-3 ve TY-5 ile kıyasla TY-6 hayati durumları nitelemektedir. Zamirsiz ve edatsız cümlelerde yalnızca TY-6 kullanılmaktadır.

Örneğin: *Яблоки!*⁶ *Яблоки спелые!*⁶ (Elmalar! Olgunlaşmış elmalar!)

TY-6 ile telaffuz edilen ve *кто, что, куда, где* gibi soru zamirlerini içeren cümleler karşıdaki kişinin dikkatini çekmek için kullanılmaktadır.

Örneğin: *Кто к нам пришел!*⁶ (Kimler gelmiş kimler!)

*А что у меня есть!*⁶ (Bak benim neyim var!)

*Куда мы ездили!*⁶ (Nereye gittiğimizi bir bilsen!)

TY-6 netleştirmek için tekrar sorulan sorunun ifade aracı olarak görevini yapmaktadır.

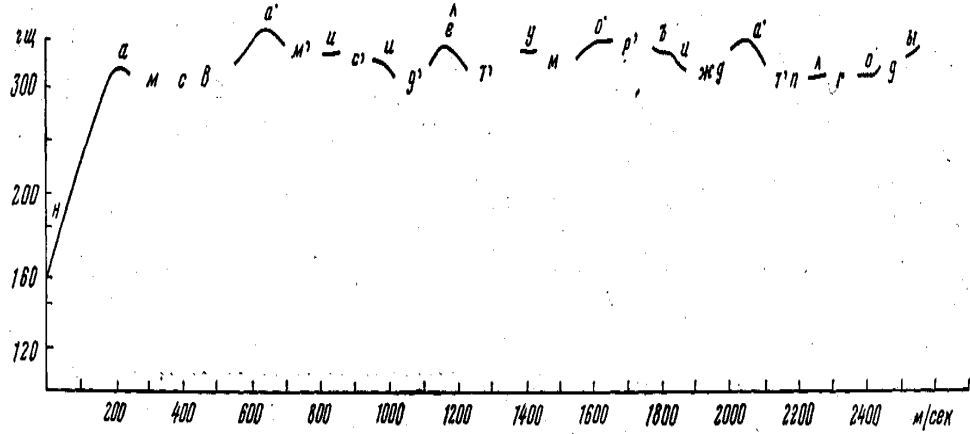
Örneğin: *В какой аудитории будет лекция?*⁶ = *В какой аудитории, вы говорили, будет лекция?*⁶ (Ders hangi derslikte yapılacak? = Hangi derslikte demiştiniz ders yapılacak?)

TY-6 şaşkınlığı ifade eden soru cümlelerinde de kullanılmaktadır.

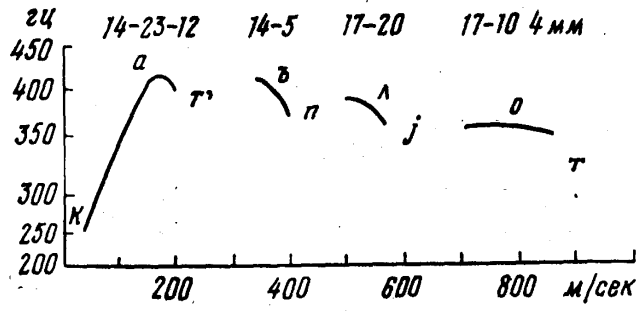
Örneğin: *Куда я положил ключ?*⁶ (Anahtarı nereye koydum acaba?)

*И кто мне мог звонить?*⁶ (Acaba beni kim arayabilirdi?)

Tarafsız uygulamalarda merkezdeki ünlüde ve merkez sonrası bölümde ton seviyesi, ayrıca merkezdeki ve son ünlünün sürekliliği değişmektedir (resim 53, 54).

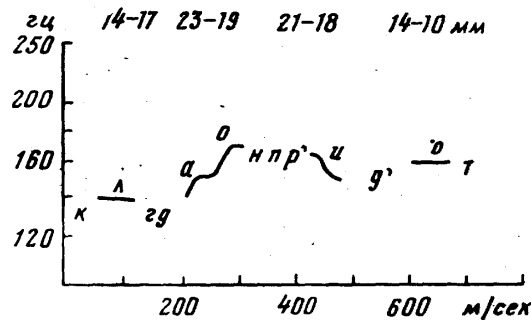

Resim 53. На⁶м с вами сидеть у моря и ждать погоды / некогда. (Denizin kıyısında oturup da iyi havayı bekleyecek zamanımız yok.) –erkek sesi.

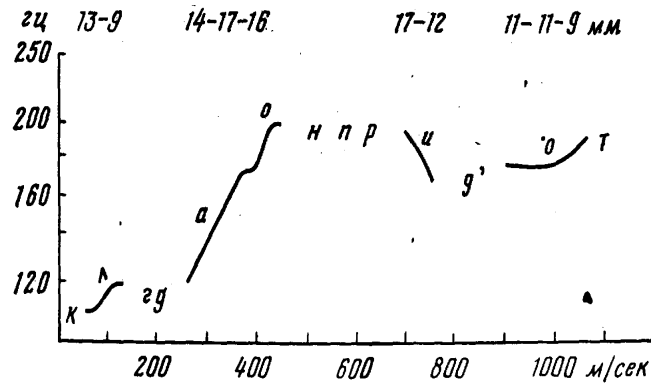

Resim 54. Ка⁶тя поет! (Katya şarkı söylüyor!) – kadın sesi.

TY-6'nın tonlama sırası tarafsız uygulamalarla ifade edilen ve ifadede anlamsal tutumların altını çizen kısıtlı sayıda kip uygulamalarını içermektedir. Böylelikle konuşmanın hızlandırılmış temposu ve merkezdeki ünlünün yüksek ton seviyesi tekrar sorunun (resim 55), yavaşlatılmış tempo ve alçaltılmış seviye şaşkınlığının (resim 56) altını çizmektedir.

Resim 55. Когд⁶а он придет? (O ne zaman gelecek?) – erkek sesi.

Resim 56. *Когда он придет?* (O ne zaman gelecek?) – erkek sesi.

Yedinci Tonlama Yapısı (TY-7)

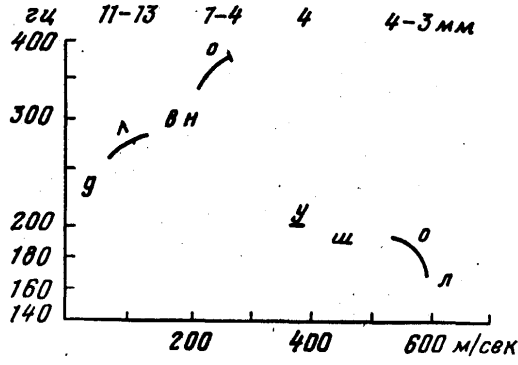
Хорошо здесь! (Güzel burası!)

Не говори! (Deme!)

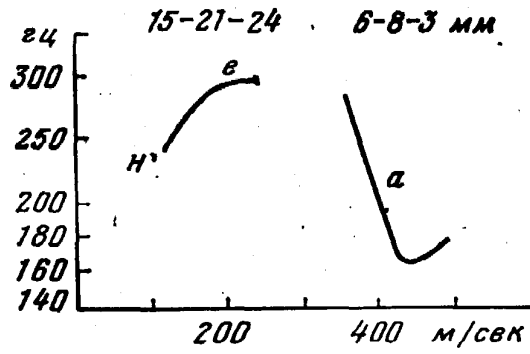
Вряд ли это так! (Böyle olduğunu sanmıyorum!)

Нет! (Hayır!)

TY-7'nin merkez öncesi bölümünde tonun değişimleri yapının ortasındadır. Merkezdeki ünlü merkez öncesi bölümün seviyesinden daha yüksek tonla telaffuz edilmektedir. Ünlü ses girişlerin kapanmasıyla bitmektedir ve bu ayrıntı TY-7'yi TY-3'ten ayırmaktadır. TY-7'nin merkez sonrası bölümü merkez öncesi bölümünden daha alçak seviyede telaffuz edilmektedir (resim 57, 58).

Resim 57. Давн⁷о ушел! (Çoktan gitti!) – kadın sesi.

Resim 58. He⁷-а. (Hayır.) – erkek sesi.

TY-7 anlatım cümlelerinde kullanılmaktadır. Edat görevini yapan soru zamirli cümlelerde TY-7 inkâr veya imkânsızlığı belirtmektedir.

Örneğin: ⁷Какой он специалист! Только вид делает. (O uzman değil! Sadece kendini öyle gösteriyor.)

⁷Какой он хулиган! Он просто шалун. (O edepsiz külhanbeyi değil! O yalnızca afacan biri.)

⁷Какое жарко! В пальто ходим. (Neresi sıcak! Paltolarla geziyoruz.)

Soru zamirini içermeyen cümlelerde TY-7 inkâr ve onayı yoğunlaştırılma aracı olarak görev almaktadır.

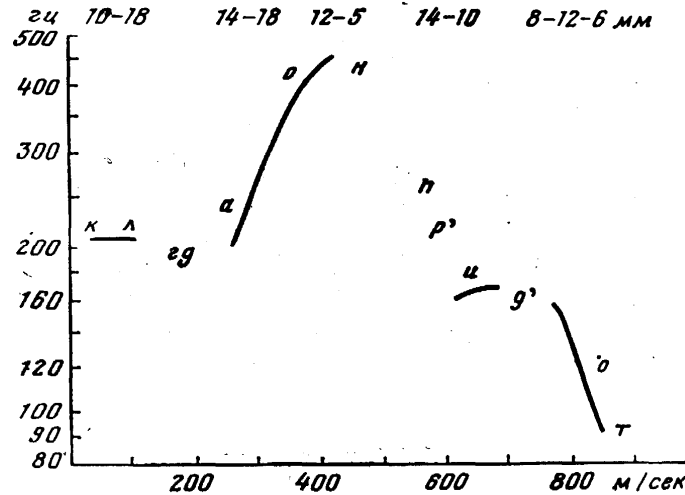
Örneğin: Тот, кто еще не начал,³ / не поэт!⁷ А кто уж начал,³ / тот не начинающий.⁷ (Henüz başlamayan şair değildir! Başlamış olan ise artık başlayan değildir.)

А ведь это правда!⁷ (Ama bu bir gerçektir!)

Хороший доклад!⁷ (İyi bir sunu!)

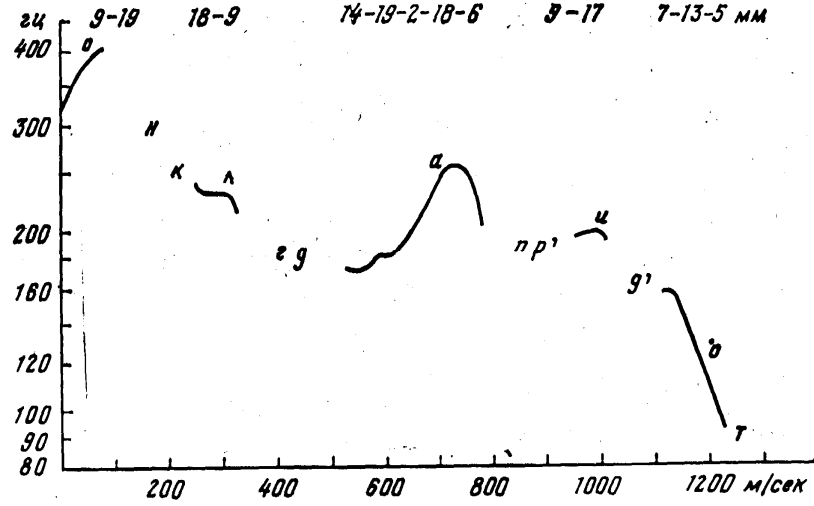
Светлая голова!⁷ (Aydınlık kafa!)

TY-7'nin tarafsız uygulamalarında ses girişlerinin kapanıklık derecesi ve merkezdeki ünlünün ton seviyesi değişmektedir (resim 59).

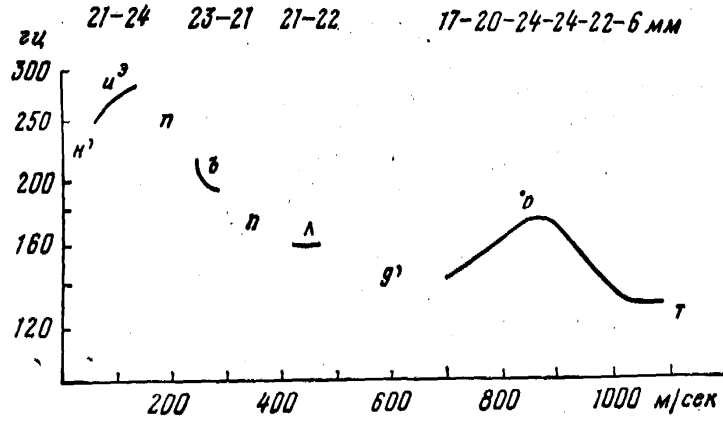

Resim 59. Когда⁷ он придет! (O ne zaman gelecek!) – kadın sesi.

TY-7'nin tonlama sırası az sayıda kip uygulamalarına sahiptir. Onlardan en kullanışlı olanı tarafsız uygulamadan merkez öncesi hecelerden birinde yüksek ton, merkezdeki ünlüde yükselen-alçalan ton, merkezin sürekliliğin artması ile ayrılmaktadır. TY-7'nin bu uygulaması hoşgörü ve babacanlığı ifade etmektedir:

Resim 60. Он ког⁷да придет! (O ne zaman gelecek!) – kadın sesi.

Resim 61. Не попаде⁷т! (Çekmeyiz!) – erkek sesi.

Örneğin: — Смотри⁷! Попад⁷ет нам! (Görürsün! Bunun cezasını çekeriz!) —

Tarafsız uygulama.

— Не попаде⁷т! Не бойс⁷я! (Çekmeyiz! Korkma!) – Kip uygulama.

Я что⁷! Вот Павел — шахматист! (Ben nedir ki! İşte Pavel gerçek satranççı!)

Пока он сообрази⁷т! (O kafasını çalıştırana kadar!)

Konuşma sırasında tonlama yapısı türleri birbirinin yerini almaktadır.

Tonlama yapıların uyumluluğu sınır tanımamaktadır ve ifade hedefleri ve TY türün

kullanma uygunluğu ile ayarlanmaktadır. Konuşma sırasında uyuşan tonlama yapıların karşıtlığı sayesinde tonlamanın çeşitli olanakları artmaktadır. Karşıtlık dizimlerin çeşitli uzunlukları, TY'nın çeşitli türleri, tonlama bileşenlerin çeşitli ifade derecesi ile ortaya çıkmaktadır.

2.7.9. Konuşmada Tonlama Yapılarının Birleşimleri

Konuşmada tonlama yapıları birbirinin yerini almaktadır. Tonlama yapılarının uyumluluğu sınır tanımamaktadır ve cümlelerin hedefleriyle ve tonlama yapıların türlerin kullanım kuralları ile ayarlanmaktadır. Tonlama yapılarının uyumluluğu sayesinde konuşmada tonlamanın çeşitli olasılıkları artmaktadır. Uyumluluk dizimlerin uzunluğu, tonlama yapılarının çeşitli türleri, tonlamanın akustik bileşenlerinin farklı ifade derecesi ile ortaya çıkmaktadır.

Örneğin: - Нет,² / я вас спрашиваю, какая основа?² / Производная или непроизводная?² / (Hayır, size soruyorum, bu nasıl kök? Türemiş mi türememiş mi?)
- Производная.¹ / (Türemiş.)
- Ну, а теперь из каких морфем⁴ она состоит? / (Şimdi de onun hangi biçimbirimlerden oluştuğunu açıklayınız.)

Dilin tonlama araçları cümlelerin sözdizimsel yapı ve sözlüksel bileşimle çok çeşitli şekillerde etkileşim içerisindedir.

III BÖLÜM

3.1. Rusçada Basit Cümle

Rusçada tüm cümleler iki büyük sınıfa bölünmektedir:

1. Soru olmayan cümleler;
2. Soru cümleleri.

Soru olmayan cümleler konuşmada kişi ya da kişilere yönlendirilen herhangi bir iletiyi içermektedir; konuşan ya da yazan kişi bilgi sahibidir ve başka bir kişiye ya da kişilere o bilgiyi aktarmaktadır. Kişi herhangi bir konuyu gerçek ya da hayal ürünü gibi anlatmaktadır, kendi isteklerini ifade etmekte, talep veya rica etmektedir.

Soru cümleleri bilgi ya da cevaplara ulaşmayı içermektedir. Soru cümleleriyle konuşan kişi başka bir kişiden ya da kişilerden bilgi almak istediğini bildirmektedir. Soru cümleleri ya kendine has dilbilgisel örneklere sahiptir ya da tonlama yardımı ile soru olmayan cümlelerin temeline dayanarak yapılmaktadır.

Soru olmayan cümleler bilgi niteliği açısından ayrırırlar. Genelde bu cümleler üçe bölünmektedir:

1. *Bildirme cümleleri* (повествовательные предложения);
2. *Özendirme cümleleri* (побудительные предложения);
3. *İstek cümleleri* (предложения со значением желания).

Bildirme Cümleleri: Bilgi niteliği çeşitli olabilen, bir olayı, konuyu, gerçeği aktaran cümlelerdir.

Özendirme Cümleleri: Gerçekleşmesi beklenen istek, talep, ricayı ifade eden cümlelerdir. Bu tür cümlelerin özelliği tekil ve çoğul şahısta emir kipini kullanmak ve hitap ettiği kişiye harekete geçmek veya hareketi durdurmak için özendirme bulundurmaktadır.

İstek Cümleleri: Bir şeyin gerçekleşmesi ya da var olması için duygusal istekli yönelmeyi ifade eden cümlelerdir.

Soru olmayan cümlelerin bu sınıflandırması dilbilgisel belirtilerin herhangi bir bağımsız ya da bütünsel komplekslerine dayanmamaktadır.

Bildirme cümleleri genellikle sözdizimsel bildirme, dilek ya da şart kipi ile ifade edilmektedir. Bu şekilde, olması gereken şeyin bildirisi ifade edilebilmektedir.

Örneğin: *Учитель должен быть учителем.* (Öğretmen öğretmen olmalı.)
Учитель должен учить. (Öğretmen öğretmeli.) – sözdizimsel bildirme kipi, şimdiki zaman.

Ancak olması gereken ya da alışılmış önceden belirtilen bildiri cümleinin özel şekli ile ifade edilebilmektedir.

Örneğin: *Учитель и будь учителем.* (Öğretmen isen öğretmen ol.)
Он учитель, он и учи. (O öğretmen ise o da öğretsin.) – Gereklilik kipi.

Emir veya istek bildiren cümleler farklı şekilde biçimlendirilmektedir. Bu tür cümleler emir kipi ile kullanılmaktadır.

Örneğin: *Будь руководителем!* (Yönetici ol!)
Руководи! (Yönet!)
Пусть он руководит! (O yönetsin!)

Bazen böyle cümleler yapısı ile ve mutlaka uygun tonlama ile emri ifade etmektedir ve bu tür ifadelerde genellikle ТУ–2 kullanılmaktadır.

Örneğin: *Воды!* (Su!)
Молчать! (Kes sesini!)
Поедешь! (Gideceksin!)
Поехали! (Haydi, gidelim!).

İstek cümleleri özel bir ifade şekline sahiptir ve genellikle istek kipi ile kullanılmaktadır.

Örneğin: *Был бы он учителем! Если бы он был учителем!* (Keşke o öğretmen olsaydı!).

İstek aynı zamanda karmaşık yapılar ile kullanmak mümkündür.

Örneğin: *Как было бы хорошо, если бы он был учителем!* (Ne iyi olurdu, o öğretmen olsaydı!)

İstek bildirme cümlelerinde sözlüksel araçlar ile de ifade edilebilmektedir.

Örneğin: *Хочу покоя.* (Huzur istiyorum)
Хочу, желаю, мечтаю... чтобы он был учителем. (Onun öğretmen olmasını istiyorum, diliyorum, hayal ediyorum...).

Soru ya da soru olmayan, bildiri ya da istek anlamlarını taşıyan yalnızca dilbilgisel cümleler değildir. Tüm cümleler ve ifadeler bu anlamları taşıyabilmektedir. Her durumda bu anlamların ifade aracı tonlamadır, bazı durumlarda ise özel edatlardır. Tonlama her ifadeye eşlik etmekte ve işlemektedir.

Bütün cümleler, her türlü ifadeler ünlem ya da ünlem olmayan cümleler olarak ortaya çıkmaktadır. Ünlem cümleleri kendine has tonlamaya sahiptir.

3.2. Cümlelerin Sözlüksel Yapı ve Bileşimi ile Tonlamanın İlişkisi

Tonlama: Cümlelerin sözdizimsel ve sözlüksel yapısı ile etkileşim içerisinde işleyen dilin sesçil araçlar sistemidir. Tonlama araçları *tonlama yapısı, tonlama yapılarının merkezi, dizimsel bölünme ve ara'*dan oluşmaktadır.

Sözdizimsel, sözlüksel yapılar ve tonlama araçlarının bağlaşıklığı çeşitli şekillerde olabilmektedir ve bu bağlaşıklık sayesinde tonlamanın çeşitli olasılıkları ayrılmaktadır. Cümlelerin sözdizimsel ve sözlüksel yapılarının etkileşimi tek anlamlı bilginin iletimi için yeterli olabilmektedir. Örneğin, olası belirtilerin yüksek seviyesini iletirken.

Örneğin: *И высокий же он!* (O ne kadar da uzun boylu!)

Ох и высокий же он! (O ne kadar da uzun boylu!)

Ну и высокий же он! (O ne kadar da uzun boylu!)

Bu tür ifadelerde tonlamanın özellikleri çok kısıtlıdır ve bundan dolayı bu ifadeler çeşitli TY ile telaffuz edilebilmekte ve tonlama merkezi farklı yerde bulunabilmektedir. Tonlama işlemleri ince duygusal-üslup ayrıntılarıyla fark edilmektedir.

Sözdizimsel ve sözlüksel yapıların etkileşimi çok anlamlı bilgi ifadesine olanak tanıdığı takdirde tonlamanın ayırıcı olanakları yükselmektedir.

Örneğin: ¹*Холодно там.* (Orası soğuk.)

⁶*Холодно там!* (Orası soğuk!)

³*Холодно там?* (Orası soğuk mu?)

Tonlama yardımı ile çeşitli ayrımlar ifade edilmektedir:

1. İfade amacına göre:

Örneğin: *Машина у Павла¹.* (Araba Pavel’de.)

Машина у Павла³? (Araba Pavel’de mi?)

2. Anlamsal yapıya göre:

Örneğin: *Машина у Павла¹* (Araba Pavel’de.) Araba Pavel’de bulunuyor.

Машина у Павла⁶! (Pavel’in arabasına bak!) – Değerlendirme: iyi ya da kötü.

Farklı sözdizimsel fakat aynı sözcüksel yapılara sahip olan cümlelerde.

Örneğin: *Вот бы Павел³ приехал!* (Keşke Pavel gelse!) – İstenirlik

Вот бы Павел³ / приехал¹. (Keşke Pavel gelse.) – Karşılaştırma ve olasılık.

3. Cümlelerin farklı bölümlerinin anlamsallığı derecesine göre:

Örneğin: *Профессия врача³, если говорить об этом серьезно, / никогда его не интересовала.* (Doğrusunu söylemek gerekirse, doktorluk mesleği onun ilgisini asla çekmedi.)

Профессия врача³, / если говорить об этом серьезно², / никогда его не интересовала¹. (Doğrusunu söylemek gerekirse, doktorluk mesleği onun ilgisini asla çekmedi.)

4. Bildiride en önemli şeyi vurgulamaya göre:

Örneğin: *Павел¹ звонил вчера.* (Pavel dün telefon açtı.)

Павел¹ звонил вчера. (Pavel dün telefon açtı.)

5. Konuşan kişinin ifade edildiği şeye karşı ilgisine göre:

Örneğin: ² *Зачем вы рассказали об этом?* (Ona bunu neden anlattınız?) – Tarafsız soru;

⁶ *Зачем вы рассказали об этом?* (Ona bunu neden anlattınız?) – Şaşkınlık.

6. Üslup belirtisine göre:

Örneğin: ⁵ *Какая музыка!* (Ne kadar güzel bir müzik!) – Yüksek üslup.

⁶ *Какая музыка!* (Ne müziği!) – Konuşma dili.

Aynı sözlüksel, sözdizimsel yapılara ve aynı tonlamaya sahip cümleler çevresinde bulunan cümlelerle farklı şekilde bağlantılı ve farklı bildiri amaçlarına sahip olabilmektedir. Bu tür durumlarda metindeki ifadelerin anlamsal ilişkisi ayırıcı özellik taşımaktadır.

Örneğin: — ³ *Отпуск-то у него кончился?* (Onun izni bitti mi?)

— *Еще неделя осталась.* (Bir haftası daha var.) — Soru: Verilecek olan cevap ile doğrudan bağlantı.

3.3. Tonlamanın Cümle Biçimi ile Olan İlişkisi. Kipler.

Cümlenin çeşitli biçimini oluşturan dilbilgisel araçlar daima tonlama ile temas içerisindedir. Tonlama soru cümlelerinde ve soru olmayan cümlelerin ayrımında, onların güncel bölünmesinde, çeşitli istekleri belirten cümlelerde yer almaktadır.

Örneğin: a. ³ *Студенты вернулись?* (Öğrenciler döndüler mi?)

Студенты вернулись¹. (Öğrenciler döndüler.)

b. Позвоните² мне вечером! (Beni akşam arayınız!) – Talep.

Позвоните² мне вечером! (Beni akşam arayınız!) – Talep.

c. Зажгите² свет! (Işığı açınız!) – Talep.

Зажгите³ свет! (Işığı açar mısınız?) – Rica.

d. Хоть бы он позвонил²! (Arasaydı bari!) – Özel istek.

Хоть бы он позвонил²! (Arasaydı bari!) – Suçlama, kınama.

Tonlama sözdizimsel kiplerin ayırıcı aracı görevini taşıyabilmektedir.

Örneğin: Решил бы он эту задачу! Еще бы двадцать минут — и решил бы!²
(O bu problemi çözecekti! Yirmi dakika daha olsaydı o çözecekti!) –
Dilek kipi.

Решил бы он эту задачу! Как бы он тогда поверил в свои силы!⁵
(O bu problemi çözecekti! Başka türlü kendi gücüne nasıl inanırdı!) –
İstek kipi.

Cümlelerin her biçimi tüm tonlama yapıları ile kullanılabilmektedir, fakat bu durumda TY'nın işlevselliği yeniden düzenlenmektedir. Böylelikle, TY–2 sözdizimsel bildirme kipi şekillerinde anlatımı veya karşılaştırmayı, TY–3 ise soru ve ifadenin bitmemişliğini ifade ederken, emir kipinde TY–2 temel cümle anlamını taşımaktadır ve emir, talep, katiyeti, TY–3 ise ricayı ifade etmektedir.

Örneğin: Окно закрыто! Откройте² окно! (Pencere kapalı! Pencereyi açınız!)²
– Talep.

Окно ³ закрыто? Откройте ³ окно! (Pencere kapalı mı? Pencereyi açar mısınız?) – Rica.

Tonlama, transkripsiyonda dizimlere bölünme eğik çizgi; TY merkezi ve çeşidi ise rakam ile gösterilmektedir.

Örneğin: Како́й там кли́мат! / Она́ не из-за кли́мата уехала.
(Ne iklimi! O iklimden dolayı gitmedi.)

3.3.1. Dilek Kipi ve Tonlama

Dilek kipi tonlamanın her türü ile kullanılmaktadır: iletimin bitmişliğinde TY-1; bitmemişliğinde TY-3, TY-4, TY-6; ayırmada ya da karşılaştırmada TY-2, TY-7; belirti, derecenin yoğunlaştırmasında TY-5 yer almaktadır.

Örneğin: Э́тот че́ловек бы́л бы тво́й дру́г — Э́тот че́ловек / бы́л бы тво́й
дру́г. (Bu insan senin arkadaşın olabilirdi.)
Надо́ было́ бы е́хать. — На́до было́ бы е́хать. — На́до было́ бы
е́хать. (Gitmek gerekiyordu.)
Не́ было́ бы ни о́дной о́шибки — Не́ было́ бы ни о́дной о́шибки!
(Hiçbir hata olmasaydı.)

Dilek kipi ve tonlama etkileşiminde soru, soru olmayan cümleler ve onların güncel bölünmesi ayrılmaktadır.

Örneğin: Он смо́г бы́ прие́хать. — Он смо́г бы́ прие́хать? (O gelebilirdi. – O gelebilir miydi?)

Не знаешь ты, / каким бы раем я оградил тебя! Рай был бы у
меня в душе. (Seni nasıl bir cennetle koruyacağımı bilmiyordun!
Cennet benim içimde vardı!)

Не знаешь ты, / каким бы раем / я оградил тебя. / Рай был бы у
меня в душе. (Seni nasıl bir cennetle koruyacağımı bilmiyordun!
Cennet benim içimde vardı!)

Dilek kipin içerisinde tonlama merkezinin yer değişimi ile çeşitli olasılıklar ayrılmaktadır.

Örneğin: 1). Достали бы билеты! Обязательно бы достали! Только надо
было приехать на полчаса раньше. (Bilet bulabilirdik! Mutlaka
bulabilirdik! Ama yarım saat önce gelmek gerekiyordu.)
2). Достали бы билеты! Время-то на выставку сходить найдем!
(Yeter ki bilet bulalım! Sergiye gidecek zaman buluruz!)

Birinci cümlede gerçekleşmeyen olanak ve onun gerçekleşmesi için gereken şartlar; ikincide ise zor erişilebilenle kolay erişilebilen karşılaştırılmayı açıklamaktadır.

Fiil ile başlayan cümlelerde tonlama araçları ile dilek ve istek kipleri ayrılmaktadır ve TY–3 ve TY–5 gösterilmektedir.

Örneğin: Приехал бы он с отцом! Нам было бы спокойнее. (Babasıyla
gelseydi keşke! Biz daha rahat olurduk.)
Догадался бы он вернуться! Ну, потерял бы час. (Geri dönmeyi
akıl etseydin! Bir saat kaybından bir şey değişmezdi.)

Aynı şartlarda dilek kipi istek kipinden sadece cümleler arası anlamsal bağlantılarla ayrılmaktadır.

Örneğin: ²Принял бы он нас! Обязательно бы принял\ Надо было заранее договориться! (O bizi kabul ederdi! Mutlaka kabul ederdi, önceden anlaşmak gerekirdi.) – Gerçekleşmeyen olasılık ve onu uygulama şartı.

²Принял бы он нас! Ведь мы из другого района! (O bizi kabul ederdi! Ne de olsa biz farklı bölgeden geldik!) – İstek ve onun gerekçelendirmesi.

3.3.2. Şart Kipi ve Tonlama

Şart kipi çoğunlukla bitmemiş tonlama ile TY-3, TY-4 ve TY-6’da kullanılmaktadır.

Örneğin: ³Пришлось бы ехать,/ он бы ¹поехал. (Gitmesi gerekseydi o giderdi.)
³Если бы пришлось ехать, / он бы ¹поехал. (Eğer gitmesi gerekseydi, o giderdi.)
³Учись бы сын, / мать бы, не ¹огорчалась. (Oğul okusaydı annesi üzülmezdi.)

Bir şeyi vurgularken ya da karşılaştırırken TY-2’de kullanılabilir.

Örneğin: ²Если бы пришлось ехать,/ я бы ¹поехал. (Eğer gitmek gerekseydi ben giderdim.)

А вот если бы² пришлось ехать,³ / — я бы поехал!¹ (Eğer gitmek gerekseydi ben giderdim!)

Şart kipi ve tonlamanın etkileşiminde, şart kipinin temaya dâhil olduğu soru ve soru cümleleri olmayan cümleler ayrılmaktadır.

Örneğin: *Если бы³ пришлось ехать,³ / он бы поехал.¹* (Eğer gitmek gerekseydi, o giderdi.)

Если бы² пришлось ехать,² / он бы поехал?³ (Eğer gitmek gerekseydi o gider miydi?)

Если бы (eğer) bağlacını içeren şart kipi cümleleri TY–4, bazen de TY–2 ile birleşiminde soru cümlesinde bazı işleme özelliklerini taşımaktadır. Şart kipi endişe, istenmeyen olasılığın tahmini, istenmeyen sonucu içeren **а** bağlaçlı cümleleri oluşturmaktadır.

Örneğin: — *Хорошо, что он не отказался!* (İyi ki o vazgeçmemiş!)

— *А если бы⁴ отказался?⁴ Что тогда?⁴* (Peki, eğer vazgeçseydi? O zaman ne olacaktı?)

— *А если бы³ отказался?³ Замену бы нашли,³ / но для него это было бы хуже.* (Eğer vazgeçseydi mi? Onun yerine birini bulacaklardı, ama bu onun için daha kötü olurdu.)

Если (eğer) bağlacını içeren şart kipi cümlelerinde fiilin başta olması TY–5 ile ifade edilen istenirlik belirtisi ile karmaşık bir hâl alabilmektedir.

Örneğin: *Было бы⁵ куда пойти,⁵ / я бы пошел!* (Gidecek yerim olsaydı giderdim!)

⁵
Если бы было куда пойти, / я бы пошел! (Eğer gidecek yerim olsaydı giderdim!)

⁵
Учись (бы) сын, / мать бы не горевала. (Oğlu okusaydı annesi üzülmezdi.)

Если (eğer) bağlacını içeren şart kipi cümlelerinde, merkezi *если* bağlacında olan TY–2 ve TY–7 aracılığıyla üzüntü belirtisi, eylemin gerçekleştirilmediğini ifade etmektedir.

Örneğin: ²
Если бы было куда пойти, / я бы пошел. А то ведь кругом один лес. (Eğer gidecek yerim olsaydı ben giderdim. Ama her yer orman.)
⁷
Если бы было куда пойти! А то ведь кругом один лес. (Eğer gidecek yerim olsaydı ben giderdim! Ama her yer orman.)

3.3.3. İstek Kipi ve Tonlama

İstek kipi, istenirlik ifade şekillerine bağlı olarak çeşitli TY’lar ile kullanılmaktadır. Bu kullanım en çok TY–2 ve TY–5 ile gerçekleşmektedir.

Örneğin: ²
Если бы сын учился! (Oğul okusaydı!)

⁵
Если бы сын учился! (Keşke oğul okusaydı!)

⁵
Учился бы сын! (Oğul keşke okusaydı!)

²
Пусть бы только дети были здоровы! (Çocuklar sağlıklı olsunlar yeter!)

⁵
Пусть бы только дети были здоровы! (Çocuklar sağlıklı olsunlar yeter!)

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, TY–2 karşılaştırmada, TY–5 ise istenirlik ifadesinin arttırılmasında üstün gelmektedir.

Вот бы (keşke) bağlacını içeren cümlelerde daha fazla tonlama yapısı kullanılmaktadır.

Örneğin: ³
Вот бы она вернулась сегодня! (Bugün dönseydi keşke!)

⁶
Вот бы нам туда поехать! (Oraya gidebilseydik keşke!)

⁷
Вот бы скорее узнать результаты! (Sonuçları daha hızlı öğrenebilsek!)

Yukarıdaki örneklerde TY–3 nispeten tarafsız tonlamayı, TY–6 soyutluğu, TY–7 ise istenilen şeyin gerçekleşmesinin zor olduğunu belirtmektedir.

İstek kipinde tonlama merkezi önem taşımaktadır ve çeşitli işlevleri olabilmektedir.

Если бы, пусть бы, только бы, хорошо бы (eğer, keşke) gibi bağlaçlarla kullanıldığında tonlamanın merkezinin yer değiştirmesi karşılaştırmayı belirtmektedir.

Örneğin: ²
Только бы сын учился! За дочь-то я спокойна. (Keşke oğlum okusaydı! Kızım için ben rahatım.)

²
Только бы сын учился! А то ведь в голове один футбол. (Keşke oğlum okusaydı! Oysa aklında sadece futbol var.)

Вот бы, что бы (keşke) gibi bağlaçlarla kullanıldığında ТҮ'nin merkezi kesin bellidir ve ³вот бы, ²что бы bağlaçlarındadır. Merkezin yer değiştirmesi farklı bir şekli ortaya çıkarmaktadır.

Örneğin: ³Вот бы Павел туда поехал! (Keşke Pavel oraya gitseydi! – İstek kipi.)

³Вот бы Павел / ¹туда поехал. (Keşke Pavel oraya gitseydi. – Dilek kipi.)

²Что бы она вернулась сегодня! (Keşke bugün dönse! – İstek kipi.)

²Чтобы она вернулась сегодня! (Keşke bugün dönse! – Emir kipi.)

Лучше бы (daha iyi) bağlacını içeren cümlelerde tonlama merkezin yeri istek kipi çerçevesi içerisinde sözdizimsel yapının belirtilerinden biri olarak görevini gerçekleştirmektedir.

Örneğin: ²Лучше бы ты читал! Ошибаешься на каждом слове! (Daha iyi okusan! Her kelimedede hata yapıyorsun!) – **лучше** (daha iyi) – üstünlük derecesi.

²Лучше бы ты читал! А телевизор выключи! (Okusan daha iyi olur! Televizyonu da kapat!) – **лучше** (daha iyi) – edat.

Хоть бы (bari) bağlacını içeren cümlelerde tonlama merkezinin yer değiştirmesi ile istenilirliğinin çeşitli ayrıntıları bağlantılıdır.

Örneğin: ²Хоть бы сегодня приехал! ²Хоть бы не забыл! (Bari bugün gelse! Bari unutmasa!) – asıl istek.

²Хоть бы сегодня приехал! (Bari bugün gelse!) – gerçekleşmeyen istenilirliği.

3.3.4. Özendirme Kipi ve Tonlama

Emir kipi bütün tonlama yapıları ile kullanılmaktadır. Onların arasında talep, emir, kesin istek belirten TY-2 en önemlisidir.

Örneğin: Чита²йте! (Okuyunuz!)

Закро²йте за собой дверь! (Arınızdan kapıyı kapatınız!)

Посовету²йте мне, как это сделать! (Bunu nasıl yapmam gerektiğini tavsiye ediniz!)

Diğer TY türleri tavsiye, rica, yalvarış, müsaade, davet, cesaret, uyarı gibi istenilirliğinin çeşitli türlerini iletmektedir:

TY-1 – Tavsiye, izin:

Örneğin: Что мне делать? Что? Накры¹вайте на стол, расставляйте посу¹ду. (Ben ne mi yapacağım? Ne mi? Masayı kurunuz, sofra eşyalarını yerleştiriniz.)

Ну что ж, / пусть Петья прие¹дет. (Ne yapalım, gelsin Petya.)

TY-3 – Tonlama merkezi daima fiildedir ve rica, yumuşatılmış istenirlilik:

Örneğin: Закро³йте за собой дверь! (Ardınızdan kapıyı kapatır mısınız?)

Соп³ите с доски! (Tahtayı siler misiniz?)

Переда³йте книгу! (Kitabı iletir misiniz?)

TY-4 – Nasihatın, talebin, yasağın resmiyeti:

Örneğin: Соп⁴ите с доски! (Tahtayı siliniz!)

Прохо⁴дите вперед! (Buyurun öne!)

⁴
Прочитайте еще раз! (Bir kez daha okuyunuz!)

⁴
Посмей только еще так сделать! (Bir daha böyle bir şey yapmaya kalkışma!)

TY-5 – Görkem, talebin yoğunlaşmasını:

Örneğin: ⁵
Объявите всем! (Herkese ilan ediniz!)

⁵
Замолчите! (Susunuz!)

TY-6 – Merkez ünlünün uzatılması ile cesaret, yüksek morali:

Örneğin: ⁶
Иди, Павел, / и ничего не бойся! (Git, Pavel ve hiçbir şeyden korkma!)

⁶
Пишите нам / не забывайте! (Bize yazın, unutmayın!)

TY-7 – Mecburi izin, uyarı:

Örneğin: ⁷
Ну что ж, — пусть едет! (Ne yapalım, gitsin!)

⁷
Осторожнее, Павел! (Pavel dikkat et!)

Daha büyük kuvvetle istek belirtisi ayrıntıları TY-2, TY-3, TY-4 ve TY-7'nin kip uygulamaları aracılığıyla çeşitlenmektedir.

TY-2'nin en büyük anlam farklılığı olanakları sözdizimsel özendirme kipi şeklinde olan cümlelerde ortaya çıkmaktadır. Master-fiil ve gelecek zaman özne-yüklemli cümlelerde TY-2 özendirme ve karşılaştırma aracı görevini almaktadır. Tonlama merkezinin yer değiştirmesi cümlelerin çeşitli güncel bölünmesini yansıtmaktadır.

Örneğin: ²
а. Выключить свет! (Işık kapatılacak!) ³
Выключить свет? (Işık kapatılmalı mı?)

*Выключить свет!*² (Işık kapatılacak!) *Выключить свет?*³ (Işık mı kapatılmalı?)

*б. Будешь учиться!*² (Okuyacaksın!) *Будешь учиться?*³– (Okuyacak mısın?)

*Будешь учиться!*² (Okuyacaksın!) *Будешь учиться?*³– (Okuyacak mısın?)

Ad ve **ни** (tek bir) bağlacını içeren cümlelerde TY–2 özendirmeyi ifade etmekte ve soru olmayan cümleleri soru cümlelerinden ayırmaktadır.

Örneğin: *Огонь!*² (Ateş!) - *Огонь?*³ (Ateş mi?)

*Ни одного отстающего!*² (Hiç kimse geri kalmasın!) –

*Ни одного отстающего?*³ (Hiç kimse geri kalmıyor mu?)

Ayrıca ad cümlelerinde TY–2 aracılığıyla özendirme ve değerlendirme anlamları da ayrılmaktadır.

Örneğin: *Часы!*² – (Saat!) —özendirme

*Часы!*⁶ – (Saat!) — güzel ya da iyi çalışan saat.

TY–2 çeşitli ifadelerde özendirme aracı görevini gerçekleştirmektedir.

Örneğin: *Через ограду!*² (Duvarı aşarak!)

*Быстрее!*² (Daha hızlı!)

Geçmiş zamana göre çekimlenmiş fiillerin olduğu cümlelerde özendirme belirtisi olarak öznenin olmaması TY–2 ve TY–3 ile gösterilmektedir.

Örneğin: *Пошли в лес!*² (Ormana gidelim!)

*Пошли в лес!*³ (Ormana gidelim!)

Bu tür cümlelerde TY–3 yazıda ünlem ve soru işaretleri ile gösterilmektedir ve talebin katiyetini yumuşatmaktadır.

3.3.5. Gereklilik Kipi ve Tonlama

Gereklilik kipi genellikle önceden gelen cümleler ile karşılaştırma ya da kıyaslama ile bağlantılıdır ve bu bağlantılar tonlama aracılığıyla iletilmekte, değişmektedir.

Örneğin: *Все ушли,³ / а я сижу¹ дома.* (Herkes gitti ama ben evde oturmak zorundayım.)

Он учитель,³ / он и объясни. (O öğretmen, o da öğretsin.)

Bu bağlantılar ek dizimsel bölünme ve TY-1'in TY-2 veya TY-4 yerine koyulması ile yoğunlaştırılabilir.

Örneğin: *Все ушли,³ / а я / сижу² дома.* (Herkes gitti ama ben evde oturmak zorundayım.)

Он учитель,³ / он и объясни.⁴ (O öğretmen, o da öğretsin.)

Konuşan kişinin bakış açısıyla bağdaşmayan olayların veya davranışların karşılaştırıldığı cümlelerde tonlama araçları yardımı ile bu uygunsuzluğun ve uyumsuzluğun saptanması ayrılmaktadır.

Örneğin: *Кто-то напутал,³ / а мы распутывай.¹* (Birileri karıştırdı biz de çözmeliyiz.) *Кто-то напутал,⁴ / а мы распутывай?³* (Birileri karıştırdı biz de çözmeli miyiz?)

TY-3 ile ifade edilen cümlelerde uyumsuzluk genellikle gizli soru ile uyuşmaktadır.

Örneğin: *Выходит, я должен за вас распутывать?* (Demek ben sizin yerinize bunu çözmeliyim.)

Вы не платите,⁴ / а я за вас отвечаю³? (Siz ödemiyorsunuz ben de sizin yerinize hesap mı vermeliyim?)

Nokta, üç nokta, ünlem işareti gibi işaretlerle okuyan kişi bu ayrıntılara aynı metin parçasında başka anlamlar verebilmektedir.

Örneğin: *Господи,² — сказала жена Валя. — Все бросай⁴ / и вылетай¹ девочке сказку рассказывать.* (“Aman Tanrım”, dedi Valya. “Her şeyi bırak ve çocuğa masal anlatmaya koş.”)

Господи,² — сказала жена Валя, — все бросай⁴, / и вылетай¹ девочке сказку рассказывать. (“Aman Tanrım”, dedi Valya. “Her şeyi bırak ve çocuğa masal anlatmaya koş.”)

Gerekliliğin sözlüksel olarak ifade edildiği cümlelerde TY-7 ile zorla yerine getirilen eylemin gerekliliği vurgulamaktadır.

Örneğin: *Но он вспомнил, какой жалкий у брата был голос,² / у него слезы² слышались в голосе / — нет,¹ / видно, надо¹ / и: / нет,⁷ / видно, надо⁷ /.* (Kardeşinin sesinin ne kadar acınacak durumda olduğunu hatırladı, gözyaşları sesiyle duyuluyordu - Hayır, anlaşılan gerekiyor.)

3.4. Soru Cümleleri.

Soru Cümlelerini Bilinmeyene Göre Sınıflandırma

Soru cümlelerin en büyük görevi cümlede bilinmeyi öğrenmektir. Cümlede bilinmeyen bir dizi nitelik ya da özelliği niteleyebilmektedir: *Какой вам карандаш? синий, зеленый, красный...* (Hangi kalemi istiyorsunuz? Mavi, yeşil, yoksa kırmızı mı?), eylem: *Что вы делаете? читаете, собираетесь в кино? работаете в саду...* (Siz ne yapıyorsunuz? Okuyor musunuz, sinemaya gitmeye mi hazırlanıyorsunuz, bahçede mi çalışıyorsunuz?), özne: *Кто пришел? Нина, Павел, Николай..?* (Kim geldi? Nina mı? Pavel mi? Nikolay mı?)

Bilinmeyi öğrenmek, bilinmeyenler arasından belli bir şeyi seçmek ve onu cevapta açıklamaktır. Bilinmeyenler arasındaki ilişkiler çeşitlidir: bütün öğeler bilinmeyen olabilmektedir, bu öğelerden biri bilinen olma ihtimalini taşıyabilmektedir, bilinmeyen bilinenlerle karşılaştırılabilmekte ya da onlara benzetilebilmektedir. Bilinmezlik derecesi ve bilinmeyenin niteliği *bilinmeyen sorular* (вопросов по неизвестному) sınıflandırılmasının temelinde yatmaktadır. Bu sınıflandırma *beş tür* soru cümlesinden oluşmaktadır:

1. *Tüm bilinmeyenlerin aynı biçimde olası soru cümlesi* (все неизвестные одинаково вероятны);

Örneğin: ²*Когда он придет?* (O ne zaman gelecek?)

2. *Bilinmeyenlerden birinin daha çok olası soru cümlesi* (одно из неизвестных наиболее вероятно);

Örneğin: ³*Он придет во вторник?* (O salı günü mü gelecek?)

3. *Eylem, durum ve belirtinin varlığı veya yokluğunun aynı biçimde olası soru cümlesi* (одинаково вероятно наличие или отсутствие действия, состояния, признака);

Örneğin: Он ³приедет во вторник? (O Salı günü gelecek mi?)

4. *Bilinmeyenin bilinenle karşılaştırılma soru cümlesi* (неизвестное сопоставляется с предшествующим, уже известным);

Örneğin: Ходить он может уже давно. А ⁴бегать? (O artık çoktandır yürüyebiliyor. Peki ya koşmak?)

5. *Bilinmeyenin şu ya da bu anlamda bilinene benzetilen soru cümlesi* (неизвестное в том или ином смысле уподобляется предшествующему, уже известному);

Örneğin: - Ходить он уже давно может. (O artık çoktandır yürüyebiliyor.)
- И ³бегать может? (Koşabiliyor da mı?)

3.4.1. Tüm Bilinmeyenlerin Aynı Biçimde Olası Soru Cümleleri

Bilinmeyenlerin aynı biçimdeki olası soru cümleleri sözdizimsel yapıya sahip cümleler ve tonlama ile ifade edilmektedir. Bu cümleler daha çok bilinmeyenleri işaret eden zamirli cümlelerdir. Bu tür cümleler genellikle TY-2 ile telaffuz edilmektedir.

Örneğin: ²Какая у него машина? (Onun arabası nasıl?)

²Где вы вчера были? (Siz dün neredeydiniz?)

Bilinmeyen anlamsal büyüklüğü oldukça geniş olabilmektedir.

Örneğin: ²Каким быть стадиону? (Stadyum nasıl olmalı?)

²Что делать? Какие задачи ставит конгресс? (Ne yapmalı?)

Kongre ne gibi amaçları hedeflemektedir?)

İşlevsel olarak böyle soru cümleleriyle bilinmeyenler konuşan tarafından bilinmekte fakat dinleyen tarafından bilinmemekte olan düz bildiri ad cümlelerine benzemektedir.

Örneğin: ¹Каким быть стадиону. (Stadyum nasıl olmalı.)

Zamirli soru cümlesi potansiyel olarak birkaç bilinmeyen içerebilmektedir.

Örneğin: Какая у него машина? («Волга», «Москвич»... или: голубая, черная... или: новая, старая...). (Onun nasıl bir arabası var? – “Volga”, “Moskviç” ... Ya da mavi, siyah... Ya da yeni, eski ...)

Bilinmeyenlerin sıralaması (**или** (veya) bağlacı ile ya da onsuz) zamiri içermeyebilir.

Örneğin: Вам билеты на вечерний, / утренний, / или ночной поезд?

Учтите, что дневных нет. (Biletleriniz akşam, sabah ya da gece trenine mi olsun? Gündüz trenin olmadığını göz önünde bulundurun.)

Zamirli cümleler **же, это, так, все-таки** (bu, böyle, ne de olsa) gibi edatları içerebilmektedir. Bu tür cümleler genellikle ТҮ–2 ile telaffuz edilmektedir.

Örneğin: ²Когда же он придет? (O ne zaman gelecek?)

Когда же ты все-таки расска²жешь нам об этом? (Sen bize bunu ne zaman anlatacaksın?)

Где же это ты пропа²даешь? (Sen nerede kayboldun?)

TY-6 soru cümlesine şaşkınlık katmaktadır.

Örneğin: *Когда же он приедет⁶?* (Acaba o ne zaman gelecek?)

3.4.1.a. Kıyaslamayı İfade Eden Soru Cümleler

Zamirli soru cümlelerinde herhangi bir kelime TY-2 ile vurgulanmakta ise anlamsal kıyaslamayı ifade edebilmektedir: *это, а не то*, (başka bir şey değil, özellikle bu); *именно это* (özellikle bu).

Örneğin: *А как бы вы реши²ли эту проблему?* (Peki, siz bu sorunu nasıl çözerdiniz?)

А как бы вы реши²ли эту проблему? (Peki, siz bu sorunu nasıl çözerdiniz?)

А как бы вы реши²ли эту проблему? (Peki, siz bu sorunu nasıl çözerdiniz?)

Kıyaslamanın çeşitli ayrıntıları sözlüksel ve sözdizimsel olarak somutlaştırılabilmektedir.

Örneğin: *Как вы чувствуете себя в самолете³, / будучи пасса²жиром?*
(Uçakta pilot ya da hostes değil, yolcu olarak kendinizi nasıl hissediyorsunuz?)

Как вы чувствуете себя в самолете, / будучи пассажиром, а не пилотом? (Uçakta pilot olarak değil de yolcu olarak kendinizi nasıl hissediyorsunuz?)

3.4.1.b. Açıklamayı İfade Eden Soru Cümleler

Genellikle zamir ya da genel anlam taşıyan sözcüklerle ilgili açıklamalarda açıklamayı yapan sözcükler daima bağımsız tonlamaya sahipler. Onlar ayrı dizime ayrılmaktadır ve TY–2, sıralamada ise TY–6 ile telaffuz edilmektedir.

Örneğin: Какое значение вы придаете внешним факторам / — жестам, / мимике, / костюмам, / гриму? (Dış etkenlere – jestlere, mimiklere, kostümlere, grime nasıl bir önem veriyorsunuz?)

3.4.1.c. Rica ve Talep Ayrıntılarını İçeren Zamirsiz Soru Cümleler

Resmi konuşmada rica ve talep ayrıntılarını içeren cümlelerde кто, какой, каков (kim, nasıl) gibi zamirler yer almayabilir. Bu tür cümleler genellikle TY–4 ile telaffuz edilmektedir.

Örneğin: Ваше имя? (Adınız nedir?)

Ваш любимый писатель? (Sevdiğiniz yazar kimdir?)

Ваши планы на этот год? (Bu yıla ait planlarınız nasıl?)

Böyle cümlelerde soru ve emir ayrıntıları sezilebilmektedir.

Örneğin: *Баил билем?*⁴ (Biletiniz nerede?)

*Баил пропуск?*⁴ (Giriş belgeniz nerede?)

Bu tür cümleler daha çok emir kipine aittirler.

3.4.1.d. Netleştirmeyi İfade Eden Soru Cümleler

Bilinmeyenler aynı biçimdeki olası soru cümlelerini, önceki cümleyi ya da onun bir bölümünü netleştirme amacı ile kullanılabilmektedir. Bu tür soru cümleleri farklı sözdizimsel ve tonlama yapısına sahip cümlelerle ifade edilmektedir.

Örneğin: - *Что вы имеете в виду?*² (Neyi kastediyorsunuz?)

- *Вы согласны с решением комиссии?*³ (Komisyonun kararıyla aynı fikirde misiniz?)

- *Что вы имеете в виду?*⁴ (Siz neyi kastediyorsunuz?)

Soru zamiri olmayan zamir kelime vurgusunun yoğunluğu ile telaffuz edilmektedir (*Кто*² «он»?) – (O kim?) ya da ayrı dizime ayrılmaktadır (*Кто*² / «он»?) – (O kim?). Düşünce ayrılığını, şaşkınlığı ifade eden soru cümleleri genelde *как* (nasıl) (*как это, как так, то есть как это*) – (nasıl yani, nasıl olur, yani bu nasıl olabilir) zamiri ile ifade edilmektedir.

Örneğin: - *Не пойдю я.* (Ben gitmeyeceğim.)

- *То есть как это не пойдешь?*² (Nasıl yani gitmeyeceksin?)

3.4.1.e. Tekrar Sormayı İfade Eden Soru Cümleler

Bilinmeyenler aynı biçimde olası soru cümlelerini tekrar sorma amaçlı kullanılabilmektedir. Tekrar sormayı ikiye bölmek mümkündür:

1. Tekrar sorma sadece zamiri içermekte ve TY–3, daha nadir olarak da TY–6 ile telaffuz edilmektedir.

Örneğin: — *Эта книга стоит два рубля.* (Bu kitabın fiyatı iki ruble.)

— *Сколько?* (Kaç?)

Bu tür tekrar sorma şaşkınlıkla yoğunlaştırılmaktadır. Soru zamirini içeren tekrar sorma cümlesi, netleştirmeyi talep eden cümleden tonlama ile ayrılmaktadır.

Örneğin: *a.* — *Он живет в Московской области.* (O Moskova bölgesinde yaşıyor.)

— *Где?*³ (Nerede?)

— *В Московской области говорю.* (Moskova bölgesinde diyorum.)

b. — *Он живет в Московской области.* (O Moskova bölgesinde yaşıyor.)

— *Где?*² (Nerede?)

— *Где-то около Загорска.* (Zagorsk yakınlarında bir yerde.)

2. Tekrar sorma merkezi daima zamirde bulunan TY–6 ile telaffuz edilen cümlelerdir.

Örneğin: - *Завтра будем делать кинопробы.* (Yarın film çekimlerini yapacağız.)

- ⁶Что будем делать? (Ne yapacağız?)

- *Завтра будем делать кинопробы.* (Yarın film çekimlerini yapacağız.)

- ⁶Когда будем делать? (Ne zaman yapacağız?)

Bu tür yapı (***ты говоришь, он сказал***) – (diyorsun, dedi) gibi aracümleleri içerebilmektedir.

Örneğin: ⁶Когда, ты говоришь, отходит поезд? (Tren ne zaman kalkıyor, diyorsun?)

3.4.2. Bilinmeyenlerden Birinin Daha Çok Olası Soru Cümlesi

Bilinmeyenlerden birinin daha çok olası soru cümlesi farklı sözdizimsel ve tonlama yapılarına sahip cümlelerle ifade edilmektedir. Genellikle bu tür cümleler zamirsiz cümlelerdir. Sorulan ve daha belirgin olan şey TY–3 ile ayrılmaktadır.

Örneğin: ³Вы из Москвы? (Siz Moskova’dan mısınız?)

³Вы будете печатать? (Siz mi yayınlayacaksınız?)

Bilinmeyen iki soru cümleinin birleşimi ile ifade edilebilmektedir. Birincisinde zamir yardımıyla bilinmeyenler netleştirilmekte, ikincisinde ise daha belirgin olan gösterilmektedir.

Örneğin: ²Вы откуда? Из Москвы? (Siz nerelisiniz Moskovalı mısınız?)

Sonraki tahmin yoğunlaşması sözlüksel olarak aktarılmaktadır. Bunda ***значит, стало быть, выходит, получается, как следует из ваших слов,***

у так это, так это, это и есть (demek ki, demek, demek oluyor ki, sizin sözlerinize bakılırsa, demek bu) gibi sözcükler büyük rol oynamaktadır.

Örneğin: *Изнуренков³ здесь живет? Это вы и есть?* (İznurenkov burada mı yaşıyor? Demek bu sizsiniz?)

Или bağlacını içeren cümlelerde olasılık daha zayıf bir durumdadır ve sorunun kararlılığı ortaya çıkmaktadır.

Örneğin: *Вы идете в кино³/ или не в кино²?* (Siz sinemaya mı yoksa başka bir yere mi gidiyorsunuz?)

3.4.3. Eylem, Durum ve Belirtinin Varlığı veya Yokluğu Aynı Biçimde Olası Soru Cümleleri

Eylem, durum ve belirtinin varlığı veya yokluğu aynı biçimde olası soru cümlesinde bilinmeyen TY-3'ün merkezi ile ayrılan zamirsiz cümlelerle ifade edilmektedir. Bu tür cümlelerde birbirinin yerini alabilen iki bilinmeyen karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırma sözdizimsel, sözlüksel ve tonlama araçlarıyla gerçekleştirilmektedir.

Örneğin: *Вы были там³?* (Orada mıydınız değil miydiniz?)

Этот дом давно стоим³? (Bu ev uzun zaman mı duruyor?)

Вам удобно здесь³? (Burada rahat mısınız?)

Или (veya) bağlacını içeren cümlelerde bilinmeyenin seçimi bağlaçlar ile ifade edilmektedir.

Örneğin: Вы ³были там / или ²нет? (Siz orada bulundunuz mu bulunmadınız mı?)

Вы ³были там / или ²не были? (Siz orada bulundunuz mu bulunmadınız mı?)

Как, ну как, ну что (nasıl) bağlaçları soranın ilgisini vurgulamaktadır.

Örneğin: Ну ²что, / как, / заплатили ³проценты? (Nasıl, faizleri ödediler mi?)

Как, / вы ³переехали на новую квартиру? (Nasıl yani, yeni daireye mi taşındınız?)

А bağlacını içeren soru cümleleri kuşkuyu ifade etmektedirler.

Örneğin: А я не ³стесню вас? (Sizi rahatsız etmiş olmayayım.)

А они не ³заблудятся? (Onlar kaybolmasınlar.)

3.4.4. Bilinmeyen Bilinenle Karşılaştırma Soru Cümleleri

Бilinmeyen bilinenle karşılaştırma soru cümleleri bilinmeyenin tematik olarak önceki cümleyle bağlantılı olan ve TY-4'ün merkezi ile ayrılan cümlelerle ifade edilmektedir. Bu cümleler **а** bağlacını içermektedir.

Örneğin: - Насколько я мог понять, / личная жизнь Нины не удалась совершенно. (Benim anladığım kadarıyla, Nina'nın özel hayatı yolunda gitmedi.)

- А ⁴сцена? (Peki ya sahne hayatı nasıl?)

- Кажется, / еще хуже. (O galiba daha kötü.)

Kıyaslama sorusu önceki cümlede bir şeylerin inkârı ile oluşturulabilmektedir.

Örneğin: — *Поймите, теперь это делается не так.* (Anlayın bunu, şimdi artık bu böyle yapılmıyor.)

— *А как?* (Peki nasıl?)

— *Иначе. Не стану же я вас учить.* (Başka şekilde. Size öğretecek halim yok.)

Bu tür cümlelerde TY-4'ün merkezi daima zamirdedir ancak inkâr yoğunluğunda TY-4, TY-2 ile yer değiştirebilmektedir.

Kıyaslama sorusu **а если** (peki ise) bağlacını içeren cümlelerle de ifade edilmektedir.

Örneğin: — *Тогда я сразу дам знать. Запиской, что ли.* (O zaman ben hemen mektup ile haber veririm.)

— *А если не запиской?* (Peki, mektup ile değil ise?)

— *Что-нибудь придумаю.* (Bir şeyler düşünürüm.)

3.4.5. Bilinmeyen Şu ya da Bu Anlamda Bilinene Benzetilen Soru Cümleleri

*Bilinmeyen şu ya da bu anlamda bilinene benzetilen soru cümleleri **может** (de, da) bağlaçlarını içermektedir.*

Örneğin: — *Он всех рисует.* (O herkesin resmini çiziyor.)

— И ³меня может нарисовать? (меня ³тоже может нарисовать?). (Benim resmimi de mi çizebilir?)

И bağlacını içeren soru cümlelerinde bilinmeyen bilinenle tematik olarak bağlantılıdır, bağlacın arkasından gelmektedir ve TY-3'ün merkezi ile ayrılmaktadır. Bu koşullardan birinin ihmalinde soru cümlesinin anlamı değişebilmektedir.

Örneğin: - Он всех предупредил. (O herkese haber verdi.)

- И ³тебе позвонил? (тоже?) (Seni de aradı mı?)

- А он с ними рассорился. (O onlarla tartıştı.)

3.5. Karmaşık Cümle.

Basit ve Karmaşık Cümleler Arasındaki İlişkiler

Karmaşık cümle basit cümle ile sıkı ilişki içerisinde olan fakat yapısal ve bildiri niteliğine bağlı olarak birbirinden ayrılan sözdizimsel yapıdır. Bundan dolayı karmaşık cümleyi belirlemek basit cümleden ayıran belirtileri ortaya çıkarmak demektir. Yapısal fark açıkça gözle görülebilmektedir: birbirine herhangi bir şekilde uydurulan, dilbilimsel olarak işlenmiş cümleler birleşimidir karmaşık cümle; basit cümle ise bu tür birleşmenin dışında işleyen birimdir.

Basit dar cümle tek bir durumu bildirmektedir.

Örneğin: Мальчик пишет. (Çocuk yazıyor).

Девочка читает. (Kız okuyor).

Наступила зима. (Kış geldi).

Karmaşık cümle birkaç durumu ve onların arasındaki ilişkiyi veya tek durumu ve katılımcıların ya da konuşmacının bu durumla olan bağlantısını iletmektedir.

Örneğin: *Мальчик пишет, а девочка читает.* (Çocuk yazıyor kız ise okuyor).
Когда мальчик пишет, девочка читает. (Çocuk yazarken kız okuyor).
Боюсь, что мой приезд никого не обрадует. (Korkarım benim gelişim kimseleri sevindirmeyecektir).

Böylece, karmaşık cümle bütünsel sözdizimsel birimdir.

Karmaşık cümlede tonlama parçalarını bir bütüne birleştirme aracıdır. Karmaşık cümlenin ayrı bir bölümü tonlama bitmişliğine sahip değildir. Tonlama bitmişliği karmaşık cümlenin ancak son bölümüne aittir. Tonlamanın rolü özellikle bağlaçsız karmaşık cümlede önem taşımaktadır. Bağlaçsız karmaşık cümlede tonlama bölümler arası anlamsal ilişkilerin göstergesidir.

Örneğin: *Настанет утро, поедем в поле.* (Sabah olunca tarlaya gideceğiz). - Sıralama tonlaması.
Настанет утро - поедем в поле. (Sabah olunca tarlaya gideceğiz) - Zamansal şart anlamlar katan koşullu tonlama.

3.6. Bağılsız Cümlelerde Tonlama

Basit ve karmaşık cümlelerde kullanılan tonlama yapıları bağılsız cümlelerde de kullanılmaktadır. Aşağıdaki TY türlerinin kullanımını ayırmak mümkündür.

Basit, karmaşık ve bağılsız cümlelerde TY-1 ve TY-2 yayılmayı gerektiren bölümlerin işlemlerini gerçekleştirmektedir.

Örneğin: После окончания спектакля/² позвони мне!³ (Gösteriden sonra beni ara.)

Дом² отдыха, /куда мы поедем,³ /стоит на берегу моря.¹
(Gideceğimiz tatil köyü sahilde bulunuyor.)

Решение такое:^{1/2} закончить строительство в этом году.¹⁵⁸ (Karar şudur: İnşaatı bu sene bitirmek.)

TY-1 ve TY-2 yardımıyla konuşan kişi dinleyenin dikkatini cümlelerin yayılmayı gerektiren bölümüne çekmektedir ve bununla cümlelerin anlamsallığını yoğunlaştırmaktadır; yayılma gerekliliği ise cümlelerin devam edeceğine dair işaret olarak görev almaktadır.

Bağılsız cümlelerden farklı olarak basit ve karmaşık cümlelerde bazı bölümlerin anlamsal yoğunluğu değişebilmektedir. Bu tür yoğunluğun zayıflaması dizimsel bölünme ve TY türleri aracılığıyla gösterilebilmektedir.

---

⁵⁸ Buradan itibaren 1/2, 3/6 gibi işaretler herhangi bir tonlama yapısının seçilme olanağı olduğunu gösterilmektedir.

Örneğin: ⁴Передача для школьников «Есть ли жизнь на других планетах»/ в
четырнадцать двадцать. (“Başka Gezegenlerde Hayat Var mı?”
adlı çocuk programı on dört yirmide.)

³Дом отдыха, куда мы поедем,/ стоит на берегу моря.
(Gideceğimiz tatil köyü denizin kıyısındadır.)

TY-3, ifadenin devam edeceğini sinyali vermektedir. Nadir olarak bu görevi TY-4 ve TY-6 da üstlenmektedir.

Örneğin: ³Сможешь завтра приехать? (Yarın gelebilecek misin?)

³Если сможешь завтра приехать,/приезжай. (Yarın gelebilirsen gel.)

³Сможешь завтра приехать, /¹приезжай. (Yarın gelebilirsen gel.)

TY-3 ve TY-6 basit, karmaşık ve bağlaçsız cümlelerde belirtinin yüksek derecesini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Örneğin: ³Солнце яркое! (Güneş parlak!)

⁶Солнце яркое! (Güneş parlak!)

^{3/6}Такое солнце яркое! (Güneş ne kadar parlak!)

^{3/6}Такое солнце яркое! (Güneş ne kadar parlak!)

Bağlaçsız cümlelerde tonlama sözlüksel ve sözdizimsel araçlarla etkileşim içerisinde olup çeşitli işlevler gerçekleştirmektedir:

1. Tonlama, cümlenin oluşumunda ve onun anlam ifadesinde yer almaktadır.

Örneğin: Из ружья² бы пугнуть, — сказал Лукашка, посмеиваясь, —
/то-то² бы переполошились. (Tüfekle korkutursak işte o zaman
telaşlanırlar, dedi gülümseyerek Lukaşka.) – İstek.

Из ружья³ бы пугнуть, — сказал Лукашка, посмеиваясь, —
/то-то² бы переполошились. (Tüfekle korkutursak işte o zaman
telaşlanırlar, dedi gülümseyerek Lukaşka.) – Şart.

2. Tonlama yardımıyla cümle içindeki bazı bölümlerinin anlamsal bağımsızlığı
değişebilmektedir.

Örneğin: Из ружья² бы / пугнуть³, — / сказал Лукашка³, / посмеиваясь², — /
то-то² бы переполошились cümlesinde ek dizimsel bölünme ile из
ружья бы (özellikle tüfekten) ve yazarın sözleri ifadesinin anlamsal
bağımsızlığı yoğunlaşmaktadır, пугнуть (korkutmak) kelimesindeki
TY-3 ise şart anlamını korumaktadır.

3. Tonlama yardımı ile konuşan kişinin söylenen ifadeyle olan öznel ilişkisi
aktarılmaktadır.

Örneğin: Из ружья⁷ бы пугнуть, — сказал Лукашка, посмеиваясь, — /
то-то⁶ бы переполошились cümlesinde TY-7 istek kipini
yoğunlaştırmaktadır, TY-6 ise konuşan kişinin sözlerine hayalciliği
katmaktadır.

Bu anlamsal ayrıntılar bağlaçsız cümlelerin temel anlamını
değiştirmemektedir. Bazı bağlaçsız cümlelerde tonlama cümle anlamların
biçimlendirme, diğerlerinde ise anlamsal ve anlatımlı değişimin aracı olarak öne
çıkabilmektedir.

Bağlaçsız cümlelerin oluşumunda tonlamanın rolü cümle bölümlerinin sözdizimsel yapısına ve onların anlamsal etkileşim olanaklarına bağlıdır. Örneğin, kipli bağlaçsız cümlelerde TY–3 yardımı ile karşılıklı bağımlılık anlamı şart olarak somutlaştırılmaktadır.

Örneğin: Позвонил³ бы Павел вчера, /я бы поехал¹. (Pavel dün arasaydı ben giderdim.)

TY–3 içeren bağlaçsız cümlelerdeki bildirme kipi şekillerinde zaman, şart ve nedensel tahkikat anlamları bölünmemiş olarak kalmaktadır.

Örneğin: (когда, как только, если) Павел позвонит³, /я поеду¹. (ne zaman ki, olur olmaz, eğer) – (Pavel arar aramaz ben gideceğim.)

(когда, как только, так как) Павел позвонил³, /я поехал¹. (ne zaman ki, olur olmaz, çünkü) – (Pavel arar aramaz ben gittim.)

Uygun karmaşık cümlelerde zamansal planların oranları birbirine uygun düşebilmektedir. Bundan dolayı tonlama bu anlamları somutlaştıramamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmamızda Rusçanın sözlü dilinde büyük önem taşıyan tonlamayı incelemeye çalıştık. Tonlamanın işlevlerini, akustik bileşenlerini, yapılarını, cümlede kullanımını açıklarken, bu konulardaki örneklerle konunun daha iyi aydınlatılması için gayret ettik.

Dünya dillerinin çoğunda olduğu gibi, Rusçada da duygu durumunu yansıtan ve onları doğru biçimde ifade etmeyi sağlayan tonlama özelliği vardır. Tonlama konuşma dilini zenginleştiren, konuşucunun iç dünyasını dinleyiciye yansıtan bir dilsel olgudur.

Çalışmamızın ilk bölümünde, genel olarak tonlamadan, bu alandaki çalışmaların tarihsel gelişmelerden, tonlamanın dilbilimsel öneminden söz ederek konu hakkındaki farklı görüşlere yer verdik.

İkinci bölümde tonlamayı sesbilim açısından incelerken onun işlevlerine, akustik bileşenlerine, yapılarına, yapılarının türlerine yer verdik. Durak, merkez, merkez öncesi ve merkez sonrasının farklı orantılarının, kip ve tarafsız uygulamalarının cümle tonlamasında nasıl bir yere sahip olduklarını göstermeye çalıştık.

Çalışmamızın en önemli kısmını oluşturan üçüncü bölümde tonlamayı sözdizimsel açıdan ele aldık. Bu bölümde basit, karmaşık ve bağıksız cümlelerde tonlamanın önemini ortaya koyduk. Ayrıca bildiri, soru ve ünlem cümlelerine yer vererek soru cümlelerin türlerine ve kiplerle tonlamanın arasındaki ilişkiyi inceledik.

Bu alışma için hedeflediğiniz ana konu Rusça cümlelerde tonlama olduğu için büyük çoğunlukla Rusça kaynaklardan yararlandık. Bu alanda Türkçe’de yazılmış olan az sayıdaki çalışmaya da başvurduk.

Sonuç olarak, bu çalışmayla, tonlamanın sözlü dili nasıl etkileyerek zenginleştirdiğini ve bireyler arası iletişimde ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu, tonlamanın Rusçadaki görünümleriyle ortaya koymaya çalıştık. Çalışma, ayırıcı bir dilsel bir birim olan tonlamanın dildeki anlam farklılıklarını ortaya koymasıyla değerlendirilince dilbilim ve özellikle sesbilim alanındaki çalışmalara örnek teşkil edebilecek bir değerdedir. Ayrıca Rusçanın yabancı dil olarak ğretimi konusunda da öğrencinin sözlü iletişim becerisini oluşturabilmesi için önemli katkılar sağlayabileceği inancındayız.

ÖZET

Dil, insanoğluna özgü bilişsel bir değer olarak bireylerarası ve toplumlararası ilişkileri düzenleyen bunlara yön veren, farklı alt bileşenlerin oluşturduğu karmaşık bir sistemler bütünüdür. Bundan sözlü dili soyutladığımızda, sözlü dilin temelde ayırıcı özellikler sergileyerek belirli bir anlam yüküne sahip parçalı sesbirimler ile ton gibi çoğu zaman farklı ve ayırıcı işlevlere sahip parçalar üstü sesbirimlerden oluştuğunu görebiliriz. Konuşucu tarafından dinleyiciye belli bir düşünce veya durum aktarıldığında, bununla birlikte duygu durumunu yansıtmak için dildeki tonlama özelliğinden de faydalanır.

Her dil, kendisine akraba ya da tamamen yabancı olan diğer dillerle sürekli iletişim içerisindedir. Dil etkileşimleri toplumun gelişmesi için doğal bir süreçtir.

Çalışmamızda da konu edildiği gibi, Dil sistemi içinde tonlama ayrı bir yere sahiptir. Sesin tonu, tınısı (rengi), yoğunluğu, ezgisel yapısı insanların duygularını ve düşüncelerini yansıtarak dile canlılık katmaktadır. Her dilde olduğu gibi Rusçada da tonlama büyük önem taşımaktadır ve özel bir yere sahiptir. Tonlama yardımıyla konuşma anlamsal parçalara bölünmektedir, çeşitli sözdizimsel yapıların ve cümle çeşitlerinin işlemlerini gerçekleştirmektedir, insanların duygularını, düşüncelerini ve isteklerini ifade etmekte yer almaktadır.

Rusça cümlelerde tonlama üzerinde dilbilimciler tarafından yapılan araştırmalar sonucunda tonlama genel hatlarıyla basit, karmaşık ve bağlaçsız cümlelere göre sınıflandırılmıştır. Türkiye’de Rusça cümlelerde tonlama üzerine hemen hemen hiçbir çalışmanın yapılmamış olması sebebiyle bu tür bir

sınıflandırmanın Rusça cümlelerde tonlamayı daha yakından tanımak açısından faydalı olacağını düşünüyoruz.

SUMMARY

Language, as an asset pertaining to mankind is the sum of a complex system which organizes the relations between individuals and societies and it directs them. It is a mean of communication unique to man. In spoken language, words derived from a large vocabulary together with a diverse variety of names are uttered through or with the mouth. When a specific thought or state is conveyed from the speaker to the listener, intonation is also being used in order to stress on the feeling of the speaker.

Each language is constantly in connection with languages from its own family group and with totally different languages. Language interaction is a natural process in order for the society to progress.

As also stated in our studies, intonation takes a different place in the language system. The tone, color, density and tune of the sound reflects people's feelings and thoughts by adding a liveliness to the language. As in all languages, intonation is very important in Russian and it has a special place. With the aid of intonation, speech is divided into meaningful parts and it realizes various word structure and sentence types. It also helps to convey the emotions, thoughts and wishes of the speaker.

As a result of the researches accomplished by Russian linguists, intonation in Russian has been classified into three parts: simple, complex and sentences without conjunctions. Because there are almost no studies accomplished in Turkey concerning intonation in Russian, we think that this type of classification will be useful in order to recognize the intonation that is being used in Russian.

KAYNAKÇA

1. **Sovremenniy Russkiy Yazık**, pod obşey redaktsiyey Novikova L.A., 4-oye izd., Sankt-Peterburg-Moskva-Krasnodar, Lan', 2003
2. Akademiya Nauk SSSR, **Slovar' Sinonimov**, Leningrad, Nauka, 1976
3. Antonova D.N., Ryakina Yu.D., **Soprovoditel'nyy Kurs Fonetiki i İntonatsii**, Moskva, Russkiy Yazık, 1977
4. Brızgunova Ye.A., **Zvuki i İntonatsiya Russkoy Reçi**, 3-ye izd., Moskva, Russkiy Yazık, 1977
5. Bulanin L.L., **Trudniya Voprosı Morfologii**, Moskva, Prosveşçeniye, 1976
6. **Büyük Rusça-Türkçe Sözlük**, Haz. Mustafayev E.M.E., Şçerbinin V.G., İstanbul, Multilingual, 1996
7. **Büyük Türkçe-Rusça Sözlük**, Haz. Baskakov A.N., Golubeva N.P., İstanbul, Multilingual, 1994
8. Çeremisina-Yenikolopova N.V., **Zakonı i Pravila Russkoy İntonatsii**, Moskva, Flinta, Nauka, 1999
9. Dal' V.İ., **Tolkoviy Slovar' Jivogo Velikorusskogo Yazıka I-II-III-IV**, Moskva, Russkiy Yazık Media, 2007
10. Doç.Dr.Aleksandr Kalyuta, **Slovar' Lingvistiçeskih Terminov**, İstanbul, Multilingual, 2004
11. Doç.Dr.Ayşe Pamir Dietrich, **Slovar' Lingvistiçeskih Terminov**, İstanbul, Multilingual, 2001
12. Dudnikov A.V., **Sovremenniy Russkiy Yazık**, Moskva, Vıssaya Şkola, 1990

13. Gencan Tahir Nejat, **Dilbilgisi lise I-II-III**, yirmi yedinci basım, İstanbul, Kanaat Yayınları, 1992
14. Golovin B.N., **Kak Govorit' pravil'no**, 3-ye izd., Moskva, Vısşaya Şkola, 1988
15. Gorbaçeviç K.S., **Normı Sovremennogo Russkogo Yazıka**, Moskva, Prosveşçeniye, 1978
16. Hatiboğlu A. Necip, **Üniversitede Türk Dili Dersleri Yazılı ve Sözlü Anlatım**, genişletilmiş 6. baskı, Anlara, Seçkin, 2000
17. Hrolenko A.T., Bondaletov V.D., **Teoriya Yazıka**, Moskva, Flinta, Nauka, 2004
18. Jameson Fredric, **Dil Hapisanesi**, Çeviren: Doğan Mehmet H., 2. baskı, İstanbul, YKY, 2003
19. Koduhov V.İ., **Obşçeye Yazıkoznaniye**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1974
20. Kondraşov N.A., **İstoriya Lingvistiçeskih Uçeniy**, 3-ye izd., Moskva, URSS, 2006
21. **Lingvistiçeskiy Entsiklopediçeskiy Slovar'**, glavniy redaktor Yantseva V.N., Moskva, Soverskaya Entsiklopediya, 1990
22. Muhanov İ.L., **Posobiye po İntonatsii**, 2-oye izd., Moskva, Russkiy Yazık, 1989
23. **Obşçeye Yazıkoznaniye**, pod redaktsiyey Serebrennikova B.A., Moskva, Nauka, 1970
24. Odintsova İ.V., **Zvuki, Ritmika, İntonatsiya**, 2-oye izd., Moskva, Flinta, Nauka, 2006

25. Ojegov S.İ., Şvedova N,Yu., **Tolkoviy Slovar Russkogo Yazıka**, Moskva, Rossiyskaya Akademiya Nauk, 2003
26. Prof.Dr.Ayşe Pamir Dietrich, **Ruşça Gramer**, Ankara, Kapadokya, 2007
27. Reformatskiy A.A., **Vvedeniye v Yazıkovedeniye**, Moskva, Aspekt Press, 2000
28. Rozental' D.E., Telenkova M.A., **Slovar-Spravočnik Lingvističeskih Terminov**, 3-ye izd., Moskva, Prosveyaşçeniye, 1985
29. **Russkaya Grammatika**, Tom-I, Moskva, Nauka, 1980
30. **Russkaya Grammatika**, Tom-II, Moskva, Nauka, 1980
31. Saraçoğlu Ahmet, **Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Eskişehir, Etam A.Ş., 2000
32. **Slovar' İnostrannih Slo**, pod redaktsiyey Lyohina İ.V., Petrova F.N., 5-oye izd., Moskva, Gosudarstvennoye İzdatel'stvo İnostrannih i Natsional'nih Slovary, 1955
33. **Sovremenniy Russkiy Yazık**, pod redaktsiyey Beloşapkovoy V.A., 2-oye izd., Moskva, Vısshaya Şkola, 1989
34. **Sovremenniy Russkiy Yazık**, pod redaktsiyey Rozentalya D.E., 4-oye izd., Moskva, Vısshaya Şkola, 1984
35. Stanbulyan İ.M., **Korrektirovoçny Kurs po Fonetike i İntonatsii**, Moskva, Russkiy Yazık, 1988
36. Starodumova Ye. A., **Sintaksis Sovremennogo Russkogo Yazıka**, Vladivostok, İzdetel'stvo Dalnevostoçnogo Universiteta, 2005
37. Susov İ.P., **İstoriya Yazıkoznaniya**, Tver', Tverskoy Gosudarstvenniy Universitet, 1999

38. Tseytlin S.N., **Reçevıye Oşıbki i ih Preduprejdeniye**, Moskva, Prosveşçeniye, 1982
39. Uspenskiy L., **Slovo o Slovah**, Moskva, Molodaya Gvardiya, 1957
40. Vişnyakov S.A., **Russkiy Yazık kak İnostranny**, Moskva, Flinta, Nauka, 2005
41. Vvedenskaya L.A., **Kul'tura Reçi**, Rostov na-Donu, Feniks, 2001
42. Zaliznyak A.A., **Grammatıçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka**, 3-ye izd., Moskva, Russkiy Yazık, 1987
43. Zenkov G.S., Sapojnikova İ.A., **Vvedeniye v Yazıkoznaniye**, Bışkek, İİMOP KHGU, 1998
44. <http://nadushenka.livejournal.com/85521.html>
45. <http://www.philology.ru/linguistics2/germanovich-69.htm>
46. <http://www.ruslang.ru/doc/rjano03.pdf>
47. <http://www.vusnet.ru/biblio/archive/kulturologia/8.aspx>
48. <http://analiculturolog.ru/index.php?module=subjects&func=printpage&pageid=121&scope=page>
49. http://bankrabot.com/work/work_48305.html?similar=1
50. http://dere.com.ua/library/other/rol_proiz_1.shtml
51. http://kls.ksu.ru/boduen/bodart1_1.php?id=1&num=11000000
52. <http://vuzlib.net/beta3/html/1/21986/22030/>
53. <http://www.cultinfo.ru/fulltext/1/001/008/055/892.htm>
54. <http://www.detskiysad.ru/rech/386.html>
55. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/chuk/06.php
56. <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook089/01/index.html?part-038.htm>

57. http://www.idppo.kubannet.ru/ru/structure/cathedra/in_yaz/communicative.html
58. [http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/SLOZHNOE_P
REDLOZHENIE.html](http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/SLOZHNOE_P
REDLOZHENIE.html)
59. [http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-
puslapis1.html](http://www.mokslai.lt/referatai/diplominis/funkcine-intonacijos-analize-
puslapis1.html)
60. <http://www.philol.msu.ru/rus/galya-1/index1.htm>
61. <http://www.rags.ru/akadem/all/19-2002/19-2002-147.html>
62. <http://www.refbank.ru/rus/5/rus5.html>
63. http://www.tula.net/tgpu/resources/yazykozn/jaz_lit.htm
64. <http://www.yarus.aspu.ru/?id=386>